

# B I D R A G

TILL

## SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

### III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 9.

ÅREN

1896—1900.

## ELFSBORGS LÄN.

### 1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.

Elfsborgs läns gränser, areal och läge, hvilka uti föregående berättelser finnas fullständigt beskrifna, hafva under perioden 1896—1900 förblifvit helt och hållet oförändrade. Enligt uppgifter i Sveriges officiella statistik har länets *ytvidd* utgjort 11,828<sup>13</sup> kvkm. land och 896<sup>19</sup> kvkm. vatten, eller tillhoppa 12,724<sup>32</sup> kvkm. Af arealen belöpte å landsbygden 12,658<sup>09</sup> kvkm., däraf 11,766<sup>50</sup> kvkm. land och 891<sup>59</sup> kvkm. vatten, samt å städerna 66<sup>23</sup> kvkm., däraf 61<sup>63</sup> kvkm. land och 4<sup>60</sup> kvkm. vatten.

I länets administrativa, judiciella, ecklesiastika och kommunala *indelningar* har under perioden icke någon förändring egt rum. Enligt kungl. brefvet den 19 oktober 1894 har väl förordnats, att de från hemmanen Skrapered och Tranhult afsondrade lägenheterna Cederdalen och Dalatorpet skulle, efter det mantal blifvit dem åsatta, i kyrkligt och kommunalt hänseende öfverföras från Seglora till Kinnarumma socken, men denna reglering har ännu icke gått i verkställighet.

I fråga om den administrativa indelningen omfattar länet 222 socknar, fördelade på 18 härad samt 5 städer; länet är vidare indeladt i 6 fögderier och 3 landsfiskalsområden, och fögderierna omfatta 29 länsmansdistrikt med tillsammans 238 fjärdingsmansområden.

För staden Åmål är Konungens Befallningshafvande öfverexekutor och för Borås borgmästaren eller den, hans ämbete förvaltar, men i länets öfriga städer magistraten.

I judiciellt hänseende hör hela länet under Göta hofrätt. Hvarje stad med de egor, som därtill lyda, har sin särskilda rådhusrätt; och landsbygden är fortfarande delad i 7 domsagor med 16 tingslag, eller ett för hvarje härad, undantagandes att Flundre, Väne och Bjerke härad enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 2 maj 1890 tillsammans utgöra ett tingslag med tingställe i Trollhättan.

I ecklesiastikt afseende är länet fördeladt på Göteborgs, Skara och Karlstads stift. Länet omfattar 8 kontrakt och 5 delar af kontrakt, hvilka i öfrigt tillhöra annat län, 63 pastorat och 4 delar af pastorat, som till återstående delar ligga utom länet, samt 5 stads- och 221 landsförsamlingar jämte del af 1 landsförsamling, som delvis är belägen i annat län. 3 kontrakt med 24 pastorat och 81 församlingar tillhöra Göteborgs stift, 2 kontrakt och 4 delar af kontrakt med 25 pastorat och 3 delar af pastorat om tillhoppa 101 församlingar och 1 del af församling tillhöra Skara stift samt 3 kontrakt och 1 del af kontrakt med 14 pastorat och 1 del af pastorat om tillsammans 44 församlingar tillhöra Karlstads stift.

## INLEDNING

### TILL

**Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.**

**Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.**

**Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.**

**Berättelserna består av två avdelningar.**

**Första avdelning består av följande rubriker:**

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

**Andra avdelning är en tabellbilaga.**

**Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.**

#### **Föregångare:**

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

## Innehållsförteckning.

	Sid.
<b>Underdånig berättelse</b> .....	1-34.
1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Invånare.....	3.
Tab. A. Skytteföreningar i Elfsborgs län vid 1900 års slut.....	6.
3. Näringar.....	7.
Tab. B. Lånebidrag för vattenaflednings- och odlingsföretag i Elfsborgs län åren 1896-1900.....	10.
Tab C. Enskild skogsodling i Elfsborgs län med anslag från Landsting och Hushållningssällskap åren 1896-1900.....	15.
4. Kommunikationer och varubyten.....	19.
Tab. D. Trafiken vid de enskilda järnvägarne i Elfsborgs län åren 1896-1900.....	20.
5. Kameralförhållanden.....	26.
6. Politi.....	28.
Tab. E. Antal sjuka och sjukvårdskostnaden vid lasaretten och kurhusen i Elfsborgs län åren 1896-1900.....	30.
Tab. F. Antal sjuka och sjukvårdskostnaden vid sjukstugorna i Elfsborgs län åren 1896-1900.....	30.
Tab. G. Vården af sinnessjuka och idioter i Elfsborgs län åren 1896-1900.....	31.
Tab. H. Af folkbankerna i Elfsborgs län vid 1900 års slut förvaltade medel.....	33.
Tab. I. Sparbankernas i Elfsborgs län ställning vid 1900 års slut.....	33.
<b>Tabellbilagor</b> .....	35-53.
Tab. 1. Folkmängden i Elfsborgs län åren 1896-1900.....	35.
Tab. 2. Allmänna vägar och skjutsning i Elfsborgs län åren 1896-1900	36.
Tab. 3. Hemman och lägenheter samt stadsjordar m. m. i Elfsborgs län år 1900.....	37.
Tab. 4. Egendomar af fideikommissnatur i Elfsborgs län år 1900.....	38.
Tab. 5. Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag, i Elfsborgs län år 1900.....	38.
Tab. 6. Egendomar tillhörande främmande makters undersåtar, i Elfsborgs län år 1900.....	42.
Tab. 7. Fromma stiftelser, stidendiifonder, pensionanstalter, sjukkassor och därmed jämförliga inrättningar i Elfsborgs län år 1900.....	42.



# B I D R A G

TILL

## SVERIGES OFFICIELLA STATISTIK.

### III) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 9.

ÅREN

1896—1900.

## ELFSBORGS LÄN.

### 1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.

Elfsborgs läns gränser, areal och läge, hvilka uti föregående berättelser finnas fullständigt beskrifna, hafva under perioden 1896—1900 förblifvit helt och hållet oförändrade. Enligt uppgifter i Sveriges officiella statistik har länets *ytvidd* utgjort 11,828<sup>13</sup> kvkm. land och 896<sup>19</sup> kvkm. vatten, eller tillhoppa 12,724<sup>32</sup> kvkm. Af arealen belöpte å landsbygden 12,658<sup>09</sup> kvkm., däraf 11,766<sup>50</sup> kvkm. land och 891<sup>59</sup> kvkm. vatten, samt å städerna 66<sup>23</sup> kvkm., däraf 61<sup>63</sup> kvkm. land och 4<sup>60</sup> kvkm. vatten.

I länets administrativa, judiciella, ecklesiastika och kommunala *indelningar* har under perioden icke någon förändring egt rum. Enligt kungl. brefvet den 19 oktober 1894 har väl förordnats, att de från hemmanen Skrapered och Tranhult afsondrade lägenheterna Cederdalen och Dalatorpet skulle, efter det mantal blifvit dem åsatta, i kyrkligt och kommunalt hänseende öfverföras från Seglora till Kinnarumma socken, men denna reglering har ännu icke gått i verkställighet.

I fråga om den administrativa indelningen omfattar länet 222 socknar, fördelade på 18 härad samt 5 städer; länet är vidare indeladt i 6 fögderier och 3 landsfiskalsområden, och fögderierna omfatta 29 länsmansdistrikt med tillsammans 238 fjärdingsmansområden.

För staden Åmål är Konungens Befallningshafvande öfverexekutor och för Borås borgmästaren eller den, hans ämbete förvaltar, men i länets öfriga städer magistraten.

I judiciellt hänseende hör hela länet under Göta hofrätt. Hvarje stad med de egor, som därtill lyda, har sin särskilda rådhusrätt; och landsbygden är fortfarande delad i 7 domsagor med 16 tingslag, eller ett för hvarje härad, undantagandes att Flundre, Väne och Bjerke härad enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 2 maj 1890 tillsammans utgöra ett tingslag med tingställe i Trollhättan.

I ecklesiastikt afseende är länet fördeladt på Göteborgs, Skara och Karlstads stift. Länet omfattar 8 kontrakt och 5 delar af kontrakt, hvilka i öfrigt tillhöra annat län, 63 pastorat och 4 delar af pastorat, som till återstående delar ligga utom länet, samt 5 stads- och 221 landsförsamlingar jämte del af 1 landsförsamling, som delvis är belägen i annat län. 3 kontrakt med 24 pastorat och 81 församlingar tillhöra Göteborgs stift, 2 kontrakt och 4 delar af kontrakt med 25 pastorat och 3 delar af pastorat om tillhoppa 101 församlingar och 1 del af församling tillhöra Skara stift samt 3 kontrakt och 1 del af kontrakt med 14 pastorat och 1 del af pastorat om tillsammans 44 församlingar tillhöra Karlstads stift.

I fråga om kommunala angelägenheter är länet, som utgör ett landstingsområde, deladt i 5 stads- och 221 landskommuner. Någon köping finnes icke inom länet, hvaremot där finnas tvenne samhällen af sådan beskaffenhet, att de ansetts böra hänföras till municipalsamhällen, nämligen Trollhättan och Lilla Edet. Beträffande Trollhättan har emellertid Eders Kungl. Maj:t enligt nådig skrifvelse den 16 juni 1899 förordnat, att lagen den 27 maj 1898 angående municipalsamhällen icke därå skulle ega tillämplighet, så att nämnda lags bestämmelser endast gälla för Lilla Edets fabriks- och handelsplats i länet.

I sammanhang med det ofvan anförda torde böra omförmas länets indelning för åtskilliga mera speciella ändamål.

I afseende på militärförvaltningen tillhöra de inom länet förlagda trupper numera endast Tredje arméfördelningsområdet.

Länet var vid periodens slut indeladt till underhåll af 2,374 man krigsfolk, af hvilka 1,096 man tillhörde Elfsborgs regemente, 217 man Vestgöta regemente, 889 man Vestgöta-Dals regemente, 81 man Bohusläns regemente, 1 man Skaraborgs regemente och 90 man båtsmanshället.

Dessutom finnas enligt den nya ordinarie roteringen i länet indelade 2 hela och  $15\frac{183}{800}$  rotar i spridda och osammansättliga rotedelar inom Vestgöta-Dals regementes stånd,  $22\frac{509}{2400}$  rotar i spridda rotedelar inom Elfsborgs regementes stånd samt  $3\frac{1}{2}$  rotar inom båtsmanshället. Enligt extra roteringen underhåller länet 155 hela rotar,  $\frac{7}{25}$  af en rote, som i öfrigt ligger i annat län, och  $12\frac{359}{2700}$  rotar i spridda rotedelar. Länets 5 städer betala vakansafgifter för tillsammans 19 båtsmansnummer.

Med afseende å värneplikten utgör länet 2 inskrifningsområden, det ena för Elfsborgs regementes och det andra för Vestgöta-Dals regementes värnpliktige. Dessa områden omfatta hvar för sig 2 bataljonsområden, hvilka åter äro fördelade sålunda, att inom det förstnämnda regementet hvarterda bataljonsområdet består af 4 kompaniområden samt inom det senare det ena bataljonsområdet utgör 4 och det andra endast 2 kompaniområden. Hvarje kompaniområde har 2 afdelningsområden.

För orderutdelning till de värnpliktige vid arméns mobilisering är länet indeladt i 281 orderföreområden, af hvilka 137 tillhöra Elfsborgs och 144 Vestgöta-Dals regemente.

För hälsovården är länet, som i sin helhet utgör ett distrikt för en förste provinsialläkares verksamhet, indeladt sålunda, att på landet finnas 8 provinsialläkaredistrikt och 6 extra provinsialläkaredistrikt samt att hvarje stad bildar särskildt sjukvårdsdistrikt med där stationerad läkare.

I förenämnda hänseende omfattar länet vidare 2 sjukvårdsdistrikt med därtill hörande, i Venersborg och Borås uppförda, länslasarett, hvarjämte finnas 4 sjukstugor.

I sammanhang härmed bör omnämnas, att för veterinärvården finnas, förutom en länsveterinär, för olika områden af länet anställda 13 distriktsveterinärer, hvilkas aflöning till hufvudsaklig del bekostas af Landstinget.

Tillhörande Vestra skogsdistriktet, är länet för skogsskötseln deladt i 4 revir. För landthushållningen omfattar länet 2 skilda områden, hvarterda med sitt hushållningssällskap. Jämväl för justering af mått och vikter består länet af 2 distrikt, det tjuguattonde och det tjugunionde.

Under det länet har särskild domänförvaltning, ingår det åter, hvad angår flere andra förvaltningsgrenar, i sin helhet eller till vissa delar i indelningar, som inbegripa jämväl områden

utom detsamma. Sålunda tillhör det vid fråga om allmänna arbeten Vestra väg- och vattenbyggnadsdistriktet; i afseende på bergsdriften Vestra bergmästaredistriktet; vidkommande tullförvaltningen dels Inre bevakningsdistriktet och dels Vermlands och Elfsborgs läns gränsdistrikt; samt hvad angår yrkesinspektionen Vestra inspektionsdistriktet. Vidare bildar länet, gemensamt med Göteborgs och Bohus län, ett distrikt för en statens landbruksingeniör. Därjämte är det fördeladt på 5 olika sjömanshusdistrikt, hvilka delvis omfatta utom länet liggande områden. Slutligen tillhör länet i afseende på folkskoleinspektionen 4 distrikt, af hvilka ett är i sin helhet beläget inom länet, men de tre öfriga inbegripa områden jämväl utom detsamma.

Enligt kungl. kungörelsen den 22 maj 1896 är länet för val af ledamöter till Riksdagens Andra kammare så fördeladt, att Marks, Vedens och Bollebygd samt Kinds och Redvägs domsagor hvardera utgöra 2 valkretsar samt de öfriga 5 domsagorna hvardera 1, hvarjämte af länets städer Borås bildar 1 valkrets, Venersborg och Amål 1 valkrets samt Alingsås och Ulricehamn i förening med Marstrand och Kungelf i Göteborgs och Bohus län en valkrets, hvadan länet i denna kammare representeras af 12 riksdagsmän. I Första kammaren har länet 8 representanter.

Länets allmänna naturbeskaffenhet, hvarför en utförligare redogörelse lemnats i femårsberättelsen för åren 1886—1890, till hvilken berättelse härutinnan torde få hänvisas, har under perioden icke undergått annan förändring, än som blifvit en följd däraf, att frostländigheten på åtskilliga ställen minskats genom afdikning af sankmarker samt att å flere håll inom länet större skogsafverkning egt rum.

Därjämte torde böra påpekas, att, ehuru, såsom förut nämnts, ingen köping och endast ett municipalsamhälle finnes inom länet, större samhällen med sammanträngd befolkning uppstå mer och mer å landsbygden, framför allt vid järnvägsstationerna.

Främst bland dessa står Trollhättan, som genom de rika naturliga resurser, det eger i sina vattenfall, under senare tider nått en betydande utveckling med industriella anläggningar, som i sitt slag äro de förnämsta i riket. Skulle, såsom det är ifrågasatt, samhället komma att blifva stad eller köping och det å västra älfstranden liggande Strömslund af Vassända-Naglums socken däruti ingå, kan den sammanlagda befolkningen redan nu beräknas uppgå till omkring 8,000 personer.

Äfven Lilla Edet med sina stora fabriksanläggningar är stad i jämnt framåtskridande, och vid järnvägsstationerna Herrljunga, Vårgårda, Fritsla, Svenljunga, Mellerud och Bengtsfors finnas betydande stationssamhällen. Särskildt vid Bengtsfors har efter Uddevalla—Lelängenbanans anläggning, hvilken järnväg där har sin ändpunkt, en storartad byggnadsverksamhet utvecklats, så att, medan vid periodens början endast ett fåtal byggnader funnos å nämnda plats, numera icke mindre än 70 bebyggda tomter finnas därstädes, hvarjämte flere stora fabriker där blifvit uppförda. Det synes därför ganska sannolikt, att Bengtsfors i en ej alltför aflägsen framtid blir den betydligaste platsen å hela Dal.

Beträffande länets städer äro visserligen deras områden detsamma som förut, men de hafva dock under perioden visat ett större eller mindre framåtskridande.

Staden Venersborg har under perioden icke nått någon anmärkningsvärdare utveckling. Af offentliga byggnader hafva de i föregående berättelse omförmälda byggnader för Fjärde distriktets

döfstumskola numera blifvit färdigbyggda och af skolan tagna i besittning, hvarjämte ett större folkskolehus af sten i två våningar med nio lärosalar under perioden uppförts samt en tvåvåningsbyggnad af sten, afsedd att inrymma ett Riksbankens afdelningskontor jämte post-, telegraf- och telefonstation, påbörjats. Den enskilda byggnadsverksamheten har visat sig i uppförandet af åtskilliga boningshus och utvidgning af sko- och tändsticksfabrikernas byggnader.

Hvad åter angår staden Borås, har densamma under perioden gått betydligt framåt. Förutom en mängd nya fabriker och enskilda boningshus, de senare till ett antal af ej mindre än 227, hafva följande mera betydande kommunala byggnader under perioden tillkommit, nämligen brandstationens byggnader med plats dels för manskap, dels för brandredskap och hästar; tekniska elementarskolans tillbyggnad jämte byggnad för laboratorium och kemisk kontrollanstalt; nytt tidsenligt läroverkshus för elementarskolan, afsedd att inrymma sju klasser jämte rektorsbostad; en byggnad för mottagande och vård af barn, hvilkas mödrar arbeta utom hemmet, s. k. barnkrubba; ett tidsenligt varmbadhus och ett väl inredt stadshotell; hvarjämte Göteborgs handelsbank för sitt afdelningskontor därstädes lätit uppföra ett stenhus i tre våningar.

I staden Alingsås har under perioden påbörjats nybyggnad af ett läroverkshus för elementarskolan samt nyuppförts ett folkskolehus af sten i två våningar jämte ett tingshus för Kullings härad. Den enskilda byggnadsföretagsamheten har hufvudsakligen bestått i uppförande af sommarbostäder eller villor såväl inom stadens planlagda område som i synnerhet utanför detsamma å höjderna söder om staden, hvilka bostäder under sommarmånaderna varit mycket eftersökta af utom samhället boende personer på grund af stadens sunda läge och klimat.

Efter en år 1897 timad betydligare eldsvåda i Ulricehamn har en ny tomtreglering af den afbrända stadsdelen och därintill liggande områden egt rum, hvarvid en ny hufvudgata tillkommit. Åtskilliga nya boningshus och affärslokaler hafva sedermera blifvit uppförda såväl i den nyreglerade som i den gamla stadsdelen.

I staden Ämål har, sedan Ämåls pastorat enligt Eders Kungl. Maj:ts nådiga bref den 29 maj 1896 medgifvits rättighet att försälja det gamla kyrkoherdebostället Hanebol, hvilken försäljning jämväl egt rum, ett större boställshus med ekonomibyggnad uppförts åt kyrkoherden inom stadens planlagda område. I öfrigt har byggnadsverksamheten under perioden varit mycket liflig i staden, i det att öfver 100 nya boningshus där under uppförts.

## 2. Invånare.

I bilagda **tabell 1** lemnas redogörelse för länets *folkmängd*, utvisande, att vid 1900 års slut densamma enligt prästerskapets uppgifter — i mantalslängderna angifves folkmängden något lägre — utgjorde 279,514, nämligen i städerna 30,265 och å landsbygden 249,249. Vid 1895 års slut var enligt enahanda uppgifter länets hela folkmängd 274,698, däraf i städerna 23,585 och å landsbygden 251,113.

Under det att enligt femårsberättelsen för perioden 1891—1895 folkmängden därunder minskats med 1,082 personer, har den under perioden 1896—1900 ökat med 4,816 personer, men, såsom här ofvan synes, kommer ökningen allenast å städerna, hvaremot landsbygdens folkmängd jämväl under denna period nedgått, fast dock i mindre grad än förut, eller med endast 1,864 personer, mot 4,318 under föregående perioden.

Vid granskning af folkmängdsuppgifterna för landsbygden finner man, att i två fögderier, nämligen Väne och Marks, folkmängden ökat med omkring 1,000 personer, men i de fyra öfriga fögderierna är från år minskats; och torde anledningen till ökningen i de båda förstnämnda fögderierna med all säkerhet vara att finna i den betydliga industriella verksamhet, som därstädes bedrifves, såsom i Trollhättans stora industrisamhälle inom Väne härad samt vid textilfabrikerna inom Marks härad, där nya anläggningar eller utvidgning af de gamla fabrikerna årligen kräft en ökad arbetsstyrka, hvilken med den goda afföning, industrien kunnat lemna, varit lätt att rekrytera.

Uti industristaden Borås har framför allt verkan af ofvan påpekade förhållande visat sig under den gångna femårsperioden, i det att folkmängden i nämnda stad därunder vuxit från 10,438 personer till 15,837 personer, eller med öfver 50 procent. Äfven samtliga öfriga städer inom länet uppvisa tillväxt af folkmängden, fast i betydligt mindre grad.

Hvad åter angår minskningen af folkmängden i vissa delar af landsbygden, trots att skillnaden mellan antalet födde och döde lemnat hvarje år ett betydande nativitetsöfverskott, förefinnas därtill samma orsaker under denna som under föregående perioder, nämligen dels emigrationen, i främsta rummet till Amerika, men beträffande Dalsland jämväl till Norge, och dels inflyttningen till städerna, där arbetarebefolkningen tror sig lättare finna sin utkomst än genom jordbruksarbete å landet. Emellertid har under perioden i emigrationen till Amerika en rätt afsevärd tillbakagång egt rum, beroende därpå att, då, under det tryckta ekonomiska förhållanden varit rådande inom nämnda land, industrien i Sverige hastigt förkofrats, frestelsen för det yngre släktet att i främmande land söka sin lycka och hoppet att där lätt och hastigt vinna framtida bärgning framstått mindre lockande än förut.

*Hälsotillståndet* under femårsperioden måste betecknas såsom i allmänhet godt. Influensan har visserligen fortfarande uppträdt epidemiskt, men dock mindre svårartad än under föregående period, hvaremot difteri förekommit i ganska stor utbredning under hela perioden och i synnerhet år 1899, då den härjade å lägerplatsen Fristadshed och därifrån med det hemskickade manskapet spriddes flerstädes å landsbygden, så att sammanlagdt inträffade i hela länet under nämnda år 1,004 sjukdoms- och 69 dödsfall, förorsakade af berörda sjukdom. I scharlakansfeber och mässling förekommo under år 1900 ett rätt betydligt antal sjukdomsfall.

Beträffande *den ekonomiska ställningen* har den utveckling till det bättre, som i de båda nästföregående femårsberättelserna omförmäles, fortgått och i synnerhet har industrien tagit ett stort steg framåt, men äfven för jordbruksnäringen måste man anse, att tiderna varit goda under perioden. Enligt Konungens

Befallningshafvandes årsväxtberättelser har skörden för åren 1896, 1897 och 1899 betecknats såsom något under medelmåttan, men för år 1898 angifvits såsom mycket god och för år 1900 såsom god. Såsom länets markegångstaxor utvisa, har medelpriset för de båda hufvudsädeslagen i länet stigit, för en hektoliter råg från 7 kr. 21 öre under år 1896 till 8 kr. 95 öre under år 1900 samt för en hektoliter hafre från 3 kr. 69 öre under år 1896 till 4 kr. 31 öre under år 1900. Jordbrukarnes stundom försporda klagan öfver dåliga tider torde därför, åtminstone hvad den angår periodens senare år, sakna stöd i verkligheten. Att spannmålspriset under år 1900 varit något lägre än under år 1899, kan ej tydas såsom dålig tid, utan beror helt naturligt därpå, att skörden under förstnämnda året, såsom här ofvan anförts, varit betydligt rikare än under år 1899, hvaraf priset på spannmålen måst röna någon inverkan.

Ett annat kännetecken på att den ekonomiska ställningen förbättrats, är minskningen i lagsökningsmålen samt exekutorialen under perioden. Enligt härstädes förda diaries utgjorde lagsökningsmålen antal år 1895 1,251, men under år 1900 endast 844; och enligt kronofogdarnes dagböcker i utsökningsmål hade exekutorialen å landsbygden nedgått från 674 förstnämnda år till 615 under det senare. Den sistnämnda minskningen är visserligen ej så stor, men härvid får tagas i beräkning, att under de senare åren en betydlig del af exekutorialen afsett landthandlande, hvilka, under det deras antal är i jämnt stigande, ofta utgöras af personer, som, då de sakna duglighet för sitt yrke, inom kort komma på obestånd. Hos den jordbrukande befolkningen och de egentlige näringsidkarne äro däremot utmätningar mera sällsynta.

Beträffande särskildt *arbetsklassens ställning* har denna under perioden blifvit betydligt förbättrad. På sådana orter inom länet, därifrån emigrationen varit stor, har uppstått brist på tjenstehjon och jordbruksarbetare med den naturliga följd, att lönerne för de förra och dagspenningarna för de senare på dessa orter ökats. I följd af industriens blomstring har aflöningen till i dess tjenst anställda arbetare likaledes visat stegring. På grund häraf kan ock i allmänhet sägas, att en ordentlig arbetare, vare sig att han varit sysselsatt å ena eller andra området, haft så stor dagaflöning, att den varit fullt tillräcklig för hans bärgning. Detta gäller naturligtvis endast de arbetsföra arbetarne. För dem, hvilkas arbetskraft i följd af sjukdom, olycksfall under arbetet eller ålderdom förminskats eller upphört, ställer sig saken annorlunda. Då nämligen erfarenheten visat, att bland kroppsarbetare och med dem jämförliga personer endast ett fåtal förmår göra besparingar för tryggnad af sin bärgning, när deras arbetskrafter af en eller annan anledning tryta, har för dessa arbetare vid sådana tillfällen vanligen icke förefunnits annan utväg än anlåtande af allmänna fattigvården. Om också samma förhållande ännu i de flesta fall fortfar, så har dock i vissa afseenden en förändring till det bättre inträdt under perioden.

Sedan genom lagen om *sjuk-kassor* den 30 oktober 1891 bestämmelser meddelats i syfte att bereda stadga och ordning i afseende på sådana föreningar, som afsåge inbördes sjuk- och begravningshjälp, blef nämligen genom kungörelse samma dag förordnad, att sådana föreningar, därest de voro så inrättade, att de enligt nämnda lag kunnat hos vederbörlig myndighet registreras, skulle vara berättigade att af statsmedel åtnjuta för-

valtningsbidrag. Detta bidrag utgick dock till en början med allt för ringa belopp för att kunna locka till dylika sammanlutningar, men, sedan bidraget från och med år 1899 betydligt ökats, så att det kan utgå med belopp intill 1,500 kronor, hafva föreningar för ändamålet bildats mångenstädes i länet, ej blott i städerna och vid större industriella verk och orter, utan ock å den vanliga landsbygden, i det där företrädesvis nykterhetsföreningarna, jämte sitt arbete för nykterhetens befrämjande, sökt stödja föreningsmedlemmarna genom inrättande af sjuk-kassor. Vid utgången af år 1900 åtnjoto följande sjuk-kassor inom länet förvaltningsbidrag af statsmedel:

Sjuk-kassans namn.	Antal medlemmar.	Förvaltningsbidrag. Kr.
Ingeniör Ernst Stridsbergs arbetares sjuk- o. begr.-kassa . . . . .	331	366-50
Goodtemplars i Väne-Ryr d:o . . . . .	25	37-50
Vargöns aktiebolags arbetspersonals d:o . . . . .	281	323-00
Vårgårda d:o . . . . .	41	61-50
Stigens d:o . . . . .	97	145-56
Rydboholms och Viskafors sjuk-kassa . . . . .	554	477-00
Skallsjö sjuk- o. begr.-kassa . . . . .	154	204-00
Månstads sjukhjälpförening . . . . .	69	103-50
Trollhätte mek. verkstads arbetspersonals sjuk- o. begr.-kassa . . . . .	535	468-00
Kinnaströms arbetares d:o . . . . .	122	165-00
Gustafsfors bruksarbetares sjuk-kassa . . . . .	74	111-00
Uddebo fabriks d:o . . . . .	53	79-50
Hemsjö sjuk- och begravningskassa . . . . .	54	81-00
Dalsjöfors arbetares d:o . . . . .	73	109-50
Höсна arbetare-, nykterhets- och sjukhjälpförening . . . . .	63	94-50
Södra Åsarps sjuk-kassa . . . . .	96	144-00
Elfsreds sjukhjälpförening . . . . .	81	121-50
Alingsås nationalgoodtemplars nya sjuk-kassa . . . . .	48	72-00
Nykterhetsföreningen Trofasts sjuk- o. begr.-kassa . . . . .	20	30-00
Nationalgoodtemplarorden Nyblommans i Venersborg d:o . . . . .	23	34-50
Skofabrikens i Venersborg arbetares sjuk- o. begr.-kassaförening . . . . .	384	392-00
Sjuk- o. begr.-kassan Hundramannaföreningen nr 2 i Borås . . . . .	100	150-00
Borås arbetareförenings sjuk- o. begr.-kassa . . . . .	405	402-50
Venersborgs arbetareförenings d:o . . . . .	270	320-00
Goodtemplars i Borås d:o . . . . .	73	109-50
Independentorder of goodtemplars i Venersborg d:o . . . . .	171	221-00
Åmåls arbetareförenings d:o . . . . .	109	159-00
Sjuk- o. begr.-hjälpförening emellan arbetare vid Bergslager-nas järnvägars verkstad . . . . .	248	298-00

Beträffande åter arbetare, som genom olycksfall i arbete eller på grund af ålderdom blifvit i större eller mindre grad oförmögne att försörja sig, har under perioden någon lösning af frågan om sådana personers försörjning på annat sätt än genom anlåtande af fattigvården icke vunnits; hvaremot sedermera under år 1901 en lag angående ersättning för skada till följd af olycksfall i arbete blifvit antagen, enligt hvilken vissa arbetsgifvare tillförbundits att vid sådant olycksfall utgifva ersättning till den skadade arbetaren eller i händelse af dödsfall till hans familj.

Ehuru ofvannämnda åtgärder till kroppsarbetarnes understöd och hjälp vid saknad af arbetsförmåga böra föranleda minskning i den allmänna fattigvården, har en sådan verkan ännu icke i vidare mån hunnit visa sig, utan hafva kommunernas utgifter



för fattigvården under perioden bibehållit sig tämligen lika. Då emellertid, i anseende till de fördyrade lefnadskostnaderna, fattigvårdsbidragen under perioden torde utgått med högre belopp än tillförne, tyder emellertid det förhållandet, att fattigvårdsutgifterna detta oaktadt icke ökats, därpå, att understödstagarna under perioden varit färre än förut.

I fråga om *sedligheten*, såvidt den kan bedömas efter antalet lagöfverträdelse, gifver rättsstatistiken befolkningen i länet fortfarande ett godt vitsord; och enahanda är förhållandet med hänsyn till antalet utom äktenskapet födda barn inom länet. I båda fallen är det nämligen ett fåtal län i riket, som kunna uppvisa ett lägre procenttal.

Hvad som kanske mer än något annat bidrager till sedlighetens höjande äro de fortgående nykterhetssträfvandena. *Missbruket af starka drycker* har ock, enligt hvad vederbörande vitsorda, varit i ständigt aftagande i de flesta delar af länet, och ett onyktert lefnadssätt stämplas i folkmedvetandet allt mera som föraktligt. Förutom i länets fem städer och i Trollhättan, där all minuthandel med och utskänkning af brännvin äro öfverlätna åt särskilda, för ändamålet uteslutande bildade bolag, funnos vid periodens slut inom länet 9 privilegierade gästgifverier med utskänkingsrättigheter samt endast 1 å auktion upplåten minuthandelsrättighet, men ingen dylik utskänkingsrättighet. Några oordningar eller anmärkningar mot försäljningsrättigheternas handhavande hafva icke förekommit under perioden.

Om förtäringen af spirituösa drycker, såsom ofvan nämnts, betydligt minskats under perioden, har däremot en ganska svår fiende till nykterheten uppstått i den hastigt tilltagande konsumtionen af maldrycker. I städerna börjar det blifva allt mera vanligt, att synnerligast yngre personer berusa sig genom en omåttlig förtäring af öl, och genom bryggeriernas rätt att kringföra och till salu utbjuda sin tillverkning utan någon som helst inskränkning har maldrycksfloden äfven börjat öfversvämma landsbygden, så att det får anses högeligen önskvärdt, att lagstiftningen snarast möjligt sätter en damm för dylik försäljning.

Ett synnerligen förtjenstfullt arbete i nykterhetens tjänst ästadkommes af de sig alltmer utbredande *nykterhetsföreningarna*, hvilka, om de ock stundom gå alltför bröstgäns till väga och därigenom skada sin sak, likväl haft en betydlig inverkan på det allmänna tänkesättet och upparbetat jordmänen för den lagstiftning till nykterhetens befrämjande, som under senare tider egt rum. De stora nykterhetssällskapen i riket äro som bekant tre: världsgoodtemplare, nationalgoodtemplare och blåbandsföreningarna, hvilka, ehuru verksamma i olika föreningar, sträfvä till samma mål och hafva samma fordran på sina medlemmar, nämligen absolut afhållsamhet från begagnandet af rusgifvande drycker.

Världsgoodtemplarorden har den största spridningen inom länet och är fördelad i två s. k. distriktsloger, Elfsborgs läns norra och Elfsborgs läns södra, hvilka utgöra föreningslänkar för de olika lokallogerna. Norra distriktslogen omfattade vid periodens slut 46 loger i länet med ett sammanlagdt medlemsantal af 2,746, under det vid periodens början logernas antal var 24 och medlemsantalet mellan 1300 och 1400. Egna ordenshus finnas i Venersborg, Rånnum, Mellerud, Åmål, Billingsfors, Bengtsfors, Töftedal, Trollhättan och Strömslund. Inom södra distriktslogen har antalet loger under perioden ökats från 18

till 23 och medlemsantalet från 748 till 1,098. De egna ordenshusen utgöra 6, nämligen 2 i Borås och 1 i hvardera af socknarna Brämhult, Seglora, Torpa och Örby. För ungdomens uppfostran till nykterhet verkar världsgoodtemplarorden dessutom genom särskilda s. k. ungdomsloger.

Nationalgoodtemplarorden har visserligen mindre spridning i länet än världsgoodtemplarorden, men har dock gått betydligt framåt under perioden, enär vid dess slut däraf funnos 12 loger med 924 medlemmar, mot 10 loger och 662 medlemmar vid 1895 års utgång. Nationalgoodtemplarordens första ordenshus byggdes år 1895 i Alingsås, hvarefter nya ordenshus under perioden uppförts i städerna Venersborg, Borås och Ulricehamn samt inom Toarps och Fristads socknar.

Blåbandsföreningarna inom länet, som tillhöra Vestra Sveriges blåbandsförbund och äro mest utbredda i de norra delarna af länet, bestodo vid 1900 års utgång af 45 lokalföreningar med tillhoppa 2,602 medlemmar. Denna gren af nykterhetsrörelsen synes under de senare åren hafva vunnit den största tillslutningen och torde snart öfverflygla världsgoodtemplarorden i antalet medlemmar.

Den afvoghet mot nykterhetsföreningarna, som från början å flere håll gjorde sig gällande, har så småningom alltmer försvunnit, och inom norra delen af länet uppgifves nykterhetsrörelsen numera ofta röna ett kraftigt understöd af prästerskapet och folkskolelärarekåren.

Några *religiösa rörelser* af mera djupgående beskaffenhet hafva under den gångna femårsperioden icke kunnat förmärkas inom länet, hvaremot af statskyrkans prästerskap allmänt klagas öfver tilltagande religiös och kyrklig indifferentism, särskildt från de mera bildade klassernas och det uppväxande släktets sida. Flerstädes i länet besökes den allmänna gudstjensten af ett försvinnande fåtal; och ännu färre äro de, som begå nattvarden vid dess utdelande inom statskyrkan

Men ej heller *de skismatiska rörelserna* kunna anses hafva vunnit någon ökad tillslutning under perioden. Den i föregående berättelse omförmälda s. k. luterska separatism, hvars anhängare ansluta sig till den waldenströmska riktningen med dess från statskyrkan afvikande uppfattning af försoningsläran, har visserligen en ganska afsevärd utbredning inom länet, enär enligt inhämtade uppgifter nämnda sekt vid 1900 års utgång hade ett medlemsantal uppgående till 6,843 personer, fördelade på 116 lokalförsamlingar, men då redan vid periodens början funnos 112 lokalförsamlingar med 6,466 medlemmar, kan tillväxten ej sägas hafva varit något anmärkningsvärd.

Baptisterne hafva bildat tre nya församlingar under perioden, nämligen i Alingsås, i Bengtsfors och i Valbo härad, så att tillsammans med förutvarande 14 församlingar antalet vid periodens slut utgjorde 17 med omkring 800 medlemmar; hvarjämte i s. k. söndagsskolor undervisning meddelades åt nära 1,000 barn. Egna gudstjenstlokaler eger baptistsamfundet i Venersborg, Borås, Alingsås, Ulricehamn, Blidsberg, Bengtsfors, Rånnum, Tisselskog och Trollhättan.

Församlingar af metodistisk bekännelse finnas jämväl i länet, såsom i Åmål, Trollhättan m. fl. platser, men torde icke vara af någon större betydenhet.

Frälsningsarmén, hvars säregna verksamhet är allmänt bekant, har under perioden bildat nya kårer i städerna Venersborg och Borås samt i Mellerud å Dalsland. Soldatantalet

uppgifves vid 1900 års slut hafva uppgått till något öfver 300. Arméns teatraliska uppträdande, som i början lockade skaror af nyfikna till dess sammankomster, har så småningom förlorat sin dragningskraft och rörelsen torde numera få anses vara stadd i tillbakagång, ehuru å andra sidan arméns verksamhet för nödställda och i elände försjunkna samhällsmedlemmars bistånd och upprättelse vunnit mera erkännande från allmänhetens sida.

Såsom ett allmänt omdöme om den skismatiska rörelsen i länet torde kunna uttalas, att dess medlemmar beflita sig om sedlighet och allvar i lefvernet. Rörelsens styrka bevisas ock genom de uppoffringar, som de mindre bemedlade klasserna, från hvilka anslutningen till densamma hufvudsakligast sker, gjort för anskaffande af medel till uppförande af bönehus och samlingslokaler för gemensamma andaktsöfningar. Den största utbredningen torde rörelsen hafva inom Vätö, Kullings, Gäsene, Redvägs och Tössbo härad samt staden Åmål. På åtskilliga andra orter af länet förekommer däremot ej alls någon sådan rörelse, såsom i Marks härad, i större delarna af Kinds och Bollebygds härad samt i Valbo härad.

Beträffande *folkbildningen* står densamma i länet, liksom i hela riket, på en hög ståndpunkt, hvilket i främsta rummet får tillskrivas den väl ordnade folkskoleundervisningen med skolor för hvarje kommun, i hvilka alla barn, som ej på annat sätt åtnjuta undervisning, få genomgå en längre eller kortare läro-kurs. För den vuxna befolkningen åter torde tidningsläsningen utgöra den mest använda kunskapskällan, och få torde de hem nu vara, där man ej prenumererar på och läser en tidning, helst tidningarnas prisbillighet gör den ekonomiska uppoffringen ringa. De gamla sockenbiblioteken hafva kommit alltmer ur bruk, enär den litteratur, som inköptes vid desammes bildande, icke motsvarar nutidens smak och nya inköp sällan förekomma. Ett modernt bildningsmedel äro däremot de s. k. arbetare- eller föreläsningstinstitut, hvilka, såsom bekant, äro så ordnade, att för saken intresserade personer sammansluta sig till föreningar, som bereda sig tillgångar dels genom medlemsavgifter, dels genom anslag af kommuner, sparbanker eller på annat liknande sätt, samt föranstalta om hållande af populärvetenskapliga föredrag, till hvilka allmänheten eger till-

Tab. A.

Skytteföreningar i Elfsborgs län vid 1900 års slut.

Förenings eller gilles namn.	Medlemsantal.			Understöd år 1900. Kronor.	Förenings eller gilles namn.	Medlemsantal.			Understöd år 1900. Kronor.
	Aktiva.	Passiva.	Summa.			Aktiva.	Passiva.	Summa.	
<i>Vestgöta-Dals skytteförbund.</i>									
Alingsås skytteförening . . . . .	64	8	72	66	Vassända-Naglnus skyttegille . . . . .	47	53	100	56
Brålanda » . . . . .	38	7	45	78	Venersborgs » . . . . .	117	13	130	199
Bjerke » . . . . .	24	—	24	34	Värgårda » . . . . .	11	—	11	34
Billingsfors skyttegille . . . . .	118	3	121	277	Värviks » . . . . .	35	—	35	114
Bolstads » . . . . .	36	6	42	90	Väne-Åsaka » . . . . .	73	4	77	167
Dalskogs skytteförening . . . . .	30	2	32	77	Åmåls skytteförening . . . . .	139	8	147	138
Foglaviks » . . . . .	51	8	59	30	Örs skyttegille . . . . .	67	8	75	197
Flundre häradsskyttegille . . . . .	37	1	38	101	<i>Elfsborgs skytteförbund.</i>				
Gamla Lödöse skytteförening . . . . .	41	—	41	57	Borås skytteförening . . . . .	333	—	333	206
Gerdhems » . . . . .	37	1	38	—	Gällstads » . . . . .	96	3	99	90
Herrljunga » . . . . .	70	4	74	99	Härna skyttegille . . . . .	45	—	45	25
Högsäters » . . . . .	69	6	75	230	Hösna » . . . . .	38	—	38	124
Håbols skyttegille . . . . .	99	4	103	261	Ljareds » . . . . .	23	2	25	74
Lerums » . . . . .	26	16	42	66	Molla » . . . . .	96	4	100	478
Långeds » . . . . .	33	—	33	160	Norra Marks » . . . . .	206	19	225	293
Lilla Edets skytteförening . . . . .	75	—	75	168	Norra Gäsene » . . . . .	84	6	90	186
Melleruds skyttegille . . . . .	47	—	47	95	Rångedala » . . . . .	33	1	34	85
Råggårds » . . . . .	30	—	30	72	Timmelle » . . . . .	27	4	31	101
Rölönda » . . . . .	26	—	26	162	Ulrichehamns » . . . . .	80	4	84	62
Rådanefors skytteförening . . . . .	36	—	36	90	Ås häradsskyttegille . . . . .	42	4	46	34
Skepplanda » . . . . .	39	1	40	—	Östra Redvägs » . . . . .	127	7	134	215
Sundals skyttegille . . . . .	18	12	30	58	Borgstena » . . . . .	52	1	53	117
Tarsled-Remmene skytteförening . . . . .	34	8	42	93	Fristads och Gingri skytteförening . . . . .	48	—	48	96
Torps » . . . . .	46	—	46	99	Oås skyttegille . . . . .	51	—	51	141
Trollhättans » . . . . .	126	—	126	261	Toarps » . . . . .	42	16	58	45
Töftedals » . . . . .	47	1	48	58	Elfsereds skytteförening . . . . .	22	—	22	—
Upphäradsskyttegille . . . . .	63	2	65	—	Mjöbäcks » . . . . .	35	—	35	87
Valbo » . . . . .	56	—	56	69	Gäsene häradsskyttegille . . . . .	28	3	31	—
					Summa	3,413	250	3,663	6,215

träde mot en obetydlig afgift af 5 à 10 öre för hvarje föreläsning. Dylika föreläsningar, i första hand afsedda för arbetarebefolkningen, besökas jämväl af de mera bildade klasserna, och sedan under de senare åren äfven staten lemnat bidrag till desamma, hafva föreläsninginstitut uppstått i de flesta större samhällen. Under år 1900 åtnjöto för sådant ändamål bildade föreningar i länet statsanslag till följande belopp:

Venersborgs arbetareinstitut . . . . .	500 kr.
Borås . . . . .	900 »
Trollhättans föreläsninginstitut . . . . .	700 »
Rånnums . . . . .	500 »
Melleruds studiecirkel . . . . .	100 »
Summa	2,700 kr.

En sammanslutning af arbetare, som under femårsperioden fått en mer än vanligt ingripande betydelse för samhällsordningen, äro de s. k. *fackföreningarna*, hvilka hafva till uppgift att förena alla arbetare af samma yrke till ett gemensamt förbund med en styrelse, som vid konflikter med arbetsgifvare skall bevaka föreningsmedlemmarnes intressen samt vid strejker och lockouter, eller då föreningsmedlem eljest anses utan eget förvållande sakna arbete, lemna de arbetslöse understöd af den genom sammanskott af medlemmarne bildade föreningskassan. Trots den betydliga industri, som finnes inom länet, har fackföreningsväsendet hittills icke vunnit någon större utbredning härstädes. I staden Borås funnos visserligen vid 1900 års slut 15 fackföreningar eller afdelningar däraf med ett sammanlagdt

medlemsantal af 332, men å öfriga större orter är det förnämligast typografer, järn- och metallarbetare, murare och grof-arbetare, som anslutit sig till fackföreningarna; och äfven inom dessa yrken torde en stor del af arbetarne stå utom organisationen.

I länets samtliga städer och i flere andra större samhällen, såsom Trollhättan, Lilla Edet, Sjuntorp i Fors socken samt Vargön, finnas därjämte s. k. *arbetareföreningar*, som genom att i egna eller hyrda lokaler anordna diskussionsmöten, hålla läse- rum med tidningar och bibliotek m. m. söka bereda medlemmarne nytta och nöje. I Venersborg och Sjuntorp hafva under perioden för arbetareföreningarnas räkning uppförts stora och ändamålsenliga föreningshus.

*Det frivilliga skytteväsendet*, som efter skarpskytterörelsens blomstringstid under 1860- och början af 1870-talet en längre tid gått mer och mer tillbaka, har under den gångna femårsperioden vunnit rätt mycken anslutning, sedan regering och riksdag genom vidtagna organisatoriska åtgärder samt betydliga årliga anslagsbelopp ingripit till understöd och uppmuntran af desamma. Inom länet, som är deladt i tvenne skytteförbund, *Elfsborgs* och *Vestgöta-Dals*, samt vid periodens början hade sammanlagdt 20 skytteföreningar eller skyttegillen, funnos, såsom *tabell A* (sid. 6) utvisar, vid 1900 års utgång 55 dylika föreningar med tillhopa 3,663 medlemmar. Förutom de i tabellen angifna årsunderstöden till de särskilda föreningarna åtnjöto de båda skytteförbunden nämnda år i statsanslag för anordnande af förbundstäfningar, *Vestgöta-Dals* skytteförbund 1,412 kr. och *Elfsborgs* skytteförbund 815 kr.

### 3. Näringar.

A) **Jordbruket och dess binärningar.** I förening med boskaps-skötsel är jordbruket hufvudnäringen i länet. Enligt den officiella jordbruksstatistiken för år 1900 utgör länets hela *egovärd* utom vatten 1,182,813 hektar, som i afseende å de särskilda egoslagen fördelas sålunda:

Träd-, humle- och kålgård . . . . .	1,313 hektar
Åker och annan odlad jord . . . . .	213,281 »
Naturlig äng . . . . .	57,955 »
Skogbärande mark . . . . .	600,534 »
Annan (eller oredovisad) mark . . . . .	309,730 »
Summa	1,182,813 hektar

Då åker och annan odlad jord i länet år 1895 utgjorde 196,353 hektar, har densamma alltså under perioden ökat med 16,928 hektar, hvilket tyder på en betydande utveckling af vår modernäring, om ock en del af den sålunda uppgifna ökningen kan tillskrifvas den noggrannare kändedom om egoarealen, man vunnit genom Ekonomiska kartverkets undersökningar vid dess kartläggningsarbeten. Rörande den odlade jordens naturliga beskaffenhet hänvisas till Konungens Befallningshafvandes femårsberättelse för åren 1885—1890, hvaraf framgår, att jordnaturen består dels af lera eller mylla på lerbotten, dels af sand på lera samt dels, och hufvudsakligen, af krossgrus.

Med glädje kan man konstatera, att jordbruksnäringen jämväl under denna period fortfarit att göra stora framsteg därutinnan, att omsorgen om jordens skötsel ökats, så att användningen af tidsenliga redskap, bättre utsäden samt naturliga och artificiella gödningsämnen betydligt tilltagit. Till denna jordbrukets förkofran hafva enahanda orsaker medverkat som under närmast föregående perioder. Mejerihandlingens utveckling har under perioden fortgått i samma omfattande grad som förut till fromma för jordbrukaren, hvilken därigenom erhållit ökad inkomst och i följd däraf äfven ökad förmåga till uppoffringar för jordbrukets förbättring. För mjölkafkastningens tillgodogörande har ock allt mera kommit i bruk att använda s. k. handseparatorer. Insikten om mejerihandlingens stora betydelse för jordbruket har också medfört ökad omsorg om kreatursstammens förbättring och förädling, därvid länets båda hushållningssällskap ock, på sätt nedan förmäles, verkat till jordbruksnäringens understödande.

En svårighet för jordbrukaren, som år från år ökas, är bristen på *arbetskrafter*. Såväl emigrationen som benägenheten att söka anställning vid fabriker, där en högre aflöning och åtminstone skenbart lättare arbete locka, drager den yngre arbetarebefolkningen från jordbruket och dess idkare, hvilka visserligen härigenom drivas att för besparande af arbetskraft allt mera anskaffa och allmännare använda tidsenliga åkerbruksred-

skap, men olägenheterna torde icke alltid härmed kunna afhjälpas. Särskildt å Dalsland, hvarifrån skaror af arbetare under somrarna begifva sig till Norge, där goda tillfällen till arbetsförtjenst lära gifvas, torde tillräcklig arbetskraft för jordbrukets behof under dylika förhållanden icke förefinnas, i hvilken omständighet kanske förnämsta orsaken får sökas därtill, att, ehuru i vissa delar af nämnda länsdel, såsom i Sundals, Valbo och Tössbo härad, den odlade jorden med betydande egovidd förenar god naturlig beskaffenhet, jordbruket därstädes fortfarande står på en jämförelsevis låg ståndpunkt. En märkbar förändring till det bättre har väl under senaste tiden inträdt äfven i dessa bygder, men, i brist på arbetskraft, är afdikningen där i allmänhet i hög grad otillräcklig.

*Skörderesultatet* inom länet kunna under perioden hvarken anses hafva varit bättre eller sämre än inom landet i dess helhet. Visserligen har skörden inom länet under år 1898, då hela landets skörd utfallit nära god, ansetts mycket god och under år 1900, då skörden inom landet betecknades såsom nära god, ansetts vara god. Men jämför man skörderesultatet i hela riket och länet för år 1896, visar det sig, att skörden för det förra ansetts fullt medelmåttig, för det senare icke fullt medelmåttig, och under år 1897 ansågs hela rikets skörd hafva utfallit likaledes fullt medelmåttig, men länets under medelmåttan. Endast för år 1899 betecknas länets och rikets skörd lika eller i båda fallen såsom under medelmåttan. Uppskattad i korntal af utsädet, har under de år, som perioden omfattar, skörden utfallit, på sätt som inhämtas af följande tabell:

	År 1896.	År 1897.	År 1898.	År 1899.	År 1900.
Hösthvete . . . . .	8.23	8.18	8.37	7.32	8.45
Vårhvete . . . . .	6.49	6.42	6.16	5.76	6.66
Höstråg . . . . .	7.55	7.30	6.72	6.35	8.31
Våråg . . . . .	5.88	5.55	5.42	5.87	7.21
Korn . . . . .	5.76	5.13	6.29	5.21	6.18
Hafre . . . . .	5.16	4.87	7.14	5.08	6.81
Blandsäd . . . . .	6.45	6.93	7.39	7.29	8.64
Ärter . . . . .	6.61	7.15	5.95	6.35	7.26
Bönor . . . . .	7.50	7.95	7.53	8.00	7.00
Vicker . . . . .	6.56	6.78	6.74	5.88	7.70
Potatis . . . . .	8.93	7.46	3.70	4.51	9.90

Naturligt är, att skörderesultatet varit betydligt olika i olika delar af ett så stort län som Elfsborgs, men egentlig missväxt har under perioden ingenstädes i länet förekommit. Där emot har Dalsland jämväl under denna period, såsom flere gånger förut inträffat, varit hemsökt af svåra, orkanliknande *hagelbyar*, som förstört nästan all växande gröda å de områden, öfver hvilka de dragit fram. Det var under sommaren år 1898, då grödan i hela länet, och ej minst å Dalsland, på grund af gynnsam regnig väderlek syntes särdeles lofvande, som första gången den 12 juni och sedermera natten emellan den 16 och den 17 augusti våldsamma hagelbyar öfvergingo större delen af Sundals och mindre delar af Valbo och Nordals härad samt förorsakade en skada å grödan, som vid förstnämnda tillfälle uppskattades till omkring 90,000 kr. och vid det senare till nära 200,000 kr. Den första hagelbyn började i Örs socken af Nordals

härad samt gick sedan öfver Erikstads, Brålanda, Bolstads och Gestads socknar, hvilken sistnämnda socken i synnerhet svårt härjades; och blef därvid hela höstrågsgrödan nedslagen och förstörd samt äfven vårsäd och gräsvallar icke obetydligt skadade. Af hagelbyn under natten emellan den 16 och den 17 augusti hemsöktes Torps och Ödeborgs socknar i Valbo härad samt Frändefors, Brålanda, Gestads samt Bolstads socknar i Sundals härad; och blefvo då vårsäden och rotfrukterna ovädrets byte. Som något hagelskadeförsäkringsbolag vid nämnda tid icke fanns i länet, utan all grödan var oförsäkrad samt under de två närmast föregående åren skörden å de härjade områdena på grund af stark torka varit ganska klen och fara för verklig nöd alltså förelåg, gjordes underdåniga framställningar om understöd af statsmedel till dem, som blifvit drabbade af olyckan, och fann Kungl. Maj:t i anledning häraf skäligt att genom särskilda nädiga bref af den 5 augusti 1898 samt den 16 september och den 21 oktober samma år anvisa tillsammans 33,250 kr. att såsom undsättning utan återbetalningsskyldighet fördelas bland de behöfvande inom nämnda socknar; hvarjämte enligt nådiga brefvet den 21 oktober beviljades ett ytterligare belopp af 50,000 kr. att såsom lån utan ränta tilldelas de af den senare hagelskadan drabbade, som företrädesvis kunde anses vara däraf i behof, mot villkor att vederbörande kommuner iklädde sig ansvarighet för återbetalningen, som skulle ske med en femtedel hvarterda af åren 1900—1904. Som emellertid några af kommunerna icke ville ikläda sig nämnda ansvar, blefvo endast 27,000 kr. af ifrågavarande lån utlemnade, nämligen 12,000 kr. till hvardera af Bolstads och Gestads socknar samt 3,000 kr. till Ödeborgs socken. Men det var icke blott staten, som kom de nödställda till hjälp. Genom frivilliga bidrag från snart sagdt hela riket insamlades ett belopp af ej mindre än 28,468 kr. 41 öre, som öfverlemnades såsom gåfva åt dem, som drabbats af hagelskadorna.

I fråga om *sädproduktionen* gäller ungefär enahanda om-döme som under de närmast föregående perioderna, nämligen att hafren är länets hufvudsäde och fortfarande lemna en betydlig afkastning, som dock, i följd af den ökade insikten om ladugårdsskötselns vikt för jordbrukets förbättring och betydelsen af mjölkproduktionens höjande, under senare tider allt mindre afsättes till afsalu, utan, åtminstone i stora delar af länet, antingen uppfodras å kreaturen eller utbytes mot annat kraftfoder för samma ändamål; att råg, utgörande näst hafren länets förnämsta säde, inom länet produceras till sådan myckenhet, att skörden väl i allmänhet motsvarar behovet, men dock är otillräcklig för vissa orter, såsom företrädesvis i Kinds, Marks och Vedbo härad; att hvete odlas jämförelsevis ringa och nästan uteslutande på större egendommar, så att produktionen däraf icke kan anses på långt när vara till fyllest för förbrukningen inom länet; samt att korn och blandsäd väl också kultiveras föga, men dock lemna afkastning, som med hänsyn till den ringa konsumtionen är därför tillräcklig. Hvad angår rotfrukterna, odlas potatis i de södra delarna af länet öfver hushofvet, i det att den dels afsättes till därvarande brännerier och dels förmales till potatismjöl, som sedermera afyttras i närliggande städer och jämväl till aflägsnare orter.

*Medelprisen å spannmål* hafva under de ifrågavarande åren enligt markegångstaxorna uppgått till belopp, som närmare angifvas i följande tabell, i kronor per hektoliter:

	År 1896.	År 1897.	År 1898.	År 1899.	År 1900.
<i>Markegångspris litt. A.</i>					
Hvete . . . . .	9-48	10-28	10-57	10-94	10-82
Råg . . . . .	7-21	7-91	8-23	9-51	8-95
Korn . . . . .	6-60	7-34	7-51	8-11	8-04
Hafre . . . . .	3-69	4-16	4-10	4-51	4-31
<i>Medelmarkegångspris litt. C.</i>					
Råg . . . . .	7-37	8-16	8-96	9-79	10-82
Korn . . . . .	6-95	7-54	8-57	8-49	9-12

*Arbetsprisen* hafva under perioden ytterligare stigit, så att vid dess slut den vanliga årslönen för en dräng uppgick i medeltal till 190 à 200 kr. och för en piga till 100 à 110 kr. samt värdet af stat och lön beräknades utgöra 460 à 500 kr. för dräng och 275 kr. för piga. Dagsverksprisen ansågos samtidigt i medeltal utgöra, sommartiden för man 1 kr. 75 öre och för kvinna 1 kr. 25 öre samt vintertiden 1 kr. 25 öre för man och 95 öre för kvinna.

Den förut anmärkta ökningen under perioden af åker och annan odlad jord torde i ej ringa mån kunna tillskrivas de stora *vattenaftappningsarbeten*, som därunder blifvit verkställda och genom hvilka en betydlig areal af mossar och vattensjuka marker, som förut lemnat föga eller ingen afkastning, men däremot ofta såsom frostförande förorsakat stor skada, blifvit torrlagd och efter odling gifvit goda gräs- och sädesskördar. Följande vattenaftappningsarbeten, som verkstälts med statsbidrag, hafva under perioden blifvit afsynade och godkända, nämligen:

sänkning af sjön Fefren och utrifning af Strömmareds kvarn, hvarigenom 145-55 hektar vattenskadad mark inom Kungsäters, Karl Gustafs, Istorps och Grimmareds socknar blifvit torrlagda mot en beräknad kostnad af 34,300 kr.;

torrläggning af sank marker omkring ån Nossan, belägna inom Södra Härene, Tumbergs och Eggvena socknar af Elsborgs län samt Lekåsa, Barne-Åsaka och Foglums socknar af Skaraborgs län, genom hvilket företag 458-20 hektar blifvit befriade från vatten mot en kostnad, som beräknats till 170,000 kr., men uppgått till betydligt större belopp;

reglering af Hillingsäterssjön i Färgelanda socken med en vattenbefriad areal af 60-51 hektar och för en kostnad, som beräknats uppgå till 3,000 kr.;

uttappning af Borgårdstorpsjön, hvarigenom 185-68 hektar vattendränkt mark inom Erska, Lagmansereds och Stora Mellby socknar torrlagts mot en beräknad kostnad af 13,000 kr.;

afdikning af Locketorps mader i Ale-Sköfde socken med en vattenbefriad areal af 41-78 hektar och för en kostnad, upptagen till 4,600 kr.;

afdikning af en frostförande mosse, tillhörande hemmanet Mossabo i Häksviks socken, hvarigenom 42-23 hektar torrlagts mot en kostnad, beräknad till 3,600 kr.;

afdikning af frostförande mark, tillhörande hemmanet Battås Södergården i Dalstorps socken, hvarigenom 21-70 hektar blifvit befriade från vatten mot en afdikningskostnad, som antages hafva uppgått till 3,000 kr.;

afdikning af en frostförande mosse, tillhörande hemmanet Furukärr i Torps socken, med en vattenbefriad areal af 18-74 hektar och mot en beräknad kostnad af 900 kr.;

invallning jämte afdikning af sank mark, tillhörande Knöttkärr m. fl. hemman i Åmåls socken, hvarigenom vunnits för odling 50-28 hektar och hvarför kostnaden beräknats uppgå till 10,000 kr.;

afdikning af vattenskadad mark, tillhörande egendomen Ellenö i Torps socken, hvarigenom torrlagts 45-14 hektar mot en afdikningskostnad, som beräknats till 15,210 kr.;

reglering af Trombäljeån i Frändefors socken med en vattenbefriad areal af 62-47 hektar och mot en beräknad kostnad af 12,045 kr. 20 öre;

*K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser 1896—1900. Elsborgs län.*

reglering af Säfveån mellan Spånga kvarn och Vårviks bro i Siene, Hols, Fullestads och Kullings-Sköfde socknar, genom hvilket företag 208-95 hektar blifvit torrlagda mot en kostnad, som antagits uppgå till 35,000 kr.;

sänkning af Rådanessjön samt Kuseruds- och Blecketjärn i Frändefors, Sundals-Ryrs och Ödeborgs socknar, hvarigenom vunnits 78-05 hektar torrlagd jord för en till 10,000 kr. beräknad kostnad;

reglering af sjön Oklängen i Kungsäters och Karl Gustafs socknar med en torrlagd areal af 79-04 hektar och för en kostnad, som antagits uppgå till 11,412 kr. 50 öre;

afdikning af sank mark till lägenheten Alelyckan i Ale-Sköfde socken, därvid 9-33 hektar befriats från vatten och kostnaden uppskattats till 1,800 kr.;

reglering af Rölandabäcken inom Fors socken af Göteborgs och Bohus län samt Valbo-Ryrs socken af detta län, hvarigenom 28-28 hektar vattendränkt mark torrlagts mot en beräknad kostnad af 5,000 kr.;

reglering af Holtsljungaån i Öxnäcks och Holtsljunga socknar med en vattenbefriad areal af 40-98 hektar, hvarför kostnaden beräknats till 5,500 kr.;

afdikning af Nordmaderna i Grude socken, hvarigenom 34-99 hektar blifvit befriade från vatten mot en uppskattad kostnad af 1,900 kr.;

sänkning af sjön Långhalmen i Ödeborgs och Torps socknar, därvid vunnits 117-53 hektar torrlagd jord och kostnaden ansetts uppgå till 10,000 kr.;

reglering af Björkeån inom Väne-Åsaka och Norra Björke socknar af Elsborgs län samt Flo socken af Skaraborgs län, genom hvilket företag 119-02 hektar vattendränkt mark torrlagts och hvarför kostnaden antagits utgöra 25,081 kr. 40 öre;

afdikning af vattenskadade marker, tillhörande Slättered m. fl. hemman i Vistorps socken af Skaraborgs län och Tuneboda m. fl. hemman i Norra Åsarps socken af Elsborgs län, hvarigenom 24-72 hektar befriats från vatten för en beräknad kostnad af 3,975 kr. 6 öre.

För afdikning af frostförande mossar, tillhörande hemmanen Tommared och Nittorp i Nittorps socken, har år 1896 beviljats ett anslag utan återbetalningsskyldighet till belopp af 1,290 kr. och likaledes år 1899 till belopp af 2,900 kr., hvarjämte år 1900 för afdikning af frostförande mark, tillhörande Gisslarp, Haga och Tommared i Nittorps socken samt Andlabo och Ytterhaga i Tranemo socken, på enahanda villkor beviljats ett anslag af 5,000 kronor.

Ur fonden för understödande af sank traktors odling hafva under perioden anvisats *lånebidrag för åtskilliga vattenaflednings- och odlingsföretag*, hvilka närmare angifvas i *tabell B* (sid. 10).

De åtgärder till direkt förmån för jordbruket, som blifvit af länets två hushållningssällskap vidtagna, kunna hänföras under tre hufvudgrupper, alltefter som de afse främjande af åkerjordens grunddikning, beredande af tillgång på tjenligt utsädesfrö eller befordrande af yrkesduglighet äfvensom meddelande af råd och upplysningar angående jordens skötsel.

Inom Norra hushållningssällskapet hade, såsom i föregående berättelser anmärkts, år 1880 afsatts ett belopp af 30,000 kr. till en fond, hvarur jordbrukare, som ville dränera sin åkerjord, egde att mot tre procents ränta och tioårig amortering erhålla lån, motsvarande två tredjedelar af kostnaden. Denna *grunddikningsfond*, ur hvilken endast jordbrukare, som ega eller arrendera en åkerareal af högst 37 hektar, ega rätt bekomma lån, har emellertid under femårsperioden ytterst ringa anlåtats, så att numera största delen af fonden är odisponerad, hvarjämte den af Hushållningssällskapet anställde dikningsförmannen, hvilken hade att biträda vid utförandet af uppgjorda dräneringsplaner samt anordna och leda afdikningsföretag af enklare beskaffenhet, efter att under år 1896 hafva utfört allenast tre förrättningar å tillsammans sex dagar, från och med nämnda års utgång uppsagts från sin befattning, så att dylikt biträde sedermera ej kunnat genom Hushållningssällskapet erhållas.

Däremot hafva, såsom af förut lemnad redogörelse framgår, större vattenafledningsföretag, med planer och kostnadsförslag uppgjorda af statens landbruksingeniör, förekommit i stor omfattning, så att nämnde tjänsteman enligt kungjorda reseplaner inom länet haft omkring 100 förrättningsdagar årligen under perioden. Ehuru Norra hushållningssällskapet utfäst att för landbruksingenjörens anlitande vid vissa mindre afdiknings- och odlingsföretag godtgöra ett dagarfvode, har anspråk på sådan ersättning icke något af åren framställts.

Hvad härefter angår hushållningssällskapens verksamhet för *beredande af tillgång till tjenligt utsädesfrö*, så har denna verksamhet varit något olika för Norra och Södra sällskapet. Under det att båda hushållningssällskapen fortfarande att bevilja anslag till Allmänna svenska utsädesföreningen i Svalöf, nämligen Norra hushållningssällskapet 800 kr. och Södra hushållningssällskapet 500 kr. årligen, mot villkor att föreningen för hvarje 100 kronor lemnat 300 kg. utsädeshafre, som utan ersättningsskyldighet tilldelats mindre jordbrukare med 100 kg. till hvar af dem, har Södra hushållningssällskapet därjämte till Borås frökontrollanstalt anslagit ett årligt belopp af 500 kr. Invånarne inom Södra sällskapets område, hvilka åtnjuta kostnadsfri undersökning af allt slags utsäde, lära dock icke begagna sig häraf i sådan utsträckning, som vore önskvärd.

Till försöksodlingar hafva hushållningssällskapen icke under perioden lemnat några bidrag; hvaremot försökskultur, dock med mindre gynnsamt resultat, företagits vid Önnarps landbruksskola med utsäde, som bekommit från Kungl. Landbruksakademien.

För utbildande af yrkesskicklighet i jordbruk hafva under perioden funnits anordnade två lägre *landbruksskolor*, förlagda den ena å Kilanda i Kilanda socken inom norra området och den andra å Önnarp i Hösna socken inom södra området. Såsom redan i nästföregående femårsberättelse omnämdes, blef den å Kristinedal i Fröskogs socken af Dalsland förlagda landbruksskolan af brist på inträdessökande år 1892 indragen, och har någon sådan skola sedermera icke funnits å Dalsland.

Skolan å Kilanda har under perioden åtnjutit enahanda understöd som närmast föregående år, eller i statsanslag 4,000 kr. och från Norra hushållningssällskapet 50 kr. i beklädningshjälp för hvarje frielev samt 300 kr. till böcker och premier åt eleverna, hvilkas antal under de olika åren utgjort högst 17 och lägst 14 och af hvilka tillhoppa 42 undergått afgångsexamen under perioden. Från skolan vid Önnarp hafva under samma tid utexaminerats 34 elever; och har denna skola för verksamhetens upprätthållande årligen erhållit dels stats-

Tab. B.

Lånebidrag för vattenaflednings- och odlingsföretag i Elfsborgs län åren 1896—1900.

Afdiknings- och odlingsföretag.	Vattenbefriad areal. Hektar.	Beräknad kostnad för afdikning. Kronor.	Beräknad kostnad för odling. Kronor.	Beviljadt lånebidrag. Kronor.
Afdikning och odling af marker, tillhörande hemmanen Norunga och Öna i Norunga s:n . . . . .	16.75	1,300	652.80	1,000
Afdikning och odling af sank mark till lägenheten Alelyckan i Ale-Sköfde s:n . . . . .	9.33	1,800	1,293.50	1,800
Reglering af Björkeån samt afdikning och odling af mark, tillhörande byarna Lerum, Skalltorp och Åsaka Jutegården i Väne-Åsaka s:n samt Lilla och Stora Persbo, Öst- och Vestbjörke, Presttorp, Brandtorp, Gamla Lödöse, Hvittened, Hökhammar och Skärvala i Norra Björke s:n af Elfsborgs län samt Russhed, Bragnum och Appeltorp i Flo s:n af Skaraborgs län . . . . .	119.02	25,081.40	5,228.60	15,900
Afdikning och odling af sank marker, tillhörande hemmanen Gunnarsbol, Jakobsbyn, Skällsbyn och Fagerhult i Åmåls s:n . . . . .	29.51	2,631.30	1,121.70	2,600
Sänkning af sjön Långhalmen samt afdikning och odling af mark, tillhörande hemmanen Bråten, Rålunden, Rådanefors, Kasan och Frövikan i Ödeborgs socken samt Lunden, Stora Höghult och Nättjebacka i Torps s:n . . . . .	117.53	10,000	8,582.40	9,800
Afdikning och odling af mark, tillhörande hemmanet Hultet i Vassända-Naglums s:n . . . . .	7.50	3,275.60	1,125	1,000
Reglering af Gundboån samt afdikning och odling af mark, tillhörande hemmanen Gundbo, Vestergård och Trantorp i Orby s:n . . . . .	9.69	2,300	576.50	2,100
Afdikning och odling af Nordmaderna, tillhörande hemmanen Apelås, Grude, Kjepe och Muskås i Grude s:n . . . . .	34.99	1,900	332.20	600
Afdikning och odling af mark, tillhörande hemmanen Lilla och Stora Glofsbo samt Geneved i Stora Mellby s:n . . . . .	79.60	6,056.80	3,818.52	5,800
Reglering af ån Nossan samt afdikning och delvis odling af mark, tillhörande hemmanen Lunda, Guntorp, Nolgård, Bockgård, Stommen, Lillegård och Skattegård i Bråtensby s:n, Skräddaregård, Stommen, Östergård, Håkansgård, Köparegård och Skottstorp i Eggvena s:n, Kåragård, Rakåsa, Skattegård, Baggetorp, Brogård, Stommen, Backgård och Töretorp i Fölene s:n samt Ättlebergs äng, Stommen, Stora Furukulla, Åsen, Venevalla, Tokatorp och Rättaregård i Reimene s:n . . . . .	325.64	64,000	10,160.20	35,800
Reglering af Svartån för torrläggning och delvis odling af marker, tillhörande Sölvatorp, Sköfde, Degrabo, Hoberg, Hjultorp, Renstvist, Tröttorp och Klofnasten i Kullings-Sköfde s:n, Starabo, Tufvatorp, Holbäck, Spångebacka, Kajebo, Grankärret, Prinsgården, Odegården, Ledsgården, Bergstena Skattegård och Halvorsgården i Bergstena s:n samt Ulfvatorp, Orrekullen, Björkholmen och Nuggenberg i Fullestads s:n . . . . .	375.90	43,800	7,296.40	24,900
Reglering af sjön Björvattuet för odling af marker, tillhörande Dyrtorp, Södra och Norra Rån, Södra och Norra Spångerud, Vestra Stigen, Södra och Norra Vanneryr, Häfvesten, Högsängen, Högsäter, Mölltorp, Assarbyn, Gatersbyn, Håbyn och Färgelanda Prestgård i Färgelanda och Ödeborgs snar . . . . .	72.32	11,000	2,947.50	7,800
Vattenafledning och delvis odling af vattenskadad mark, tillhörande Gurentorp, Ölanda, Södra och Norra, Frälsegård, Ölanda Högen, Ölanda Norregård, Starrkärr, Svenstorp och Krokstorp i Starrkärrs s:n . . . . .	32.50	3,800	1,294	3,700
Afdikning och delvis odling af sank marker, tillhörande Knepetorp, Starrkärr och Utby i Starrkärrs s:n . . . . .	11.61	1,950	479.53	1,800
Vattenafledning och delvis odling af vattenskadade marker, tillhörande Assurabo, Finnabo och Klackhyttan i Mjöbäcks s:n . . . . .	7.61	1,300	430	1,150
Summa	1,249.50	180,195.10	45,333.85	115,750

anslag med 2,000 kr. och dels af Södra hushållningssällskapet 2,000 kr. förutom 50 kr. i beklädnadshjälp till hvarje frielev samt 50 kr. till skrifmaterialier.

Den af direktören H. Spaak å egendomen Skeppsholmen i Liareds socken anordnade privata landtbruksskolan har, efter oafbruten fortvaro under 39<sup>1/2</sup> år, under år 1897 upphört med sin verksamhet. Under den tid, skolan fortgått, hafva därifrån utgått tillhopa 536 inspektorselever, 16 landtmannaelever samt 60 rättarelärlingar.

I sammanhang härmed torde lämpligen böra omnämnas den undervisning i de till den inre hushållningen på landet hörande kvinnliga göromål, som Norra hushållningssällskapet ombesörjer genom den praktiska hushållsskolan å Ellenö egendom i Torps socken, hvarest undervisning och handledning lemnas såväl uti alla till ett vanligt landthushåll hörande kvinnliga sysslor, såsom matlagning, bakning, bryggning, tvätt och mera dylikt, som äfven uti de vanligaste kvinnliga husslöjder. Vid skolan, som underhålles af hushållningssällskapet med ett årligt anslag af 2,500 kr. och står under öfverinseende af en särskild styrelse, finnas numera friplatser för 10 elever, hvilka under lärotiden, som omfattar två år, äro underkastade legostadgans föreskrifter. Denna undervisningsanstalt åtnjuter fortfarande stort förtroende, så att ansökningarna till friplatserna vid anstalten hvarje år varit mångdubbelt flere, än som kunnat bifallas.

Till Svenska inosskulturföreningen, hvars oförtrutna verksamhet att bringa under kultur de stora områden i vårt land, som upptagas af de länge såsom värdelösa ansedda *mossarna*, torde få anses vara allmänt känd, hafva årliga bidrag lemnats af båda hushållningssällskapen, nämligen 750 kr. af det Norra och 200 å 250 kr. af det Södra.

Södra hushållningssällskapet har dessutom för undersökning mot nedsatt afgift af gödningsämnen, jordbruksprodukter, handels- och fabriksvaror m. m. under åren 1896 och 1897 utgifvit ett årligt understöd af 1,000 kr. till kemiska stationen i Halmstad samt, sedan, i samband med tillbyggnad af tekniska elementarskolan i Borås, fråga väckts att i skolans laboratoriebyggnad inrätta en *kemisk kontrollanstalt*, för sådant ändamål dels år 1897 anslagit ett belopp af 2,000 kr. till inköp af inventarier och dels från och med år 1898 beviljat ett årligt anslag af 1,500 kr., i gengäld hvarför anstalten åtagit sig ej mindre att till nedsatt afgift utföra sådana undersökningar, som, enligt hvad ofvan nämnts, kemiska stationen i Halmstad dittills verkställt, utan jämväl att kostnadsfritt utföra analyser å foder och gödningsämnen åt mindre jordbrukare.

I Mellerud i Holms socken har sedan ett flertal år tillbaka *insamling* och odling af *medicinalväxter* bedrifvits af privatläraren J. Henriksson, som härför af Norra hushållningssällskapet erhållit ett bidrag af 75 kr. för år. Detta bidrag höjdes år 1900 till 200 kr., mot skyldighet för Henriksson att inom sällskapets område i tio folkskolor årligen hålla föredrag om insamling och beredning af medicinalväxter samt förmedla afsättningen af inom området insamlade dylika växter. Denna afsättning synes blifva ganska afsevärd, att döma däraf, att redan under år 1900 flere tusen kilogram droger rekvirerats af apotekare från skilda delar af riket.

Bland jordbrukets binärningar intager fortfarande boskaps-skötseln med den därtill hörande mejerihandteringen främsta rummet, ehuru vid jämförelse med flere andra län i riket och

ännu mera med förhållandena i Danmark dessa näringsgrenar här i länet ingalunda kunna anses intaga någon högre ståndpunkt; dock eger en utveckling till det bättre årligen rum.

Beträffande först *boskapskötseln*, inhämtas från nästan alla delar af länet, att insikten om denna binärings stora vikt för jordbruket vinner allt allmännare insteg äfven hos de mindre jordbrukarne, hvilka i följd häraf börjat egna allt större omsorg åt kreatursafvelns förbättrande samt husdjurens ordentliga utfodring och skötsel. Till dessa glädjande företeelser, hvilka ingifva förhoppning om jordbruksnäringens framtida utveckling i sund riktning, har utan tvifvel mejerihandteringens mera allmänna utbredande i främsta rummet bidragit, men torde äfven hushållningssällskapens åtgärder för husdjursafvelns förbättrande hafva i sin mån medverkat.

För förbättring af afveln efter *nötkreaturen* hafva nämligen bägge sällskapen sökt verka genom att, för spridning inom länet, inköpa afvelsdjur af sådana raser, som ansetts företrädesvis lämpliga för ändamålet. I sådant afseende äro först och främst under perioden införda och sedermera på auktion till olika delar af länet försälda inom norra området 36 och inom det södra 26 tjurar, nästan alla af ayrshireras. Norra hushållningssällskapet har därjämte under åren 1899 och 1900 anvisat 800 kronor årligen för inköp af tjurkalfvar af ayrshireras, som därefter gratis utlemnats till mindre jordbrukare; men som det dels visat sig svårt att anskaffa dylika kalfvar och dels befunnits, att skötseln af desamma å flere ställen lemnat åtskilligt öfrigt att önska, har sällskapet beslutit, att sådana inköp tills vidare skola inställas i afbidan på resultatet af de redan gjorda försöken.

Inom båda områdena förekomma numera årligen premiering af nötboskap i enlighet med bestämmelserna i nådiga reglementet den 13 november 1891. För premieringen äro områdena hvar för sig indelade i två distrikt, inom hvilka premieringsmöten hållas växelvis hvar annat år på 12 å 20 olika ställen. Uti norra området omfattar ena distriktet de till området hörande sex häradena af Vestergrötland jämte Frändefors, Brälanda och Sundals-Ryrs socknar på Dal samt det andra distriktet återstoden af landskapet Dal. I södra området åter bilda Gäsene, Vedens, Bollebygds och Marks härad ena distriktet samt Kinds, Redvägs och Ås härad det andra. Vid de under perioden hållna premieringsmötena hafva 60—80 % af de utställda djuren erhållit pris, hvarvid sammanlagdt för hela länet i kontanta medel till mindre jordbrukare utbetalts tillhopa omkring 40,000 kr.

I ladugårdsskötselns intresse hade Södra hushållningssällskapet år 1888 å Önnarp inrättat en skola, hvari såväl teoretisk som praktisk undervisning lemnats i skötsel af nötkreatur. Denna så kallade koskötareskola har jämväl fortgått de båda första åren af femårsperioden efter samma plan som förut med ettårig lärokurs och fyra lärlingar, hvilka erhållit, förutom stat, hvardera 100 kr. i lön. Sällskapets utgifter för skolan, som varit helt och hållet skild från den till Önnarp förlagda landtbruksskolan, uppgick årligen till 1,500 kr., men blef anslaget från och med år 1898 indraget. Äfven inom norra området har på dess hushållningssällskaps bekostnad undervisning meddelats i ladugårdsskötsel, i det att sällskapet under åren 1896—1899 lemnat ett årligt bidrag af 150 kr. till sådan undervisning åt en ladugårdselev å egendomen Qvantensburg i Bolstads socken, hvarest en ettårig lärokurs varit nämnda tid anordnad.

För förbättrande af *afveln efter svin* har Norra hushållningssällskapet vidtagit alldeles enahanda åtgärder som i afseende å *afveln efter nötkreatur*, nämligen dels inköp och försäljning af lämpliga afvelsdjur, dels premiering af inom området befintliga sådana, och har sällskapet för sådant ändamål lemnat ett årligt anslag af 500 kronor.

*Hästkulturen* omfattas inom länet med stigande intresse, verksamt understödd af hushållningssällskapen. Sålunda hafva sällskapen årligen lemnat anslag till de premieringar af hästar, som med bidrag af statsmedel varit inom länet anordnade. Under perioden hafva följande pris blifvit utdelade:

	Premierade djur.	Premii- belopp. Kronor.
År 1896 . . . . .	55	3,830
» 1897 . . . . .	55	3,910
» 1898 . . . . .	66	4,340
» 1899 . . . . .	62	4,555
» 1900 . . . . .	193	11,385

Alltså har under periodens sista år ett tredubbelt större antal djur blifvit premierade än under närmast föregående år.

Förutom till premieringar har Norra hushållningssällskapet beviljat anslag till inköp af dels 20 stoföl af bergsardenerras år 1896, dels 17 stoföl och 5 hingstföl af samma ras år 1897 och dels 14 föl, 3 hingstar och 2 ston af bergsardenerras samt 2 hingstar af norsk ras år 1898, hvilka djur sedermera försållts till personer boende inom området. Under åren 1899 och 1900 hafva väl inga sådana inköp skett, men sällskapet har i stället för hvardera af nämnda år anvisat ett förslagsanslag af 1,200 kr., afsedt till premier à 200 kr. åt personer inom området, som tillhandahålla premierade hingstar af ren ardenner- eller norsk ras. Vidare hafva bägge hushållningssällskapen till hästpremieringsnämndernas förfoganden ställt årliga anslag, det Norra å 500 kr. och det Södra å 600 kr., som nämnderna egt använda för inlösen af s. k. frisedlar, hvilka utdelats som belöning för vissa fölston och innefattat ansvarsförbindelse för erläggande af språngafgiften för stonas betäckning af en af nämnderna godkänd beskällare.

Till befrämjande af *fårafveln*, som eljest inom länet är föremål för ringa intresse, har Norra hushållningssällskapet år 1896 lemnat Sundals kretsafdelning ett anslag af 200 kr., hvarmed inköpts 6 springbaggar af oxfordshiredownras, hvilka å auktion försållts, hvarefter försäljningssumman följande år användts på enahanda sätt, så att förnyade inköp och försäljningar af dylika får därstädes egt rum under periodens alla år, såsom det uppgifves, med påföljd af märkbar förbättring i får-afveln inom häradet.

Slutligen torde, innan det förevarande ämnet lemnas å sido, böra anmärkas, att för beredande af *sjukvård åt husdjuren* varit under perioden inom länet anställde utom länsveterinären 13 distriktsveterinärer, hvilka aflönas hufvudsakligen af Landstinget. Dock har Norra hushållningssällskapet lemnat dels boställe åt länsveterinären, dels ett årligt lönetillskott af 200 kronor till hvardera af 6 inom dess område stationerade 7 distriktsveterinärer samt dels för hvardera af åren 1896, 1897 och 1898 300 kronor till bestridande af amortering å ett lån, som upptagits för anskaffande af erforderliga byggnader vid veterinärinrättningen i Alingsås; men sedan nämnda inrättning försållts,

har från och med år 1899 äfvon till veterinären i Alingsås utgått enahanda lönetillskott som till de öfriga veterinärerna, eller 200 kr.

Sporadiska fall af mjältbrand hafva väl under periodens senaste år förekommit, men hälsotillståndet bland husdjuren kan dock betecknas såsom i allmänhet godt.

*Mejerihandteringen* må skötas med huru mycken omsorg som helst, så beror den dock ytterst därpå, att ortens ladugårdsskötsel, utöfver husbehovet, lemnar erforderligt öfverskott af mjölk och att denna mjölk är af god beskaffenhet. Här i länet, hvafest boskapskötseln har en jämförelsevis låg ståndpunkt, kan därför mejerirörelsen vinna någon allmänare förkofran endast i samma mån, som jordbrukaren genom mera rationell skötsel af sin ladugård söker att höja och förbättra dess afkastning af mjölk. Den stora inkomst, som genom mejerierna tillföres jordbruket, är emellertid just egnad att framkalla en dylik ökad omsorg om ladugårdsskötseln och har också, såsom förut anmärkts, inom länet börjat åstadkomma en sådan verkan, till förmån såväl för själfva mejerirörelsen som för jordbruket i dess helhet. Visserligen har, enligt hvad hushållningssällskapens årsberättelser innehålla, någon nämnvärd ökning i mejeriernas antal under perioden icke egt rum, men då de nya mejerierna i allmänhet torde vara betydligt större än de äldre samt medelst användning af handseparatorer jordbrukarne begynt alltmera själfve förädla mjölken, kan med visshet påstås, att mejeri-handteringen och smörproduktionen i länet fortfarande att gå framåt.

Jämväl nya s. k. andelsmejerier hafva under perioden uppstått och, sedan från och med år 1897 lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet trädt i kraft, hafva nämnda mejerier fått en stadgad form för sin tillvaro, ehuru man med skäl torde kunna betvifla lämpligheten däraf, att, såsom hittills vanligen skett, vid föreningarnas bildande någon egentlig insats i penningar icke göres af medlemmarne, utan nästan hela det för rörelse erforderliga kapitalet upplånas mot styrelsens skuldförbindelse. Härigenom äfventyras nämligen lätt nog företagens bestånd, därest ett större antal medlemmar af en eller annan orsak utgår ur föreningen, innan den hunnit skaffa sig några egna tillgångar. Följande mejeriföreningar hafva under perioden här blifvit registrerade, nämligen: Månstads mejeriförening utan personlig ansvarighet i Månstads socken, Lundby mejeriförening utan personlig ansvarighet i Stora Lundby socken, Vårgårda nya andelsmejeriförening med begränsad personlig ansvarighet och Kullings-Sköfde mejeriförening utan personlig ansvarighet i Kullings-Sköfde socken, Mjögäcks andelsmejeriförening utan personlig ansvarighet i Mjögäcks socken, Berghems mejeriförening med begränsad personlig ansvarighet i Berghems socken, Eggvena andelsmejeriförening med begränsad personlig ansvarighet i Eggvena socken, Herrljunga mejeriförening med begränsad personlig ansvarighet i Tarsleds socken, Holms mejeriförening med begränsad personlig ansvarighet i Holms socken, Istorps mejeriförening med begränsad personlig ansvarighet i Istorps socken, Vestra Tunhems mejeriförening med begränsad personlig ansvarighet i Vestra Tunhems socken samt Björketorps mejeriförening med begränsad personlig ansvarighet i Surteby socken.

För den ifrågavarande näringsgrenens främjande har Norra hushållningssällskapet årligen beviljat dels ett förslagsanslag å 400 kr. för att bereda de inom området befintliga mejerier tillfälle att kostnadsfritt få sin smörtillverkning bedömd vid »svenska



smörprofningarna», dels ett anslag af 100 kr. att användas till en i samband med smörprofningarna anordnad premiering af mejeriernas årstillverkning. Därjämte har å egendomen Rånnum i Vestra Tunhems socken på sällskapets bekostnad anordnats en mjölkprofninganstalt, hvilken dock varit föga anlita. Södra hushållningssällskapet har i Borås haft anordnad en anstalt för mjölkprofningar och därjämte lemnat ett årligt anslag af 1,000 kr. till en mejerikonsulent, hvilken, med uppgift att lemna råd och upplysningar på mejerihandteringens och boskapsskötselns områden, gjort personliga besök vid ett större eller mindre antal mejerier hvarje år.

*Kvarnrörelsen* har under perioden nått en betydlig utveckling inom länet. Enligt Sveriges officiella statistik har den del af nämnda rörelse, som ansetts böra hänföras till fabriksverksamhet, så ansevärt ökat, att, medan den egna tillverkningens värde jämte intjent förmalningslön år 1896 uppgifvits till sammanlagt 1,595,483 kr., har värdet däraf år 1900 angifvits till 2,690,037 kr., under det de större kvarnarnas antal ökat från 82 till 92. Kvarnar, vid hvilka rörelsen har en större omfattning och bedrivs hufvudsakligen för afsalu, finnas vid Surte i Nödinge socken och Lerjeholm i Lerums socken; förutom två valskvarnar, den ena vid Strömsberg i Vassända-Naglums socken och den andra vid Uppered i Skålleruds socken.

*Grynverk* finnas anlagda vid åtskilliga större egendomar, såsom vid Floda, Kilanda, Vårgårda och Skeppsholmen äfvensom vid Bön i Örs socken, och har bland dessa, enligt uppgift, tillverkningsvärdet vid grynverket i Vårgårda under år 1900 uppgått till ej mindre än 242,000 kr.

*Brännvinstillverkningen*, hvarvid såsom råmateriel hufvudsakligen användts potatis, har under perioden endast bedrivits vid fyra brännerier, däraf två belägna i Kinds och två i Redvägs härad. Tillverkningen, som eger rum i sammanhang med jordbruk, har icke varit särdeles betydlig, och lemnas närmare uppgift därom i nedanstående tabell:

År.	Antal brännerier.	Tillverkad brännvin. Liter.	Tillverknings-skatt. Kronor.	Kontrollkostnader. Kronor.
1896 . . . . .	4	173,048·2	86,524·10	11,415·25
1897 . . . . .	4	240,945·5	120,472·75	15,823·90
1898 . . . . .	4	89,782·6	44,891·30	11,563·01
1899 . . . . .	4	232,346·8	116,173·40	13,521·52
1900 . . . . .	4	224,438·3	112,219·15	8,979·58

Såsom förut anmärkts, utgör *beredning af potatismjöl* en viktig binäring till jordbruket i de södra delarna af länet. Fabriker för sådan tillverkning, s. k. stärkelsefabriker, där tillverkningen sker i större skala, finnas anordnade vid Ulfvestorp och Örum i Alboga socken samt vid Stålarp i Molla socken af Gäsene härad, vid Qvarnagården i Varnums socken af Ås härad, vid Alfared i Norra Åsarps socken, Broqvarn i Kölabys socken, Nöre Krutbrännaregården i Dalums socken samt Lena Ängalången i Timmelle socken af Redvägs härad.

Slutligen böra bland öfriga binärningar till jordbruket icke förbigås trädgårds- och biskötseln, humleodlingen och fisket.

För *trädgårdsskötseln* och fruktträdsodlingen har ett stigande intresse fortfarande visat sig inom länet. Vid periodens

början voro tvenne länsträdgårdsmästare anställde af hvarterda hushållningssällskapet, men hafva rekvisitioner på biträde vid trädgårdars skötsel och anläggningar tilltagit i sådan grad, att för tillgodoseende däraf ytterligare en trädgårdsmästare måst från och med år 1899 anställas inom södra området och en likartad åtgärd anses behöflig äfven för det norra.

Att uti ifrågavarande hänseende mycket står öfrigt att önska, synnerligast beträffande de mindre jordbruket, är dock otvifvelaktigt. Till uppmuntran af trädgårdssodlingar och planteringar vid mindre lägenheter har Norra hushållningssällskapet lemnat ett årligt anslag af 200 kr., som i belopp från 5—20 kr. utdelats såsom belöningar för förtjenstfull trädgårdssodling till egare af dylika lägenheter. Under periodens båda första år lemnade äfven Södra hushållningssällskapet anslag för enahanda ändamål, men under periodens senare år har sällskapet i stället anvisat medel till inköp af fruktträd, som sedermera af länsträdgårdsmästarna blifvit utplanterade hos innehafvare af mindre lägenheter, utan att dessa därför behöft utgifva någon ersättning.

Äfven *biskötseln* har under perioden förkofrat sig rätt mycket, dock egentligen endast inom norra delen af länet. Bisamhällets antal, hvilket vid 1895 års slut uppgick inom Norra hushållningssällskapets område till 3,923 och inom det Södra till 2,386, hade vid periodens slut ökat till 5,775 inom det förra och 2,413 inom det senare området. Om den sålunda lemnade uppgiften, som grundar sig på den officiella statistiken i ämnet, också icke kan tillmätas full tillförlitlighet, så är dock sannolikt, att den närmelsevis angifver förhållandet. Inom norra området hade Hushållningssällskapet allt sedan år 1884 lemnat ett årligt anslag af 500 kr. för aflöning af en biundervisare, hvilket anslag emellertid från 1896 års slut blifvit indraget, då det visade sig, att allmänheten allt mindre och mindre anlitate biundervisarens biträde. Förnämligast uti omnejden af Alingsås bedrivs biskötseln i större omfattning, föranledd af en i nämnda stad befintlig affär, som uteslutande omfattar försäljning af honung.

*Odling af humle*, som för några tiotal år sedan förekom snart sagdt vid hvarje koja å landet, har, sedan hembrygden efter de bayerska bryggeriernas anläggning kommit ur bruk, börjat mer och mer försummas och kan sägas numera ligga nästan helt och hållet nere. Försök hafva visserligen inom länet gjorts att odla humle, som skulle kunna användas vid tillverkning af det bayerska ölet, men de hafva ej ledt till något gynnsamt resultat, utan fått uppgifvas.

*Fisket* drivs förutom vid Venern och några af de större insjöarna, såsom Mjörn, Sämsjön i Kinds härad och Åsunden, där åtskilliga yrkesfiskare finnas, nästan uteslutande såsom binäring till jordbruket. Lax förekommer företrädesvis i Venern, Göta elf, Viskan, Ätran och Slottsån samt röding i de på gränsen mellan Dal och Norge belägna Bok- och Kornsjöarne. I öfrigt äro gäddan, abborren, gösen, braxen, siken, ålen och laken de allmännaste och för fisket viktigaste. Kräfter finnas mängestades i länet, såsom i båda Sämsjöarne äfvensom i Ornungsjön, i Ätran och i många andra vattendrag inom Vestergötlandsdelen samt på Dal i sjöarna Näshöl, Grann och Ånimmen, i Valboån och dess tillflöden, i Bäckeån jämte flere andra ställen.

Af största betydelse för ifrågavarande näring är laxfisket i den del af Venern, som benämnes Dalbosjön. Detta fiske har visserligen af ålder idkats, men, såsom i nästföregående femårsberättelser omförmäles, har detsamma under senare tider

fått större betydelse därigenom, att ett par köpmän i Karlstad och Åmål öppnat fiskaffärer för export, i anledning hvaraf omkring ett par hundra fiskare, hvilka under sommarmånaderna vid sidan af sina mindre jordbruk idka småfiske, från och med november till och med mars månad äro sysselsatte med laxfiske i Dalbosjön och till de nämnde köpmännen afyttra fångsten. Fisket bedrifves i båtlag om tre man med 40 à 50 nät af 35·6 meters längd och 5·3 meters djuplek. Alltid ansträngande, är en sådan fisketur ofta vägsam och förenad med risk att redskapen förstöras genom storm och is. Den anses för hvarje båtlag i medeltal inbringa 700 à 800 kr. Exporten af laxen sker till Tyskland, England, Frankrike och Danmark.

Äfven för fiskerinäringens utveckling hafva hushållningssällskapen funnit sig föranlättna att ingripa. Inom södra området har på dess hushållningssällskaps föranstaltande under åren 1896 och 1897 sakkunnig person af Kungl. Landbruksakademien förordnats att verkställa undersökning angående fisket i vissa sjöar inom Redvägs och Kinds härad samt uti härom afgifven rapport lemnat fullständig plan till fiskets förbättrande. Norra hushållningssällskapet har å sin sida anslagit medel dels till anordnande af föredrag i ämnet, dels till kringresande fiskerinstruktörer, som meddelat både teoretisk och praktisk undervisning, samt dels till utplantering af fiskyngel, för hvilket ändamål såväl en fiskodlingsanstalt blifvit anlagd i Trollhättan som ock därstädes anordnats en s. k. älledare, hvarifrån en stor myckenhet älyngel utsläppts i kringliggande och jämväl i mera aflägsna sjöar och vattendrag.

Förutom de i femårsberättelsen för åren 1886—1890 omnämnda stadgar för fiskets bedrifvande inom länets sjöar och vattendrag, har en särskild stadga för fisket i sjön Tolken inom Ås och Kinds härad blifvit utfärdad den 8 oktober 1900.

Slutligen torde böra omnämnas, att inom Norra hushållningssällskapets område under perioden anordnats tvenne *landbruksmöten* af något större omfattning, nämligen i Åmål år 1896 och i Ed år 1900, båda för samtliga kretsafdelningarna å Dal. Mötet i Åmål omfattade följande sju afdelningar: hästar; nötkreatur; får och svin; ladugårdsprodukter samt fjäderfän och ägg; jordbruks-, skogs- och trädgårdsalster, bin och i samband därmed stående produkter; landbruksredskap, maskiner, åker- och körredskap jämte hvarjehanda industrialster; samt slöjdalster och musikinstrument m. m. Vid mötet i Ed bestod utställningen af följande fem afdelningar: hästar; nötkreatur; småkreatur och landtmannaprodukter; slöjd; samt industri. Till hvardera af mötena hade hushållningssällskapet anslagit 500 kr., hvarjämte såväl särskilda kretsafdelningar som enskilda kommuner lemnade bidrag. Prisen utgjorde som vanligt dels penningar, dels medaljer m. m.; och belöpte sig de kontant utbetalda beloppen i Åmål till 373 kr. 50 öre och i Ed till 729 kr.

**B) Skogshushållning och jakt.** Under *skogsstatens vård och förvaltning* höra dels 19 kronoparker med en areal af 18,779·85 hektar samt dels 15 till indragna boställen hörande skogar med ett ytinnehåll af 3,656·55 hektar. Af dessa hafva under perioden tillkommit 5 kronoparker och 4 indragna boställsskogar, hvarförutom aftal skett om inköp af mark till 2 nya kronoparker å Dalsland, nämligen Mons i Vedbo härad och Forsbacka i Tössbo härad, med en sammanlagd areal af öfver 5,000 hektar, hvilka kronan emellertid först under år 1901 tillträdt.

Enligt Länsstyrelsens utslag den 19 oktober 1889 står äfvenledes häradsallmanningen Kuleskog i Bjerke härad af Hunnebergs revir, hvilken allmanning innehåller 443 hektar, under skogsstatens förvaltning i följd af den afverkning utöfver fastställd hushållningsplan, hvartill delegarne, som förut haft densamma under egen bevakning och skötsel, därunder gjort sig skyldige.

Under *skogsstatens uppsikt och kontroll* stå dels länets öfriga två häradsallmanningar Brevikshult och Risveden, den förra i Kullings och den senare i Bjerke härad, med en areal af 1,826·91 hektar, samt dels 380 andra allmänna skogar, hvilkas ytinnehåll uppgifves vara 25,029·70 hektar. Af dessa skogar tillhöra 35 med en areal af 3,787·38 hektar allmänna inrättningar, däri emellertid inbegripas 17 med ett ytinnehåll af 1,093·03 hektar, som lyda under Östads barnhus och angående hvilka ovisshet råder, huruvida skogsstaten eger rättighet att å desamma utöfva någon kontroll. De öfriga 345 skogarna höra dels till egendommar, som äro för statsverkets räkning på arrende upplättna, dels till utarrenderade ecklesiastika hemman samt dels till civila och ecklesiastika bostadsboställen. Under det att för häradsallmanningarna samt för de utarrenderade krono- och ecklesiastika hemmanen jämte bostadsboställena skogshushållningsplaner äro upprättade och fastställda, saknas i allmänhet ordnad skogshushållning å de hemman, som tillhöra allmänna inrättningar.

Af det ofvan anförda framgår, att arealen af samtliga de allmänna skogarna inom länet utgör 49,736·01 hektar, hvaremot densamma enligt nästföregående femårsberättelse utgjorde 53,574·34 hektar. Under perioden har alltså en minskning af de allmänna skogarna egt rum med omkring 4,000 hektar, hvilket beror på den fortgående försäljning af mindre kronohemman, som egt rum sedan ett par tiotal år tillbaka. Rörande hushållningen med ifrågavarande skogar samt däraf härflytande inkomster och utgifter torde få hänvisas till de upplysningar, som härutinnan kunna inhämtas af den officiella statistiken om skogsväsendet.

I fråga om de *enskilda skogarna* gäller fortfarande ungefär enahanda omdöme, som uttalats i de två närmast föregående femårsberättelserna för länet. Under det de egentligen skogfattiga trakterna äro jämförelsevis få, kan tillgången på skog i allmänhet anses riklig för husbehofvet och mångenstädes — såsom synnerligen i Bollebygds och Kinds härad samt på större delen af Dal — lemna rätt betydande öfverskott för afsalu. I länets vidsträckta bergsbygder, där föga utrymme för åkerbruket finnes, är också skogsskötseln den näringsgren, som för befolkningen utgör den förnämsta inkomstkällan. Under det i afseende på några få skogar, som tillhöra större egendommar, afverkningen bedrifves efter därför uppgjorda planer, torde däremot beträffande de enskilda skogarna i allmänhet kunna sägas, att någon ordnad skogshushållning icke förefinnes. Det uppgifves också, att skogsbruket inom länet vanligtvis bedrifves med alltför ringa hänsyn till framtida behof. Om förhållandet ock torde vara sådant, har likväl den alltjämt stigande insikten om skogens höga värde alltmer alstrat större varsamhet i afseende på afverkningen.

För skogens återväxt sörjes dock icke så väl, som vore önskligt och behöfligt. Plantering och sådd af skog äro ingalunda allmänt förekommande; och från några orter klagas däröfver, att allmogen vid afverkning icke ens kvarlemnar erforderliga fröträd för befordran af återväxten. Detta gäller likväl företrädesvis de skogrika trakterna i länet, där befolkningen har svårare att lära sig inse vikten af skogstillgångarnas sparande än i de orter,

där dessa tillgångar äro mindre rikliga eller börja tryta. På sådana orter åter har otvivelaktigt omsorgen om skogens återväxt på senare tider alltjämt varit i stigande.

Såsom väsentligen medverkande härtill torde böra omfattas de *åtgärder*, hvilka, för *befordrande af skogens återväxt* och underhållandet af intresset därför, blifvit af länets landsting och hushållningssällskap vidtagna. Sedan, allt från år 1868, mindre anslag af landstingsmedel ärligen utgått för inköp och utdelning af skogsfrö, hafva nämligen från och med år 1880 Landstinget och Hushållningssällskapen för det ifrågavarande ändamålet anvisat medel till belopp, som, då erhållet statsbidrag däri inbegripes, under perioden växlat mellan 10,000 och 16,500 kr. Under jägmästarnes i länet öfverinseende hafva dessa medel användts till enskild skogsodling i sådan ordning, att jordegare, som därtill sig anmält, egt att erhålla plantor och frö äfvensom biträde af plantör, utan annan skyldighet att deltaga i utgifterna för skogskulturen å sina egor än att under arbetet därmed tillsläppa handtlangning och bestå kost åt plantören. Då den sålunda anordnade, nästan kostnadsfria skogskulturen ansetts företrädesvis böra komma de mindre, mera obemedlade jordegarna till godo, har iakttagits, att hvarje rekurent i regel icke ärligen erhållit större myckenhet plantor och frö än 15,000 stycken af de förra och 2.6 kilogram af det senare. Någon mindre del af medlen har fått användas för att kostnadsfritt tillhandahålla fruktträd åt obemedlade. De kulturarbeten, som under perioden blifvit med de ifrågavarande medlen bestridda, inhämtas af följande *tabell C*.

Tab. C. Enskild skogsodling i Elfsborgs län med anslag från Landsting och Hushållningssällskap åren 1896—1900.

År.	Revir.	Skogsodlad areal. Hektar.	Hvarför användts		Utlemnade fruktträd. St.	Kostnads-summa. Kronor.	Summa för länet. Kronor.
			plantor af tall, gran och löfträd. St.	frö af tall och gran. Kg.			
1896	Hunnebergs . .	250	196,550	89.70	—	1,629.89	9,292.50
»	Svältornas . .	174.35	158,220	301.40	—	1,982.00	
»	Marks . . . .	273	703,000	305	60	2,824.55	
	Dalslands . .	160	417,686	211.50	152	2,856.06	13,272.69
1897	Hunnebergs . .	251	263,588	89.75	—	1,714.82	
»	Svältornas . .	239.20	208,580	273.50	—	2,637.06	
	Marks . . . .	400	878,300	589	160	5,321.26	12,110.05
	Dalslands . .	180	541,200	221	780	3,599.55	
1898	Hunnebergs . .	260	274,720	94.20	70	1,676.91	
»	Svältornas . .	352.98	292,345	306.75	347	2,466.77	11,904.19
»	Marks . . . .	287	492,200	476	125	3,891.82	
	Dalslands . .	206	532,750	259	634	4,074.55	
1899	Hunnebergs . .	240	197,558	80.60	84	1,604.04	14,909.43
»	Svältornas . .	338.66	251,700	280	—	2,697.06	
»	Marks . . . .	335	594,400	552	—	4,147.04	
	Dalslands . .	145	455,150	161	726	3,456.05	14,909.43
1900	Hunnebergs . .	269	120,055	114.65	79	1,936.35	
»	Svältornas . .	435.03	212,610	360.75	175	3,363.87	
	Marks . . . .	393	486,100	688	—	5,709.45	61,488.86
	Dalslands . .	183	451,725	239	700	3,899.76	
	Summa	5,372.22	7,728,437	5,692.80	4,092	61,488.86	61,488.86

För att minska skogarnes anlitan till bränsle använda numera de flesta industriella inrättningar inom länet härtill stenkol i stället för ved. Äfven i hemmen har det allt mera gängse bruket att begagna kaminer, som eldas med kol, rätt mycket inskränkt förbrukningen af vedbränsle. Huru betydande *virkesåtgången* åter är vid länets talrika trämassfabriker och pappersbruk, kan bedömas däraf, att den vid dylika verk endast på Dal uppgifves ärligen utgöra omkring 200,000 kbm. Under det i öfrigt förbrukningen af husbehovsvirke i länets skogstrakter är långt större, än som med iakttagande af sparsamhet vore nödigt, utföres, på sätt framdeles närmare angifves, från dessa trakter till orter utom länet en ansenlig myckenhet såväl rundvirke som förädladt virke.

*Sågverk*, som drivas med vattenkraft och förnämligast eller uteslutande afse att fylla kringliggande orters behof af virke, finnas i länet till ett antal af omkring 200. Af större sågverk med en tillverkning af sådan omfattning, att den ansetts böra hänföras till fabriksverksamhet, funnos vid 1900 års utgång ett antal af 57, mot 42 år 1896, och hade tillverkningsvärdet ökat från omkring 1,000,000 kr. under år 1896 till 1,800,000 kr. år 1900. Bland de sågverk, vid hvilka trävaror bearbetas företrädesvis för export, må nämnas ångsågarna vid Ulricehamn, vid Ätran i Svenljunga socken, vid Köpmannabro i Skålleruds socken, vid Strand i Nössemarks socken, vid Bengtsfors i Ärtemarks socken och vid Vensberg i Tössö socken, samt sågverken vid Skåpafors i Laxarby socken och vid Sunnanå i Holms socken.

Några större *skogsgeldar* hafva icke under perioden förekommit inom länet. Sommaren 1899 utbröt å Kynne fjäll i Bohuslän skogsgeld, som därifrån utbredde sig jämväl till sydvestra delen af Vedbo härad, utan att dock ästadkomma någon egentlig skada därstädes, hvarjämte genom gnistor från ett järnvägslokomotiv å Bergslagens järnvägar antändning samma sommar skedde å Venersborgs stad tillhörig skogsmark i södra delen af Frändefors socken, men vardt elden ganska fort begränsad.

Jämte skogens biprodukter användes sticktorf i ganska stor utsträckning till bränsle, företrädesvis på de orter, som äro fattiga på skog. Mossarna börja ock vinna användning till strö för kreaturen samt vid renhållning i städerna. I detta hänseende torde böra omnämnas, att i Fullestads socken af Kullings härad finnes en torfströfabrik, som eges af ett aktiebolag och hvars årliga tillverkningsvärde lär uppgå till 30,000 kr. Å Breds mosse i Jerbo socken af Valbo härad har under perioden en torfströfabrik jämväl blifvit anlagd, men som tillverkningen börjat först under år 1900, kan något omdöme därom ännu icke lemnas.

För utbildning af skogsbetjente finnes fortfarande å Hunneberg en statens *skogsskola*, hvarest kostnadsfri undervisning meddelas åt 10 lärlingar.

*Jakten* är att anse såsom binäring till skogsbruket. Den idkas nämligen ingenstädes inom länet såsom yrke utan endast för beredande af någon tillfällig inkomst eller för nöjes skull. På de större egendomarne, äfvensom inom sådana områden, där jakten är utarrenderad, torde den vårdas väl; men i öfrigt kan någon egentlig jaktvård icke sägas förekomma i länet. Fridlysningstiderna iakttagas dock i allmänhet. Endast några få åtal för förbrytelser mot jaktlagarne hafva under perioden förekommit.

I afseende på rofdjuren utvisar den officiella statistiken, att under perioden inom länet dödats 5,887 räfvar, 1 mård, 15 örnar,

43 ufvar, 1,634 hökar och 9,891 kråkor. Under det, såsom bekant, skottpenningar för de större rofdjuren, såsom varg, lodjur m. fl., gäldas af staten, har Landstinget för utrotande af räfn slagit premier, hvilka utgått med 3 kr. för hvarje räfn, som dödats från och med den 1 april till den 1 oktober, under åren 1896, 1897 och 1898, hvaremot under de öfriga åren premier utbetalts oberoende af tiden, då räfnen fångats. Från och med år 1900 lemna Landstinget jämväl 2 kronor i premie för dödad gräffling. De under perioden utbetalda premiibeloppen uppgifvas hafva uppgått till 13,315 kr. 25 öre. Under samma tid hafva enligt uppgift 3,014 får, 15 getter och 21,615 fjäderfån blifvit dödade af rofdjur. Den sålunda på husdjuren föröfvade skadan uppskattas till 31,604 kr. 45 öre. Samtliga dessa uppgifter torde dock få anses föga tillförlitliga, enär de kommunala myndigheter eller tjänstemän, som lemna primäruppgifterna, sällan ega faktisk kännedom om förhållandena utan måste gissningsvis angifva siffrorna.

Bland däggdjur, som äro tjenliga till föda och föremål för jakt, finnas inom länet älg, rådjur och hare. Med en riklig stam på Halle- och Hunneberg samt i skogarna till egendomen Koberg i Bjerke och Ale härad, förekommer älgen i de flesta öfriga delar af länet, ehuru där endast sparsamt. Rådjuren åter hafva numera spridit sig öfver hela länet; och stammen synes årligen ökas. Talrikast äro de i Skallsjö och Stora Lundby socknar af Vätö härad, äfvensom i Marks härad. Haren är väl allmän, men tillgången därpå är ingenstädes riklig.

Bland skogsfåglarna hafva tjädern och orren en tämligen allmän utbredning öfver länet. Endast på några få ställen, där särskild jaktvård eger rum, förekomma de dock i någon synnerlig mängd. I öfrigt läras jakten efter dessa fåglar i allmänhet bedrivas utan hänsyn till stammens sparande, så att tillgången på dem kan anses vara i aftagande. Järpe finnes på norra Dal, men förekommer där endast sparsamt.

Af fälthöns finnes raphönan inom länet. Då denna fågel icke trifves på andra ställen, än där jordbruket vunnit en viss omfattning, anträffas den icke i länets fjäll- och skogstrakter. I regel förekommer den däremot öfverallt annorstädes i länet, dock icke särdeles rikligt.

Gräsanden är allmän, men tillgången därpå synes ständigt minska. Grågäsen anträffas endast undantagsvis, såsom vid sjön Hästefjorden i Frändefors socken.

**C) Bergshandtering, fabriksrörelse, slöjd och handverk.** *Bergshandteringen* är numera af underordnad betydelse för länet. I Ånimskogs och Tydie socknar å Dal hafva visserligen malmbrytningar i icke obetydlig omfattning verkställt under perioden, men med så liten framgång, att rörelsen måst nedläggas. De många mindre järnbruk, som fordom funnits, hafva samtliga numera upphört med sin tillverkning; endast vid ett par obetydliga sömfabriker har tillverkning af hästkosöm bedrivits under perioden.

I sammanhang härmed torde böra omnämnas, att kalkbränning vid Nygård och Tunhem eger rum af orstenen i Hunneberg, äfvensom att å Dal finnas flere skifferbrott, där en icke obetydlig tillverkning af takskiffer bedrivs, främst å hemmanet Hällan i Gunnarsnäs socken.

*Fabriksindustrien* inom länet är ganska betydande och fortfarande stadd i framåtgående. Fabrikenas antal, som vid peri-

odens början utgjorde 292, beräknades vid dess slut till 518, hvilken stora ökning emellertid delvis får tillskrivas den omständigheten, att åtskilliga industriella inrättningar — såsom större sågverk, kvarnar, bagerier m. m. — som förut hänförts till handverk eller ej alls redovisats, numera upptagas bland fabrikenas. För år 1896, då den nya klassificeringen först tillämpades, angafs fabrikenas antal till 454, hvadan under periodens fyra senare år desamma ökats med 64. Tillverkningsvärdet, som för år 1895 beräknades utgöra 30,556,415 kr., ansågs för år 1896 uppgå till 36,364,615 kr. och för år 1900 till 57,041,847 kr. Vid fabrikenas anställde arbetare uppgåfvos år 1895 till 8,531, år 1896 till 12,052 och år 1900 till 16,543.

Af fabriksindustriens olika grenar hafva *spinneri- och väfnadsfabrikenas* fortfarande den största betydelsen inom länet. Tillverkningen af bomullsgarn, som år 1900 för hela riket uppgick till ett värde af något öfver 20,700,000 kr. vid 31 fabriker, bedrefs samma år inom länet vid 10 fabriker med ett värde å tillverkningen af omkring 7,200,000 kr. Sådana fabriker finnas 4 i Borås och 6 å landsbygden, såsom vid Näs i Vätö härad, vid Sjuntorp i Flundre härad och vid Rydal m. fl. ställen i Marks härad. Äfven fabrikationen af ullgarn inom länet är ganska betydande, ehuru den icke tagit något egentligt uppsving under perioden; tillverkningsvärdet för år 1900 beräknades till 2,370,000 kr., mot ungefär 2,000,000 kr. för år 1896; fabrikenas antal var båda åren 16.

Inom väfnadsindustrien intaga bomullsväfverierna främsta rummet i länet. Vid 11 fabriker i Borås, 1 i Alingsås och 9 å landsbygden tillverkades år 1900 bomullsväfnader till ett sammanlagdt värdebellopp af 9,118,577 kr., mot 23,229,474 kr. i hela riket. Ylleväfverier funnos samma år i länet till ett antal af 24, däraf 1 i Venersborg, 11 i Borås och 12 å landsbygden, med ett tillverkningsvärde af 4,716,500 kr., och vid 10 trikå- och strumpfabriker, som voro förlagda, 1 i Venersborg, 3 i Borås och 6 å landsbygden, uppgick tillverkningen till ett värdebellopp af 2,617,771 kr., under det att tillverkningsvärdet för hela riket samtidigt belöpte sig vid ylleväfverierna till 28,980,000 kr. och vid trikå- och strumpfabriken till 7,405,635 kr. Därjämte funnos år 1900 i länet 3 linne- och hampväfverier, 26 blekerier, färgerier, kattuntryckerier och appreteringsverk, 3 bandfabriker, 1 hängslefabrik, 2 spetsfabriker och 1 sömnadsfabrik, hvilkas sammanlagda tillverkningsvärde beräknades till 2,477,600 kr.

Fabrikation af siden, kläde och juteväf bedrivs icke i länet, men hvad angår den öfriga, här ofvan omnämda tillverkningen af väfnader, häfdar, såsom synes, länet fortfarande sin plats som ett af de främsta i riket, och utvecklingen under perioden har varit ganska betydlig. Enär för år 1895 uppgift för länet endast finnes å värdet af tillverkade bomullsväfnader, som då beräknades till 6,766,238 kr., torde jämförelse i stället få verkställas med värdena år 1896, då desamma uppgifvas hafva i runda tal utgjort: vid bomullsväfverierna 7,470,000 kr., vid ylleväfverierna 3,540,000 kr., vid trikå- och strumpfabriken 840,000 kr. samt vid de öfriga väfnadsfabriken 1,530,000 kr., eller tillsammans 13,380,000 kr., mot nära 19,000,000 kr. år 1900.

Till den större väfnadsindustrien kan äfven hänföras den *tillverkning af väfnader*, som, i synnerhet i Marks, Bollebygds och Kinds härad, eger rum genom de så kallade förläggarne. Dessa drifva såsom näring att försälja väfnader, hvilka af garn och efter mönster, som af dem utlemnas, mot lega tillverkas

medelst husslöjd af väfverskor å landsbygden. På grund af fabriksindustriens stora utveckling har emellertid handväfnaden under senare tider gått mycket tillbaka; hvaremot en annan husslöjd på väfnadsindustriens område i stället uppkommit, bestående däri, att förläggare utlemna yllegarn till stickning af trikåvaror ä handmaskiner, som antingen egas af förläggaren eller, kanske oftare, af stickerskorna. Äfven egare af trikåfabriker uppträda ofta såsom förläggare på nu nämndt sätt; och, ehuru legoafgiften är ganska låg jämförd med nuvarande arbetspriser i allmänhet, har denna husslöjd blifvit mycket allmän i de södra häradena, där allmogens döttrar föredraga denna sysselsättning framför jordbruksarbetet.

De fabriker, som näst efter de härofvan nämnda torde hafva största betydelsen för länet, äro sådana, vid hvilka tillverkas *papper* och *pappersmassa*. Det är i synnerhet på Dal, som denna industri på senare tider fått fart, sedan skogstillgångarna där icke vidare tagas i anspråk för de mindre järnverk, som tillföre funnits där, men numera blifvit nedlagda. Förutom de i föregående berättelser omförmälda pappersbruken vid Långed i Vedbo härad, vid Lisefors i Tössbo härad, vid Häfreström i Nordals härad, vid Vargön och Trollhättan i Väne härad samt vid Lilla Edet i Flundre härad hafva under perioden funnits två andra, nämligen vid Skåpafors i Vedbo härad och Hanebol i Tössbo härad. Af pappersmassfabrikerna har fabriken vid Forsbacka under perioden blifvit nedlagd, hvaremot under år 1900 en ny trämassfabrik uppförts vid Bengtsfors.

Papperstillverkningen, som är större i Elfsborgs län än i något annat län i riket, representerade år 1900 ett värde af 4,787,729 kr., och den i länet tillverkade trämassan uppskattades samma år till 2,467,509 kr. Motsvarande värden utgjorde år 1895 vid pappersbruken 3,887,890 kr. och vid trämassfabrikerna 1,560,476 kr. Under perioden hafva alltså dessa värden ökats, det förstnämnda med ungefär 23 procent och det senare med 58 procent.

Af de ifrågavarande fabrikerna är den vid Vargön fortfarande störst och har densamma under perioden blifvit utvidgad med ett träsliperi å västra stranden af Göta elf, där med en vattenkraft af omkring 1,500 hästkrafter årliga tillverkningen af trämassa uppgår till 3,500 å 4,000 ton. Därjämte hafva vid samma fabrik en del ombyggnader under perioden verkställt samt nya arbetarebostäder uppförts.

Bland *andra träförädlingsverk* har redan förut lemnats redogörelse för de i länet befintliga sågverken, men torde dessutom böra omnämnas 13 snickeri- och möbelfabriker, hvilkas tillverkningsvärde år 1900 uppgifvits till 245,500 kr.

Inom länet finnes numera endast en *tändsticksfabrik*, nämligen i Venersborg, hvilken under perioden delvis om- och tillbyggts och under år 1900 haft en tillverkning, i värde uppskattad till 320,500 kr.

Af *järnförädlingsverk* funnos inom länet 11 mekaniska verkstäder, belägna 5 i städerna och 6 å landsbygden, samt 17 järn- och stålvarufabriker jämte gjuterier, däraf 6 i städerna och 11 å landsbygden, med ett sammanlagdt tillverkningsvärde af ungefär 5,193,000 kr. år 1900, mot 2,213,069 kr. år 1895, hvadan varu- produkterna inom denna industrigren under perioden fått ett mer än dubbelt högre värde än förut. Bland ifrågavarande fabriker bör i första rummet omnämnas Trollhätte mekaniska verkstad, hvarest hufvudsakligen förfärdigas lokomotiv, loko-

mobiler och andra maskiner till ett ständigt stigande värde, som under periodens sista år beräknats utgöra 2,931,465 kr. Fabrikationen af järn- och stålvaruarbeten representeras inom länet företrädesvis af Gullöfors bruk på Trollhättan, omfattande flere verk för förfärdigande af sågblad, maskinknifvar, skyfflar, spadar m. m. Brukets tillverkningsvärde, som under perioden stigit högst betydligt, uppgick år 1900 till 1,065,159 kr.

*Glasbruken* utgöra numera 4 i länet, sedan ett nytt sådant blifvit under perioden anlagdt vid Nol i Ale härad. Tillverkningsvärdet, som för år 1895 beräknats till 647,269 kr., uppgick under år 1900 till 1,178,870 kr., eller till nära dubbla beloppet.

*Läderfabriker* eller garfverier funnos år 1900 inom länet till ett antal af 30 med ett tillverkningsvärde af 924,000 kr. För år 1895 uppgifves enahanda värde till allenast 229,274 kr.

I Venersborg finnes dessutom en *skofabrik*, som, efter att under åren 1896 och 1897 hafva blifvit utvidgad med tvenne tillbyggnader till ett omfång ungefär lika stort som hela den gamla fabriken, numera är den största i riket och år 1900 hade en tillverkning af 381,113 par skodon, värderade till omkring 1,700,000 kr. Vid fabriken sysselsättas öfver 400 arbetare, däraf ett tjugotal införskrifvits från Österrike för tillverkning af s. k. balskor, som förut icke förfärdigats inom riket.

Vid *oljeslageriet* i Trollhättan tillverkas linolja och linfrö-kakor till ett värde, som år 1900 beräknades utgöra nära 500,000 kr.

*Tillverkningen af maltdrycker* inom länet har under perioden visserligen betydligt ökats, så att tillverkningsvärdet stigit från 214,303 kr. vid 9 bryggerier år 1895 till 546,623 kr. vid 18 bryggerier år 1900, men vid jämförelse med tillverkningen i hela riket uppnår länet icke fullt 2 procent.

Leran användes mångenstädes i länet till *fabrikation af tegel* i större skala. Sammanlagdt funnos år 1900 ej mindre än 27 tegelbruk med ett värde å tillverkningen beräknadt till 423,500 kr. Vid länets 3 kakelfabriker utgjorde tillverkningsvärdet samma år 75,800 kr., mot 30,070 kr. vid 2 fabriker år 1895.

Under slutet af 1880-talet anlades vid Svaneholm i Marks härad en fabrik för *tillverkning af gummigaloscher*, hvilken fabrik erhållit en sådan omfattning, att tillverkningsvärdet för år 1900 uppgått till öfver 1,000,000 kr.

Bland *öfriga fabriker* märkas 2 spritförädlingsfabriker, 1 i Venersborg och 1 i Borås, 1 margarinfabrik i Venersborg, 1 karamellfabrik i Herrljunga, 1 tobaksfabrik i Alingsås och 1 fernissfabrik i Angereds socken, hvilka bägge sistnämnda äro nyanlagda under perioden och hafva under år 1900 haft en tillverkning, värderad vid den förra till 80,000 kr. och vid den senare till 397,000 kr., 10 benstampar, 3 orgelfabriker, 2 gasverk, 1 kalciumkarbidfabrik med ett tillverkningsvärde af 264,000 kr., 2 halmvarufabriker m. fl.

Vid Bengtsfors i Vedbo härad har anlagts en elektrokemisk fabrik för tillverkning af kaustiskt kali och klorkalk, men lär vid fabriken under perioden hufvudsakligen hafva förekommit experimentell verksamhet.

Härmed är fabriksindustrien inom länet i dess allmännaste konturer angifven. Den är öfver hufvud taget ganska betydande och gifver åt vissa trakter af länet — Borås stad med nästan hela Marks och vissa delar af Kinds härad — karaktären af ett fabriksdistrikt af den egendomliga beskaffenhet, att, vid sidan

af en fabriksmässigt bedrifven textilindustri i stort, befolkningen utöfvar en betydande *husslöjd*, hvilken afser att genom dels hemväfnad, som därstädes af gammalt idkats, och dels den under senare tider påbörjade trikåstickningen i hemmen tillverka väfnader och trikåvaror af hufvudsakligen samma slag som vid fabrikerna. För dessa bygder, äfvensom för Rångedala, Toarps, Espereds och Härna socknar i Ås härad, Bollebygds och Björketorps socknar i Bollebygds härad, större delen af Vedens härad samt södra delen af Redvägs härad hafva ock hemväfnaden och trikåstickningen den största vikt såsom försörjningsmedel. På många af nämnda orter torde få hem finnas, där icke någon väfstol eller trikåstickningsmaskin nästan hela året om är i verksamhet. Där icke, såsom uppgifves vara förhållandet i Ås härad, befolkningen låter kringföra sina varor till försäljning genom så kallade gårdfarihandlande, utföres väfnadsarbetet allmänneligen för de ofvan nämnde förläggarna, som utbetala arbetslönen för väfnad per meter och för stickning per styck, därvid daglönen torde kunna uppgå till högst 1 krona.

I de nu omförmälda 6 häraderna, där slöjden sedan gammalt varit hemvan, utöfvas förutom väfning och trikåstickning äfven åtskillig annan slöjd. Träarbeten, såsom simplare möbler, laggkärl, bastmattor, bastrep, korgar, tallrikar, fat, askar, skedar med mera dylikt, förfärdigas i Ås härad, i Bollebygds och Töllesjö socknar af Bollebygds härad, i Sandhults socken af Vedens härad samt i vissa delar af Kinds härad; stickning för hand af strumpor, tröjor och dukar förekommer i Ås och Vedens härad; blecksaker och kardor tillverkas i Gällstads, Grönahögs och Marbäckes socknar af Kinds härad äfvensom i Hösna, Gullereds och Strengsereds socknar af Redvägs härad.

Slöjden har äfven betydelse för andra delar af länet. I sådant hänseende bör omnämnas den rätt storslagna slöjd, som sedan ålder bedrifvits i den trakt af Kullings härad, som ligger söder och öster om Alingsås. Slöjdartiklarne från denna bygd utgöras af kolkorgar samt potatis- och fiskkorgar af en från Hemsjö socken, af mattor och kassar af spån efter tall och gran från Ödenäs socken samt af träskor af al och björk från Alingsås, Horla och Norska Skogsbygdens socknar. Dessa alster utom kolkorgarna, hvilka afsättas till de svenska järnvägarna i sådan omfattning, att enligt uppgift den årliga leveransen från Hemsjö socken uppgår till omkring 150,000 korgar, hafva förut hufvudsakligen exporterats till Norge och Finland, men efter mellanrikslagens upphörande har marknaden för dessa varor i Norge alldeles upphört; hvaremot försäljningen inom riket allt mera ökats, och torde Norrland numera få anses vara den förnämsta afsättningsorten. Till uppmuntran af ofvannämnda träslöjd inom Kullings härad har Norra hushållningssällskapet under perioden lemnat ett årligt anslag af 300 kr., som hufvudsakligast användts till mindre pris vid de utställningar af slöjdalster, hvilka Kullings kretsafdelning brukat anordna i Alingsås. Äfven inom Vedens och Bollebygds härad tillverkas åtskilliga träarbeten, såsom kläd- och packkorgar från Hedareds by i Sandhults socken samt slevvar, skedar och vispar från Töllesjö socken.

I Ärtemarks socken af Vedbo härad utgör halmflätning en god inkomstkälla för de flesta hem; och befolkningen lemnar vanligen halmflätor och halmhattar till ortens handlande i utbyte mot andra varor för eget bruk. Denna slöjd har på senare tider vunnit insteg äfven i Håbols socken af nämnda härad, äfvensom på flere ställen inom södra delen af länet.

I öfrigt bedrifvas på somliga orter särskilda yrken såsom binäringar. Sålunda är den manliga befolkningen i Ale härad äfvensom i Långareds socken af Kullings härad samt Edleskogs, Mo och Åmåls socknar i Tössbo härad känd för sin duglighet i timmer- och snickeriarbeten och anlitas för dylikt arbetes utförande jämväl för andra orters behof. I Sandhults socken bedrifves mureriarbete såsom binäring. Ett annat näringsfång, som slutligen här bör omnämnas, är det så kallade hemslakteriet, hvilket, med afsättningsort för köttvarorna i Göteborg, utöfvas i Angereds och Bergjums socknar samt en del af Stora Lundby socken af Vätö härad äfvensom i de södra socknarna af Kullings härad till så stor omfattning, att det antal slaktdjur, som årligen för ändamålet aflastas vid Lerums järnvägsstation, skattas till åtta à tio tusen. Detta yrke idkas äfven i Bredareds socken af Vedens härad, därifrån afsättningen eger rum i Borås. Inom vissa delar af Nordals och Tössbo härad sysselsätter sig en stor del af den manliga befolkningen med sjöfart som yrke.

I ett land, där, såsom i Sverige, vintern och de mörka aftnarna under halfva året hindra allt hufvudsakligt arbete i landets modernäring och således lemna mycken tid öfrig för annan sysselsättning, måste befordrandet af husfliten — slöjden — vara af framstående vikt. Det öfverensstämde dock icke med äldre tiders statsekonomiska grundsatser att uppmuntra hemslöjden på landsbygden, utan man sökte fasthellre då att binda hvarje handverk vid städerna och förhindra landtmannen från utöfvande af hvarje annat näringsfång, än som stod i omedelbart samband med jordbruket. Det är dock bekant, huruledes jordbrukets torftighet i de så kallade sju häraderna här i länet sedan flere sekler tillbaka där framkallade en storslagen hemslöjd; huruledes det, vid sidan om den äldre lagstiftningens förbud, tolererades, att allmogen från dessa bygder med påsen på ryggen till salu kring hela landet förde alstren af denna hemslöjd; samt huruledes detta sätt för afsättningen — den så kallade gårdfarihandeln — omsider, sedan år 1680, vann lagstiftningens godkännande och, såsom ett särskildt privilegium för denna allmoge, sedermera utöfvades ända in i våra dagar.

Af det ofvan anförda framgår, att den nu omförmälda hemslöjden i de sju häraderna ännu alltjämt idkas i hufvudsakligen samma utsträckning som fordom, fastän olika tidsförhållanden beredt förändrade utvägar för afsättningen. Den i någon del af Kullings härad af ålder gängse hemslöjden af träarbeten har väl gått framåt, men, med undantag möjligen af halmflätningen, kan husfliten i öfrigt svärligen anses på senare tiden hafva gjort några framsteg inom länet. Den husflit, som fordom idkades för husbehof, har fasthellre i märklig mån aftagit i följd af lättheten att till billigt pris erhålla fabriksvaror i de hemmagjorda varornas ställe; och de försök, som tid efter annan gjorts, att somligstädes införa hemslöjd, afsedd för afsalu, kunna icke sägas hafva krönts med någon stadigvarande framgång. För att ernå detta mål erfordras också utan tvifvel, att jordmänen därför beredes därigenom, att det uppväxande släktet tidigt såväl får lära sig inse handarbetets stora betydelse i sedligt och materiellt hänseende som ock bibringas duglighet för sådant arbetes utförande genom uppfostran af sinnet och handlaget därför. Slöjdundervisningens införande i folkskolorna torde därför också vara den grundval, hvarförutan arbetet för ett mera allmänt införande af hemslöjden i landet blifver mer eller mindre lönlöst. De åtgöranden, som vidtagits inom länet för hemslöjdens fram-

jande, hafva ock företrädesvis gått i den sålunda angifna riktningen, i det länets bägge slöjdföreningar användt de medel, som af staten, landstinget och hushållningssällskapen ställts till deras förfogande, hufvudsakligen till understöd åt sådana kommuner, som anordnat slöjdundervisning vid folkskolorna. För denna undervisning, äfvensom för verksamheten vid slöjdlärarseminariet vid Nääs, skall närmare redogörelse lemnas framdeles i denna berättelse. I sammanhang härmed torde böra omförmlas, att inom länets båda hushållningssällskaps områden under perioden anordnats lärokurser i kvinnlig slöjd för lärarinnor vid folkskolorna, hvarigenom dessa lärarinnor erhållit utbildning för att kunna leda den kvinnliga slöjdundervisningen i skolorna.

Jämte det, såsom ofvan nämnts, länets bägge slöjdföreningar sökt främja införandet i folkskolorna af undervisning i slöjd, hafva dessa föreningar jämväl på andra områden verkat för slöjden. De i föregående berättelser omförmälda fasta skolor för undervisning i halmflätning hafva visserligen icke under perioden fortgått, men däremot har under åren 1896—1897 för utbildning i snickeriyrket en lärokurs varit anordnad i Bollebygd, därvid undervisning meddelats i allt hvad som hör till en yrkesmässig tillverkning af enklare och finare möbler. Från och med år

1900 har Södra slöjdföreningen infört s. k. fortsättningsskolor i manlig slöjd, i hvilka skolor sådana ynglingar, som visa håg och fallenhet för slöjd, kunna, efter att hafva lemnat folkskolan, beredas tillfälle att vidare vårda sina anlag och mera praktiskt utveckla sina förkunskaper. Tills vidare kommer endast en fortsättningsskola att årligen vara i verksamhet, men blifver densamma ambulatorisk och förläggas till sådana ställen, där goda lokaler och lämpliga lärarekrafter finnas att tillgå; år 1900 var den förlagd till Liared i Redvägs härad, där 12 elever undervisades, hvilka samtliga ådagalade synnerligt intresse för arbetet.

Med bidrag af statsmedel och anslag af Landstinget uppehålls i Borås en skola för undervisning i väfnadskonst.

Ehuru *handtverkerierna* i allmänhet förlora i betydelse i samma mån, som fabriksrörelsen utvecklas, har äfven beträffande dessa ett betydligt framåtskridande egt rum under perioden. Den officiella statistiken visar nämligen, att, under det vid 1895 års utgång i länet funnits 1,038 handtverkare med 940 arbetare, så hade vid 1900 års slut de förres antal ökat till 1,757 och de senares till 1,607. Den till bevillning uppskattade inkomsten af handtverksdriften, som år 1896 utgjorde 438,940 kr., uppgick år 1900 till 558,865 kr.

#### 4. Kommunikationer och varubyten.

A) **Landtkommunikationer.** De viktigaste bland dessa äro *järnvägarna*, hvilka under perioden undergått den förändring, att ytterligare två enskilda järnvägar därunder blifvit inom länet till allmän trafik upplåtna, nämligen Vestergötland—Göteborgs järnväg och Falkenbergs järnväg, hvadan alltså utom västra stambanan, som till en längd af omkring 83 kilometer, med 9 stationer och 2 hållplatser, genomgår Vättele, Kullings och Gäsene härad, nu förefinnas 12 järnvägar, hvilka antingen helt och hållet eller till någon del ligga inom länet, nämligen:

1:o. *Bergslagens järnväg.* Med en spårvidd af 1'435 meter har denna järnväg en längd af 486 km. Från länsgränsen mot Vermland går den här i länet genom Tössbo härad med staden Åmål, Nordals och Sundals härad, Väne härad med Trollhättan samt Flundre, Ale och Vättele härad till gränsen mot Göteborgs och Bohus län, omkring 162 km. Järnvägen har 15 stationer och 5 hållplatser inom länet.

2:o. *Dalslands järnväg.* Denna järnväg har 1'435 meters spårvidd och en längd inom länet af 69 km. Från Sunnanå hamn vid Venern, som är järnvägens utgångspunkt, går den genom Nordals härad till Mellerud, korsar där Bergslagsbanan samt fortsätter vidare genom sagda härad in i Vedbo härad till gränsen mot Norge, hvarest norska Smaalenenesbanan möter. Utom föreningsstationen i Mellerud har järnvägen 6 stationer äfvensom 2 hållplatser.

3:o. *Uddevalla—Venersborg—Herrljunga järnväg.* Denna järnväg, som förut haft en spårvidd af endast 1'217 meter, har under perioden blifvit omlagd till bredspårig, eller till 1'435 meters spårvidd, och utgör dess hela längd 92 km., af hvilka 30 km. tillhöra länet. Från Bohuslän inkommer järnvägen i Väne härad och korsar där Bergslagens järnvägar vid Öxnered. Därifrån fortsätter den genom Väne härad förbi Venersborg till gränsen af Skaraborgs län samt vidare genom detta län in i Kullings härad, hvarest den vid Herrljunga träffar västra stambanan.

Oberäknadt föreningsstationerna vid Öxnered och Herrljunga har järnvägen 5 stationer inom länet.

4:o. *Borås järnväg.* I likhet med nästföregående har äfven denna järnväg under perioden blifvit ombyggd till bredspårig och drifves numera i samtrafik med Varberg—Borås järnväg. Järnvägen, som är 42 km. lång och ligger helt och hållet inom länet, går från västra stambanans station vid Herrljunga genom Kullings, Gäsene och Vedens härad till Borås och har, utom Herrljunga, 4 stationer och 3 hållplatser.

5:o. *Varberg—Borås järnväg.* Järnvägen, som har den större, här ofvan omförmälda spårvidden, är i sin helhet 85 km. lång, men tillhör länet på en sträcka af endast 57 km. Utgående från Borås järnvägsstation, genomlöper den Vedens och Marks härad till länsgränsen mot Halland, därifrån den fortsätter till Varberg. Förutom föreningsstationen i Borås äro 9 stationer å järnvägen belägna inom länet.

6:o. *Ulricehamns järnväg.* Med en spårvidd af endast 0'891 meter går järnvägen, hvars hela längd utgör 37 km., från Vartofta station å södra stambanan genom Redvägs härad till Ulricehamn. På järnvägens 35 km. långa sträckning genom länet finnas 6 stationer och 1 hållplats.

7:o. *Kinds härads järnväg.* Järnvägen har 1'435 meters spårvidd och 39 km. längd samt går från den förutnämnda järnvägsstationen i Borås genom Vedens och Kinds härad till Svenljunga i sistnämnda härad. Å järnvägen finnas, förutom föreningsstationen i Borås, 4 stationer och 2 hållplatser.

8:o. *Limmareds järnväg.* Denna af enskild person anlagda bana, som trafikeras medelst hästkraft och är afsedd endast för godstrafik, har en spårvidd af 0'891 meter och en längd af 13 km. med 2 stationer och 1 hållplats. Utgående från Limmareds glasbruk, genomlöper den Södra Åsarps och Månstads socknar till Karlsvik vid södra ändan af sjön Åsunden, å hvilken vidare förbindelse med Ulricehamn förmedlas genom ångslup.

9:o. *Göteborg—Borås järnväg.* Järnvägen, som har en spårvidd af 1.485 meter, är i sin helhet 67 km. lång, men tillhör länet på en sträcka af endast 37 km. Utgående från Borås nedre järnvägsstation, genomlöper järnvägen Vedens och Bollebygds härad till länsgränsen mot Göteborgs och Bohus län, därifrån den fortsätter till Almedals station å Göteborg—Hallands järnväg. Förutom föreningsstationen i Borås äro 4 stationer och 2 hållplatser å järnvägen belägna inom länet.

10:o. *Uddevalla—Lelängensbanan.* Med en spårvidd af 0.891 meter har hela järnvägen en längd af 89 km., af hvilka 76.5 km. tillhöra länet. Med utgångspunkt från Uddevalla invid Uddevalla—Venersborg—Herrljunga järnvägs station genomlöper järnvägen Valbo härad samt sträcker sig vidare in i Vedbo härad och korsar där Dalslands järnväg vid Bäckefors. Härifrån fortsätter den förbi Billingsfors bruk till sjön Lelängens södra strand vid Bengtsfors. Förutom föreningsstationen vid Bäckefors har järnvägen 11 stationer och 1 hållplats inom länet.

11:o. *Vestergötland—Göteborgs järnväg.* Denna järnväg (jämte bibana), som nyanlagts under perioden, med en spårvidd af allenast 0.891 meter har en sammanlagd längd af 141 km., däraf 70 km. ligga inom länet. Från Göteborgs västra station som utgångspunkt går järnvägen midt igenom Vätö härad, fort-

sätter genom östra delen af Ale härad och berör jämväl en mindre del af Kullings härad på västra sidan af sjön Anten, hvarefter den genomskär Bjerke härad och därifrån fortsätter i Skaraborgs län öfver Vara till Skara, med en bibana från Tumleberg till Håkantorps station å Uddevalla—Venersborg—Herrljunga järnväg. Inom länet har järnvägen 11 stationer och 3 hållplatser.

12:o. *Falkenbergs järnväg.* Med en spårvidd af 0.891 meter har denna järnväg från länsgränsen mot Halland under perioden framdragits här i länet först år 1896 till Elfsered och därefter år 1899 öfver Mjöbäck till Holtsljunga, som utgör den färdigbyggda och afsynade järnvägssträckans slutpunkt. På järnvägens nämnda 23.5 km. långa sträckning genom Kinds härad af detta län finnas 4 stationer, under det järnvägens hela längd uppgår till 72 kilometer.

Omfattande 83 km. af västra stambanan och 654 km. af enskilda järnvägar, har sålunda länets järnvägsnät en utsträckning af 737 km. Samtliga järnvägarne hafva, såsom jämväl af det ofvan anförda framgår, tillhoppa 90 stationer och 22 hållplatser i länet.

I sammanhang härmed må nämnas, att de båda nyanlagda järnvägarne efter erhållet tillstånd öppnats för trafik, Vester-

Tab. D.

Trafiken vid de enskilda järnvägarne i Elfsborgs län åren 1896—1900.

Järnvägens namn.	År.	Resande.	Gods.	Kreatur.	Inkomst af trafiken.		Järnvägens namn.	År.	Resande.	Gods.	Kreatur.	Inkomst af trafiken.		
					Under året.	Per dag och bankilometer.						Under året.	Per dag och bankilometer.	
		Antal.	Kilogram.	Stycken.	Kronor.	Kronor.			Antal.	Kilogram.	Stycken.	Kronor.	Kronor.	
Bergslagens järnväg . . .	1896	565,844	714,452,253	18,984	3,725,336	20.94	Ulricchamns järnväg . . .	1896	25,067	14,185,077	650	75,919	5.60	
	1897	644,046	771,077,643	18,250	3,975,743	22.41		1897	27,071	14,124,195	651	76,792	5.69	
	1898	727,275	791,613,635	17,201	4,239,492	23.90		1898	30,027	15,521,864	516	84,661	6.27	
	1899	837,309	883,608,841	17,818	4,760,865	26.84		1899	34,728	16,425,134	487	89,736	6.65	
	1900	897,527	966,049,326	18,248	5,226,920	29.47		1900	33,146	22,208,774	620	98,271	7.28	
Dalslands järnväg . . . . .	1896	65,760	81,926,763	9,181	364,554	14.13	Kinds härad järnväg . . .	1896	35,981	22,844,469	636	97,090	6.80	
	1897	72,704	97,598,510	7,777	404,736	15.62		1897	39,759	30,445,728	777	116,616	8.19	
	1898	89,069	88,511,951	6,483	390,962	15.43		1898	47,563	36,007,423	759	132,746	9.33	
	1899	102,872	83,950,550	7,879	421,383	16.26		1899	52,399	35,932,379	905	134,074	9.42	
	1900	105,155	91,720,170	7,703	424,149	16.26		1900	61,209	43,163,432	809	153,445	10.78	
Uddevalla—Venersborg—Herrljunga järnväg . . .	1896	238,143	80,569,538	15,750	436,186	12.95	Göteborgs—Borås järnväg . . . . .	1896	210,759	85,924,458	1,710	472,812	17.94	
	1897	246,913	80,027,544	13,646	436,054	12.99		1897	230,578	125,657,874	2,274	574,232	21.85	
	1898	268,472	90,781,109	12,422	469,142	13.97		1898	264,436	124,515,736	2,651	617,541	23.50	
	1899	289,317	94,276,490	13,773	498,116	14.83		1899	294,584	137,862,507	2,174	664,292	25.28	
	1900	300,068	91,695,546	11,320	494,114	14.71		1900	306,060	147,156,719	2,225	675,664	25.71	
Borås järnväg . . . . .	1896	105,332	37,790,767	1,030	206,502	13.43	Uddevalla—Lelängens järnväg . . . . .	1896	47,152	30,077,538	918	146,356	4.47	
	1897	119,994	41,679,905	1,331	229,456	14.97		1897	46,735	44,426,995	629	177,928	5.48	
	1898	135,223	51,432,952	1,239	267,124	17.42		1898	56,930	46,939,794	766	193,661	5.96	
	1899	163,477	54,851,446	1,820	288,328	18.81		1899	65,178	60,233,507	793	236,414	7.28	
	1900	179,198	55,650,858	1,758	300,825	19.62		1900	76,314	81,818,294	855	288,048	8.87	
Varberg—Borås järnväg . . . . .	1896	151,419	83,411,030	2,314	398,925	12.82	Vestergötlands—Göteborgs järnväg . . . . .	1900	209,765	85,311,490	8,806	524,027	10.18	
	1897	160,549	103,304,483	2,071	434,407	14.00		Falkenbergs järnväg . . . . .	1897	40,184	13,639,444	1,310	65,718	3.53
	1898	183,265	109,701,756	1,903	480,922	15.50			1898	43,356	18,604,067	1,105	84,588	4.54
	1899	205,998	112,097,092	2,703	516,536	16.65			1899	47,045	25,269,878	1,290	112,451	5.80
	1900	209,883	124,446,326	2,056	552,589	17.81			1900	57,325	41,162,460	972	178,757	6.80



götland—Göteborgs järnväg den 1 januari 1900 och Falkenbergs järnväg å sträckan från Fridhemsberg i Hallands län till Elfsered den 21 december 1896 och från Elfsered öfver Mjöbäck till Holtslunga den 26 november 1899.

Beträffande *trafiken vid de enskilda järnvägarna* med undantag af Limmareds järnväg, som har mera privat natur, åberopas det i *tabell D* (sid. 20) för åren 1896—1900 meddelade sammandrag.

Under perioden har därjämte *anläggning* af två andra järnvägar inom länet *påbörjats*, nämligen dels Borås—Vernamo—Alfvesta järnväg, som med Borås som utgångspunkt sträcker sig genom Vedens, Ås och Kinds härad till gränsen af Småland och vidare öfver Vernamo till Alfvesta, där den träffar södra stambanan, och dels en fortsättning af Falkenbergs järnväg från Holtslunga till Limmared i Kinds härad, där anknytning sker med Borås—Vernamo—Alfvesta järnväg.

De *allmänna vägar*nas längd utgjorde, såsom *tabell 2* utvisar, vid ifrågavarande femårsperiods slut 383<sup>5</sup>/<sub>10</sub> nymil.

Följande *vägarbeten*, som utförts med bidrag af statsmedel, hafva under perioden *fullbordats* och afsynats, nämligen:

anläggning mellan Toresbyn i Torps socken och Hillingsäter i Färgelanda socken af ny väg från Uddevalla förbi Beivattnet till Hillingsäter, 0.54 nymil, för en kostnad af 12,844 kr., med statsbidrag till belopp af 8,500 kr.;

anläggning af ny väg mellan Elfsereds kyrka och Mårdaklefs socknegräns vid Lönhult, 0.46 nymil, för 9,049 kr., hvaraf 6,000 kr. utgått af statsmedel;

anläggning af ny väg från Erikstads järnvägsstation genom Grinstads socken till Kårebyn i Bolstads socken, 0.90 nymil, hvarför kostnaden uppgått till 32,466 kr. och statsanslaget utgjort 21,600 kr.;

anläggning af väg mellan Källtorp och Bohusläns gräns vid Tydjesäter i Rennelanda och Lerdals socknar, 0.53 nymil, för en kostnad af 11,694 kr., däraf 7,700 kr. utgått af statsanslag;

omläggning af den del af vägen från Gustafsfors bruk förbi Kråkviken till häradsvägen vid Klofvan, som sträcker sig mellan Lugnabo och Kråkviken i Vårviks socken, 0.83 nymil, för en kostnad af 35,930 kr., med statsbidrag till belopp af 23,900 kr.;

omläggning och förbättring af vägen mellan Ambjörnarp kyrka och Åstorp i Örsås socken, 0.59 nymil, hvarför kostnaden uppgått till 21,360 kr. och statsbidrag lemnats med 14,200 kr.;

anläggning af väg mellan Månstad och Sämbs skolhus i Kinds härad, 0.79 nymil, för 24,400 kr., hvartill statsbidrag utgått med 16,000 kr.;

omläggning och förbättring af vägen mellan Kärra i Ljushults socken och Roasjö kyrka jämte biväg till Ljushults kyrka, 1.61 nymil, för en kostnad af 55,200 kr., däraf i statsbidrag 36,750 kr.;

anläggning af ny väg från hemmanet Snårsbo till Ringstena i Sexdråga socken, 0.43 nymil, hvarför kostnaden uppgått till 13,500 kr. och statsbidraget utgjort 8,900 kr.;

dels anläggning dels omläggning och förbättring af vägar inom Bäcke och Ödskölds socknar, 0.63 nymil, för 11,695 kr., med statsbidrag till belopp af 7,700 kr.;

anläggning af väg mellan Tokabo i Mjöbäcks socken och Ulfsjön i Frölunda socken, 0.52 nymil, för en kostnad af 20,600 kr., hvaraf statsanslaget utgjort 13,700 kr.;

omläggning och förbättring af häradsvägen mellan Borgstena järnvägsstation och soldattorpet Stora Torget inom Borgstena och Ods socknar, 0.74 nymil, hvarför kostnaden beräknats utgöra 23,800 kr., med statsanslag till belopp af 15,800 kr.;

anläggning af ny väg mellan Bälinge kyrka och Norunga inom Bälinge, Hols, Horla och Norunga socknar af Kullings och Gäsene härad, tillhoppa 1.38 nymil, för en kostnad af 85,200 kr., med ett statsanslag af 56,800 kr.;

anläggning af väg inom Elfsereds socken mellan Ryd och Hallands gräns vid Lunnagården, 0.70 nymil, för 14,993 kr., hvartill statsbidrag utgått med 9,900 kr.;

omläggning af vägen vid Stegsbackarne mellan Stentorp och Ånnerud i Rennelanda socken, 0.38 nymil, hvarför kostnaden beräknats till 12,514 kr. och statsbidrag åtnjutits med 8,300 kr.;

omläggning och förbättring vid Bäckagärdes och Skoga backar af landsvägen mellan Svenljunga och Åstorp, 0.05 nymil, för en beräknad kostnad af 3,450 kr., hvartill statsbidrag utgått med 2,300 kr.;

anläggning af väg från Ryr i Valbo-Ryrs socken till gränsen mot Foss socken, 0.30 nymil, för ett kostnadsbelopp, beräknadt till 12,018 kr., hvaraf 8,000 kr. utgått af statsmedel;

anläggning eller förbättring af den inom Elfsborgs län liggande delen af vägen mellan Herrljunga järnvägsstation och Rafvelsgården i Östra Biftarna socken, 0.53 nymil, för 16,950 kr., med statsanslag till belopp af 11,300 kr.;

anläggning af den inom Öxabäcks och Mjöbäcks socknar fallande delen af ny väg från Prekebo i Öxabäcks socken af Marks härad till Östra Frölunda socken i Kinds härad, 0.58 nymil, hvarför kostnaden upptagits till 22,050 kr. och statsanslag lemnats till belopp af 14,490 kr.;

omläggning af vägen mellan Ånimskogs kyrka och Ånimskogs järnvägsstation, 0.30 nymil, med en beräknad kostnad af 11,160 kr., däraf statsbidraget uppgått till 7,400 kr.;

anläggning af den mellan Assmebro och hemmanet Björlieden liggande delen af tillämnad väg mellan Assmebro i Örsås socken och Skyarp i Häksviks socken, 0.80 nymil, för 29,400 kr., däraf 19,600 kr. i statsanslag;

anläggning af ny väg mellan landsvägen vid Torsered och Trollhättevägen vid Källebo i Vassända-Naglums socken, 0.16 nymil, för en kostnad af 12,450 kr., hvaraf 8,300 kr. lemnats i statsbidrag.

Dessutom må nämnas följande *vägföretag*, hvilka med bidrag af statsanslag äro *under arbete*, men ännu icke hunnit afslutas, nämligen:

omläggning af vägen från Ale härads gräns vid Järnklef förbi Lilla Edet och Fors Rättaregård till Upphärads kyrka;

anläggning af utfartsväg vid Sandareds järnvägsstation i Sandhults socken; omläggning och förbättring af häradsvägen mellan Hids gästgivaregård i Östra Frölunda socken och hemmet Källhult i Häksviks socken;

anläggning af den mellan hemmanet Björlieden och Skyarp liggande delen af vägen mellan Assmebro i Örsås socken och Skyarp i Häksviks socken;

anläggning af den inom Östra Frölunda socken fallande delen af nya vägen från Prekebo i Öxabäcks socken till Östra Frölunda;

anläggning af väg i Mårdaklefs socken från sockengränsen vid Lönhult till Klefs kvarn;

anläggning af väg mellan Rnd i Grimmereds socken och Kransbro i Istorps socken; omläggning af backar å vägen mellan Tranemo sockengräns och Mo härads gräns vid Portesho genom Nittorps och Ljungsrups socknar;

anläggning af väg mellan Borås och Bredareds kyrka; samt förbättring af vägen vid Stockslid mellan Björketorps kyrka och Rällanda järnvägsstation.

Slutligen hafva på vederbörande *väghållningskyldiges* bekostnad vägar blifvit *upparbetade* från Ramsberg i Fistereds socken till Qvarnö, från Kärrkiln till Snäcke i Skålleruds socken.

För *väghållningsbesvärets utgörande* på landet är länet fördelat i 20 väghållningsdistrikt sålunda, att hvarje härad utgör ett väghållningsdistrikt med undantag af Vedbo härad, som är deladt i tre distrikt, däraf det västra omfattar Vedbo härads västra länsmansdistrikt jämte Nössemarks socken af Vedbo härads norra länsmansdistrikt, det norra Vedbo härads norra länsmansdistrikt utom Nössemarks socken samt det östra Vedbo härads östra länsmansdistrikt. Endast inom Ale härads väghållningsdistrikt har vägdelen enligt nya väglagens bestämmelser under perioden blifvit fullbordad och träd i tillämpning, hvaremot för Marks, Vedens, Redvägs och Valbo härads väghållningsdistrikt begäran om ny vägdelen därunder icke framställt. I samtliga öfriga väghållningsdistrikt äro vägdelen under perioden visserligen påbörjade och mer eller mindre långt framskridna, men hafva ej hunnit att afslutas och vinna laga kraft.

Utom redogörelsen för de allmänna vägarne innehåller tabellen 2 jämväl uppgift om *skjutsanstalterna* vid 1900 års slut.

Sedan Hvilgs gästgifvaregård i Marks fögderi samt Eklanda och Brunns skjutsstationer, den förra i Kullings och den senare i Kinds fögderi, under perioden blifvit på grund af Konungens Befallningshafvandes därom meddelade utslag indragna, finnas inom länet 104 skjutsanstalter, af hvilka 72 äro gästgifvaregårdar och 32 skjutsstationer.

Som den treårsperiod, för hvilken skjutshållningen senast ordnats, utgick med 1897 års utgång, blefvo under samma års sommar förnyade auktioner hållna för skjutsningens upplåtande på entreprenad till 1900 års slut. Enligt därvid gjorda anbud och sedermera afslutade kontrakt har entreprenad utan bidrag varit inrättad vid 55 skjutsanstalter, men vid de öfriga har någon entreprenad icke kunnat åstadkommas. Vid auktionerna gjordes för en del af dessa skjutsanstalter intet anbud å entreprenad, och vid de återstående voro vid anbuden därå fästade villkor om entreprenadbidrag, hvilka emellertid Landstinget afslög.

Genom nådigt cirkulär den 16 november 1888 har förordnats, bland annat, att från och med år 1889 maximibeloppet af den skjutslega, som må; enligt skjutsstadgan den 31 maj 1878, af entreprenör uppbäras, skall tills vidare för hvarje häst utgöra för nymil 1 krona 50 öre; samt att den lega, som får uppbäras för det fall, att skjutsning, jämlikt 18 § i skjutsstadgan, måste af de skjutsskyldige själfve uppehållas, må, från och med år 1889 och till dess annorlunda förordnas, inom länet utgå med 1 krona 12 öre för nymil. Maximilega understigande skjutslega vid entreprenad förekommer numera icke i länet.

I sammanhang härmed bör omnämnas, att för allmänna trafiken två *färjeförbindelser* varit under perioden inrättade inom Vedbo härad, nämligen dels öfver sjön Stora Lee mellan hemmanen Jaren och Sund i Nössemarks socken och dels öfver sjön Lelången mellan skjutsstationerna Torrskogs stom och Nästegård i Torrskogs socken, men har den sistnämnda färjeförbindelsen år 1898 blifvit indragen.

Till kommunikationsanstalterna höra jämväl post-, telegraf- och telefonväsendet.

*Postkontor* finnas, liksom förut, i länets fem städer samt i Trollhättan, Lilla Edet, Herrljunga, Skene, Svenljunga och Mellerud, hvaremot med anledning af Uddevalla—Lelångenbanans tillkomst postkontoret i Billingsfors förflyttats till banans ändpunkt i Bengtsfors. Postkontorens antal är således detsamma som under föregående period, men poststationerna hafva ökats till 174, hvilket förnämligast torde få tillskrifvas de nya järnvägarna, enär poststationer inrättats vid samtliga järnvägsstationer. Till dessa 186 fasta postanstalter komma ytterligare postkupéexpeditionerna, som äro anordnade å samtliga till allmän trafik upplåtna järnvägslinier i länet. Enligt Generalpoststyrelsens berättelse uppgick de inom länet för postbefordran afsefnade försändelsernas antal år 1896 till 5,079,892, år 1897 till 5,249,936, år 1898 till 5,607,861, år 1899 till 6,033,781 och år 1900 till 5,952,087, eller ungefär 20 på hvarje invånare, mot 7 under föregående period.

Postbefordringen sker dels med järnväg eller ångbåt samt dels å landsvägslinier till en sammanlagd väglängd år 1900 af 167 nymil.

*Statstelegrafstationer* finnas numera i Venersborg, Borås och Trollhättan af andra klassen samt i Ulricehamn, Åmål och Lilla Edet af tredje klassen. Dessutom äro telegrafanstalterna

på såväl statens som enskilda järnvägar tillgängliga för allmän korrespondens, så vida telegrafering i järnvägsärenden sådant medgifver. Vid statstelegrafstationerna inom länet afsändes år 1900 23,749 inländska och 3,780 utländska telegram, och sammanlagda antalet af afsända och ankomna telegram utgjorde 54,319.

*Telefonväsendet* har under perioden vunnit en storartad utveckling inom länet. Under det att vid periodens början funnos åtskilliga enskilda telefontät och ledningar, har rikstelefonen så småningom öfvertagit den ena efter den andra, så att numera endast Trollhätte och Dalslands kanaler hafva enskilda telefonledningar. Rikstelefonens stora utvidgning framgår af en jämförelse mellan de vid femårsperiodens början och slut befintliga telefonförbindelseledningar inom länet.

De ledningar af rikstelefonen, hvilka vid 1895 års slut till större eller mindre del genomlöpte Elfsborgs län och därstädes hade central- eller växelstationer, voro följande:

Göteborg—Venersborg—Uddevalla . . . . .	116.5 kilometer
Göteborg—Borås—Ulricehamn—Jönköping . . . . .	166.0 „
Venersborg—Falköping . . . . .	104.5 „
Vara—Herrljunga—Borås . . . . .	64.0 „
Borås—Skene . . . . .	34.0 „
Kinna—Hyssna . . . . .	14.0 „
Borås—Svenljunga . . . . .	40.0 „
Summa	539.0 kilometer.

Under perioden hafva tillkommit:

Göteborg—Alingsås—Värgårda . . . . .	68.0 kilometer
Göteborg—Lilla Edet . . . . .	55.0 „
Göteborg—Räflanda . . . . .	44.0 „
Borås—Toarp . . . . .	12.0 „
Alingsås—Sollebrunn . . . . .	27.5 „
Falköping—Trädet—Ulricehamn . . . . .	48.0 „
Dalum—Böne . . . . .	5.0 „
Ulricehamn—Gällstad . . . . .	22.0 „
Ulricehamn—Hössna . . . . .	7.5 „
Ulricehamn—Timmele . . . . .	8.0 „
Sundhem—Kylingared . . . . .	14.0 „
Svenljunga—Sextrega . . . . .	12.0 „
Uddevalla—Färgelanda—Bengtsfors . . . . .	90.0 „
Varberg—Horred . . . . .	31.5 „
Venersborg—Mellerud—Rostock . . . . .	52.0 „
Venersborg—Åmål—Karlstad . . . . .	159.5 „
Åmål—Seffle . . . . .	17.0 „
Åmål—Tösse . . . . .	11.0 „
Summa	684.0 kilometer.

Från de flesta å förestående ledningar befintliga mellanstationer hafva dessutom särskilda ledningar uppförts till centralstationerna. Då härtill kommer, att abonnentledningarna torde hafva en sammanlagd längd minst lika stor som förbindelseledningarna och förgrena sig rundt om desamma, är det tydligt, att de flesta kommuner inom länet nu ega telefonförbindelse. Vid 1900 års utgång funnos i länet 6 centralstationer, nämligen i Venersborg, Borås, Ulricehamn, Åmål, Trollhättan och Lilla Edet, samt 31 växelstationer, förlagda till Alingsås, Bengtsfors, Böne, Dalum, Elfängen, Fristad, Fritsla, Färgelanda, Gällstad,

Herrljunga, Horred, Hyssna, Hössna, Kinna, Kyllingared, Lerum, Lödöse, Mellerud, Rostock, Räflanda, Sexdrega, Skene, Sollebrunn, Stigen, Svenljunga, Tinmele, Toarp, Trädet, Tössö, Upphärad och Vårgårda. Antalet telefonapparater, som vid samma tid innehades af abonnenter inom länet, utgjorde 1,199.

Genom länets centralstationer med därunder hörande växelstationer hafva följande telefonsamtal förmedlats under periodens olika år, nämligen: år 1896 837,480, år 1897 958,800, år 1898 1,255,556, år 1899 1,866,028 samt år 1900 2,330,400. År 1895 utgjorde antalet däremot allenast 552,576, alltså en fyrdubbel ökning under perioden.

**B) Vattenkommunikationer.** Den rikedom på samfärdsmedel för den större person- och godstrafiken till lands, hvilken, på sätt ofvan blifvit omförmäldt, länet eger genom järnvägsförbindelser, motsvaras af stora tillgångar på vattenkommunikationer.

Till en del beläget invid landets största insjö, Venern, åtnjuter länet härigenom samt genom kanaler, hvilka äfvenledes höra till de mest betydande inom riket, förmånen, att ansenliga trakter af dess område på vattenvägar stå i förbindelse såväl med hvarandra och angränsande län som ock med världshafvet. Både den lokala och den genomgående sjötrafiken å Venern, som allt mer förändrats och fortfarande förändras från segeltill ångbåtsfart, är också högst betydande samt har inom länet till sitt förfogande ett icke obetydligt antal hamnar och till sin ledning, förutom andra större och mindre sjömärken, åtskilliga fyrar.

Så finnas, förutom vid Venersborg och Åmål, utefter Venerns kust mera allmänt begagnade hamnar vid Dalbergså i Bolstads socken och vid Sunnanå i Holms socken, vid Köpmanabro i Skålleruds socken och vid Vingen i Ånimskogs socken, vid Tössebäcks skärgård i Tössö socken och vid Näsviken i Åmåls socken. Därjämte finnas såsom nödhamnar följande inloppsställen från öppna sjön, nämligen vid Sikhall, Tjufholmen, Koggen, Bodane och Hattefurholm. Alla dessa hamnar och inloppsställen hålla ett djup af 3 meter eller däröfver.

De anstalter till betryggande af sjöfarten å Venern, hvilka på grund af kungl. brefvet den 24 november 1813 redan förefinnas eller framdeles komma att åvägbringas, handhafvas och vårdas af en styrelse, hvilken, utsedd af kringliggande orters fartygsegare, industriidkare och handlande, har att egna sorgfälliga uppmärksamhet åt allt, som kan lända till förbättring af sjöfartsanstalterna å Venern, samt, för vidtagande af därför erforderliga åtgärder, uppbära och använda de afgifter för sjöfarten å Venern, hvilka enligt fastställd taxa böra utgå. Denna styrelse, som den 6 maj 1886 fått förnyade nådiga stadgar för sig utfärdade, har således att bland annat anordna och vidmakthålla alla de fyrar och sjömärken, hvilka äro för sjöfarten behöfliga och finnas upptagna å det öfver Venern utgifna sjökort.

Af de vid Venern befintliga 34 fyrinrättningar med 58 fyrar äro, förutom ett fyrskepp med en fyr å Medgrundet, 8 fasta fyrinrättningar med 15 fyrar anordnade inom den i länet ligande delen af Dalbosjön, nämligen en vid Bastungen i Frändefors socken med två fyrar, en vid Gällö udde i Gestads socken med en fyr, en vid Hjorten med en fyr och en vid Grinsö med två fyrar, båda i Grinstads socken, en vid Långö med två fyrar och en vid Lindö med fyra fyrar, båda i Holms socken, en vid

Vingen i Ånimskogs socken med två fyrar samt en vid Fogdön i Åmåls socken med en fyr. För värden af dessa fyrinrättningar äro anställda 1 fyrmästare och 3 besättningsmän å fyrskeppet samt 8 fyrmän, en å hvarje fyrinrättning.

Bland Venerns till ett antal af 1,556 uppgående öfriga sjömärken af olika slag tillhöra 241 länets område af Dalbosjön, med sådan fördelning af betjeningen för tillsynen öfver sjömärkena, att af de 58 prickhållare, som för sådant ändamål äro anställda, 11 hafva sin verksamhet förlagd till nämnda område.

Jämväl lotsningen i Venern besörjes på föranstaltande af nämnda styrelse, hvilken eger att därför utfärda taxa. Aflönade lotsar finnas 3, däraf 1 inom länet vid Venersborg; hvarförutom det åligger hvarje prickhållare att inom sitt distrikt verkställa lotsning. Den egentliga öfveruppsikten öfver fyr- och lotsväsendet i sjön Venern utöfvas af befälhafvaren å lotsångaren Polstjernan, hvilken ångare inköpts af seglationsfondens medel. Nämnde befälhafvare åligger det nämligen ej mindre att antaga, afskeda, öfvervaka och aflöna betjeningen än ock hålla tillsyn öfver samtliga sjömärken samt låta verkställa behöfliga reparationer och beslutade nybyggnader å sjöfartsanstalterna.

Seglationsafgifterna för Venern samt omkostnaderna hafva under perioden uppgått till följande belopp:

	Seglations- afgifter. Kronor.	Om- kostnader. Kronor.
År 1896 . . . . .	56,633-92	56,617-32
» 1897 . . . . .	61,979-64	54,650-37
» 1898 . . . . .	64,023-77	57,559-55
» 1899 . . . . .	64,472-03	60,887-87
» 1900 . . . . .	67,124-78	60,774-77
	<hr/> Summa 314,234-14	<hr/> 290,489-88

Seglationsfondens behållning utöfver inventarierna uppgick vid 1900 års slut till 341,953 kronor 54 öre.

Genom Göta elf med därtill hörande kanalverk och genom Dalslands och Snäcke kanaler står ofvan omförmälda trafik å Venern i förbindelse med å ena sidan trakterna utmed nyssnämnda elfs stränder samt Göteborg och å den andra det inre af Dals och södra Vermlands skogstrakter.

För att göra Göta elf segelbar har erfordrats icke mindre än 5 särskilda kanalaneläggningar, hvilka, under gemensam benämning af *Nya Trollhätte kanal*, till vissa delar utvidgades och till andra nybyggdes under åren 1838—1844 samt, med däri inbegripna delar af elfven, hålla i längd från yttre vågbrytaren vid Venersborg till 90 meter nedom nedersta slussen vid Ström omkring 35 kilometer, däraf 683 meter upptagas af 16 slussar, hvilka sammanlagda höjdskillnad uppgår till något öfver 42 meter.

Den öfversta af dessa kanaler, som är 3,860 meter lång, bär namn af Karlsgraf och leder från Vassbotten genom 2 slussar vid Brinkebergskulle till lugnvattnet i elfven nedom fallen vid Rånnum. Härefter är elfven på ett rätt långt stycke segelbar till i närheten af Stallbacka, men därpå följa på kortare afstånd från hvarandra tre olika kanalaneläggningar, af hvilka den första, Stallbacka kanal, på en sträcka af 1,188 meter för förbi strida strömdrag i elfven, den andra, Trollhätte kanal, på en längd af 2,970 meter med 11 slussar leder förbi

Trollhättefallen och den tredje, Åkerströms kanal, af 54 meters längd, har 1 sluss. Den nedersta kanalaneläggningen finnes vid Lilla Edet, hvarest ett fall förbigås genom den 1,188 meter långa Ströms kanal, med 2 slussar.

Af de äldre slussverken vid Trollhättan finnas dessutom ännu kvar 8, i början af detta århundrade anlagda slussar, hvilka hafva jämförelsevis små dimensioner och användas för mindre fartyg och timmerflottning.

Nya Trollhätte kanalbolag, som verkställt kanalledens utvidgning och nybyggnad till dess nuvarande skick, har, enligt de för bolaget den 2 februari 1838 utfärdade nådiga privilegier, rätt att uppbära de för kanalledens begagnande stadgade afgifter, med skyldighet att underhålla de för dess bestånd erforderliga anstalter. På den nedom kanalbolagets område belägna delen af Göta elf, eller från det ställe, som ligger 90 meter nedom Ströms kanal, till Göteborg, har åter, enligt nådiga skrifvelsen den 17 mars 1876, styrelsen öfver Göteborgs hamn- och elfarbeten förbindelse att, mot uppbärande af de för denna del af elfven stadgade seglationsavgifter, vidtaga alla de arbeten och anordningar, som äro behöfliga för segelfartens säkerhet och bekvämlighet. Den ifrågavarande trafikleden från Venersborg till Göteborg är i sin helhet väl underhållen, och hafva till förbättrande af anstalerna för segelfarten i kanalen under femårsperioden för en sammanräknad kostnad af 165,363 kr. 5 öre utförts följande arbeten:

Utvidgning af Bergkanalen vid Qvarnbassängen samt af segel-loppet vid den närbelägna svängbron, hvilka arbeten påbörjats under föregående period och nu fullbordats för ett kostnadsbelopp af 14,976 kr. 58 öre;

undervattenssprängning och muddring för borttagande af ett segelationen hindrande grund i södra kanalinneloppet vid Venersborg till en kostnad af 5,951 kr. 16 öre;

byggande af ny landsvägsbro af järn öfver Karlsgraf vid Tenggrenstorp, hvarför kostnaden uppgått till 46,741 kr. 61 öre;

utvidgning och fördjupning af inloppet vid Åkerströms öfre kanal medelst bergsprängning och jordflyttning, äfvensom uppförande af en längre sträcka kajmur med huggen gråstensbetäckning å kanalens västra sida, allt för en kostnad af 57,958 kr. 86 öre;

sprängning och jordflyttning vid mynningen af Åkerströms nedre kanal, hvilket arbete under perioden kräft en kostnad af 26,907 kr. 88 öre;

förlängning af Åkerströms öfra jetée till en sträcka af 81.5 meter, som kostat 12,826 kr. 96 öre.

Till upplysning om trafiken å Trollhätte kanal meddelas här nedan uppgifter om antalet af seglande fartyg och ångfartyg, hvilka under femårsperioden passerat kanalen, äfvensom å beloppet af de för fartygs- och varutrafiken å kanalen uppburna afgifter:

Å r.	Segelfartyg och båtar.	Ångfartyg.	Afgifter för trafiken. Kronor.
1896 . . . . .	3,081	5,793	412,111.92
1897 . . . . .	3,301	6,292	447,880.55
1898 . . . . .	3,144	6,855	491,245.50
1899 . . . . .	3,034	7,043	509,691.80
1900 . . . . .	3,277	7,371	531,322.48

Dalslands kanal som med begagnande af mellanliggande sjöar och vattendrag förbinder de i Vedbo härad på gränsen mot Vermland och Norge belägna betydande sjöarna Stora Lee och Lelången samt Vestra och Östra Silen med Venern vid Köpmannabro, har en längd, sjöarna inbegripna, af 255 kilometer, räknadt från Venern till slutpunkten vid södra ändan af Stora Lee och den därinvid belägna Eds station å Dalslands järnväg. Å kanalleden finnas sammanlagdt 25 slussar, hvilkas höjdskillnad utgör tillhoppa 57 meter.

I fråga om rörelsen på Dalslands kanal meddelas beträffande antalet af därigenom passerade fartyg och för trafiken erlagda afgifter följande:

Å r.	Segelfartyg och båtar.	Ångfartyg.	Afgifter för trafiken. Kronor.
1896 . . . . .	2,559	3,422	61,097.67
1897 . . . . .	2,673	3,416	71,731.26
1898 . . . . .	2,604	3,925	76,237.28
1899 . . . . .	2,033	3,867	73,790.07
1900 . . . . .	2,064	4,069	91,018.94

Länets nu omförmälda två kanalaneläggningar höra, som bekant, till de mest storartade i riket och utmärka sig genom svåra och dyrbara ingenjörsarbeten, bland hvilka den till Dalslands kanal hörande Håfverudsakvedukten intager ett framstående rum och i sitt slag är den enda i landet. Deras betydelse för samfärdseln i allmänhet kan också skattas mycket högt, men de bereda därutöver äfven en annan förmån, i det att genom dem några af landets mest natursköna nejder äro tillgängliga för den så kallade turisttrafiken, hvars ekonomiska betydelse i vår tid icke må förbises.

Snäcke kanal, hvilken utgör den tredje af länets dylika inrättningar, kan anses såsom en ytterligare utgrening af Dalslands kanal och är af mindre betydelse. Den är helt kort och för genom en träsluss från Uppervudsvattnet upp i sjön Ånimmén, som är kanalledens enda trafikområde. Trafiken har också varit ringa, som inhämtas af följande tabell:

Å r.	Segelfartyg och båtar.	Ångfartyg.	Afgifter för trafiken. Kronor.
1896 . . . . .	113	54	724.18
1897 . . . . .	194	90	960.96
1898 . . . . .	147	82	827.06
1899 . . . . .	114	84	684.75
1900 . . . . .	155	96	1,011.86

Ett för varutrafiken å Venern samt å Dalslands och Trollhätte kanaler fortfarande viktigt transportmedel äro de så kallade bogsertågen, eller lastpråmars och flottars bogsering af ångfartyg, hvarom en utförligare redogörelse lemnats af Länsstyrelsen i en föregående ämbetsberättelse.

Beträffande de i öfverensstämmelse med kungl. förordningen om allmän flottled den 30 december 1880. och kungl. flottningsstadgan af samma dag inrättade *allmänna flottlederna* inom länet har under perioden icke inträffat någon förändring, ej heller i

fråga om de enligt äldre föreskrifter eller häfdvunnen sedvänja begagnade flottleder.

C) **Varubyten.** Genom här ofvan omförmälda talrika kommunikationsmedel förmedlas en liflig samfärd i handel ochandel inom det vidsträckta länet.

För underlättande af varuutbytena hållas årligen följande *frimarknader*, nämligen två i Alingsås, Ulricehamn, Trädet, Svenljunga, Mörlanda och Gölningstorp samt en i Åmål. Dessutom fortfar det i en föregående berättelse omförmälda, under senare tider uppkomna bruket att såväl i städerna som på landsbygden anordna allmänligen kungjorda möten eller torgdagar för handel med kreatur och landtmannaprodukter. Å följande orter på länets landsbygd har Konungens Befallningshafvande lemnat tillstånd till sådana torgdagens hållande, nämligen vid Trollhättan, Lilla Edet, Upphärad, Vårgårda, Herrljunga, Väby, Skene, Hulatorp, Björketorp, Skållerud, Kinna, Fritsla, Sättila Sand, Ransberg, Dannicke, Frölunda, Bollebo, Mjöbäck, Dalum, Strengserud, Mellerud, Skållerud, Brålanda, Frändefors, Färgelanda, Bäcke-fors, Billingsfors, Bengtsfors, Vestra Ed samt Låbyn.

Antalet *handlande* uppgick år 1900 i städerna till 447 med betjening af 585 personer och uppskattad inkomst till belopp af 963,956 kr. samt på landet till 764 med 478 biträden och 524,328 kr. uppskattad inkomst. Handlande, som utom den ort, där de voro bosatta, kringförde varor till försäljning annorlunda än å marknad, s. k. gårdfarihandlande, funnos samma år till ett antal af 42 med 9 biträden och en till 20,700 kr. uppskattad inkomst af rörelsen.

*Utskänkings- och minuteringsrörelse med brännvin* har under femårsperioden bedrivits i städerna och på Trollhättan medelst bolag, i Mellerud, på Lilla Edet och i Lid, den sistnämnda dock endast under tillverkningsåret 1896--1897, på grund af rättigheter, som förvärfvats medelst inrop å auktion, samt vid 12 gästgifvaregårdar med stöd af gästgifverirörelsen åtföljande rättigheter. Af sistnämnda rättigheter upphörde 1 under år 1897 och 2 under år 1900, så att vid periodens slut endast 9 återstodo. Därjämte hafva åtskilliga tillfälliga utskänkingsrättigheter å passagerarefartyg och utvårdshus varit meddelade under periodens olika år, till ett antal af högst 15 och lägst 12. Afgifterna, som debiterats för samtliga nämnda rättigheter, hafva uppgått år 1896 till 98,524 kr. 95 öre, år 1897 till 96,516 kr. 82 öre, år 1898 till 107,613 kr. 70 öre, år 1899 till 81,543 kr. 70 öre samt år 1900 till 82,233 kr. 70 öre.

För de *vinstmedel* hvilka för vederbörlig fördelning blifvit erlagda af de bolag, som utöfvat brännvinshandel i städerna och på Trollhättan, redogöres i följande tabell:

	År 1896.	År 1897.	År 1898.	År 1899.	År 1900.	Summa. Kronor.
Venersborg . . .	17,160	20,361	19,710	20,514	30,694	108,459
Borås . . . . .	50,152	45,568	47,532	53,916	68,759	265,927
Alingsås . . . . .	4,478	4,762	13,881	15,366	16,694	55,181
Ulricehamn . . . .	5,432	6,461	6,628	6,610	8,459	33,590
Åmål . . . . .	9,250	9,100	8,500	9,700	11,800	48,350
Trollhättan . . . .	19,342	21,819	23,340	21,947	23,824	110,272
Summa	105,824	108,071	119,591	128,053	160,230	621,779

K. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser åren 1896—1900. Elsborgs län.

Hvad slutligen angår de belopp af minuthandels- och utskänkingsmedel, hvilka under perioden tillgodokommit länets städer, socknar, landsting och hushållningssällskap, hänvisas till följande tabell:

	Städerna och Trollhättan. Kronor.	Socknarna. Kronor.	Landstinget. Kronor.	Hushållnings- sällskapen. Kronor.
År 1896 . . . . .	131,993-98	84,145-25	86,928-28	59,911-73
» 1897 . . . . .	134,235-24	101,124-59	88,383-76	53,839-03
» 1898 . . . . .	138,303-41	97,961-44	95,945-68	65,041-04
» 1899 . . . . .	139,326-36	104,210-43	100,090-27	66,284-17
» 1900 . . . . .	171,499-18	109,201-13	110,253-83	71,877-81
Summa	715,358-17	406,642-84	481,601-82	316,953-78

*Sjöfarten*, som bedrivs af länets invånare, har under perioden varit i aftagande. Under år 1896 voro 19 segelfartyg med 1,336 tons dräktighet hemmahörande i Venersborg, 3 segelfartyg och 3 ångfartyg med tillsammans 398 tons dräktighet hemmahörande i Åmål samt hade 55 segelfartyg och 33 ångfartyg med tillhoppa 5,020 tons dräktighet sin hemort på landsbygden, hvar emot under år 1900 funnos allenast 11 segelfartyg med 789 tons dräktighet hemmahörande i Venersborg, 2 segelfartyg och 2 ångfartyg med tillsammans 311 tons dräktighet hemmahörande i Åmål samt 48 segelfartyg och 34 ångfartyg om tillhoppa 4,903 tons dräktighet med hemort på landsbygden. Samtliga fartygen användes för inrikes sjöfart, undantagandes att 1 ångfartyg om 87 tons dräktighet under år 1896 och 2 segelfartyg om 181 tons dräktighet under år 1900 gått i utrikes sjöfart.

Bland länets hamnar och lastageplatser uppbäras *hamn-afgifter* allenast i Venersborg och Åmål, och hafva desamma under perioden utgjort:

	Afgifter för fartyg.		Afgifter för varor.		Summa. Kronor.
	Venersborg.	Åmål.	Venersborg.	Åmål.	
År 1896 . . . . .	4,002-80	520-42	4,825-99	1,648-63	10,997-84
» 1897 . . . . .	3,967-92	456-70	4,989-91	1,891-00	11,305-53
» 1898 . . . . .	3,969-11	517-06	5,090-58	2,097-95	11,674-70
» 1899 . . . . .	4,244-21	590-34	5,882-84	2,541-33	13,258-72
» 1900 . . . . .	4,046-67	347-36	5,091-37	2,091-02	11,576-42
Summa	20,230-71	2,431-88	25,880-69	10,269-93	58,813-21

Som ångbåtarna allt mera undantränga segelfarten å sjöar och öfriga vattendrag samt något skeppsvarf, där ångbåtar byggas, icke finnes inom länet, har skeppsbyggeriet därstädes nästan helt och hållet försvunnit, i det att numera egentligen endast reparationsarbeten förekomma vid de i länet befintliga smärre skeppsvarf samt vid fasta skeppsdockan i Trollhättan.

I fråga om *varuomsättningen* till utom länet liggande orter i riket hafva länets handelsförbindelser i detta hänseende ytterligare ökats och underlättats genom de tvenne nya järnvägar, som under perioden tillkommit inom länet, nämligen Vestergötland—Göteborgs järnväg och Falkenbergs järnvägs fortsättning från Hallands läns gräns till Holtsljunga.

Sedan numera ej mindre än fyra olika järnvägar med Göteborg som utgångspunkt genomlöpa länet i skilda riktningar, är

ju tydligt, att staden Göteborg, som redan länge ansetts vara den förnämsta förmedlingsorten för länets varuutbyte, fått ännu större betydelse härutinnan. Länets öfverskott af landtmannavaror, såsom smör, kreatur och hafre, försäljes företrädesvis till denna stad och trävarorna från de större sågverken i länet viana jämväl där sin hufvudsakliga afsättning. Å andra sidan förse importörerne i Göteborg länets handlande med de flesta af de utländska varor, som dessa i sina bodar tillhandahålla allmänheten.

Från Kinds härad flottas en stor myckenhet rundvirke i Ätran och dess tillflöden till Falkenberg för förädling vid Mülneby aktiebolags där belägna sågverk. Afsättning af virke eger ock rum från vissa delar af Kinds och Redvägs härad till Jönköping och från Marks härad till Varberg. Från Dal vinner rundvirke afsättning förutom i Norge jämväl vid Munkedals pappersbruk i Bohuslän och i Uddevalla, där Valbo härad har sin egentliga afsättningsort och dit något hafre jämväl från andra delar af länet försäljes.

Den lifliga samfärdsel med Norge, hvilken förut egt rum, har, såsom redan nämnts, betydligt aftagit, sedan den s. k.

mellanrikslagen af den 30 maj 1890 från och med den 12 juli 1897 upphört att gälla och samtidigt rätten till tullfri införsel af en del varor från ena landet till det andra landet väsentligen blifvit inskränkt. Försäljningen af slaktboskap och ladugårdsprodukter till Norge, där i synnerhet Dal haft sin egentliga afsättningsort för dylika varor, har genom höga tullar nästan omöjliggjorts, och af samma orsak hafva väfnaderna från södra delen af länet förlorat sin marknad i Norge. Däremot bedrifves fortfarande en betydlig export af virke till Norge, där detsamma förädlas och sedermera sändes ut i världsmarknaden.

De många och stora inom länet befintliga fabriker för tillverkning af pappersmassa och papper hafva i allmänhet sin afsättning direkt på utlandet, i främsta rummet på England, men äfven på Tyskland och Danmark samt jämväl utom Europa, såsom på Afrika och Sydamerika. Tändsticksfabriken i Venersborg försäljer sitt fabrikat till största delen på utrikes orter. Länets stora väfnadsindustri samt skofabriken i Venersborg hafva däremot, sedan den tullfria införseln till Norge upphört, sin marknad uteslutande inom riket.

## 5. Kameralförhållanden.

I bilagda tabell 3 redogöres för antalet *hemman* och *lägenheter å landet*, deras kamerala natur och brukningsdelar jämte taxeringsvärde äfvensom för *städernas jordar, hus, tomter m. m.* jämte deras taxeringsvärde m. m.

Någon öfverflyttning af hemman eller lägenheter från länet till andra län eller från andra till detta län har icke under perioden egt rum, ej heller har från *ödesmål* något hemman blifvit under sagda tid upptaget.

De *jordafsöndringar*, hvilka Konungens Befallningshafvande under femårsperioden fastställt, hafva utgjort: 20 år 1896, 84 år 1897, 103 år 1898, 155 år 1899 och 207 år 1900, eller tillsammans 569 och således i medeltal omkring 114 årligen. Jordafsöndringarna under föregående period utgjorde tillsammans 130, eller i medeltal för år 26, hvadan antalet dylika afsöndringar under perioden betydligt ökats.

På grund af bestämmelserna dels i kungl. brefvet den 29 maj 1874, dels i Kammarkollegii cirkulär den 14 augusti 1874 och den 20 juni 1879 samt dels i kungl. skrivelserna den 18 maj 1888 och den 29 maj 1891 till Domänstyrelsen angående *försäljning af ätskilliga mindre kronoegendomar*, äfvensom i kungl. skrifvelsen till Domänstyrelsen angående särskild föryttring af lägenheter från kronoegendomar, som försäljas, hafva under femårsperioden följande 23 sådana egendomar blifvit försålda emot nedanstående belopp:

1.o.	Enligt kungl. brefvet den 14 februari 1896, $\frac{1}{2}$ mantal Smula nr 1 Björsagården, i Smula socken . . . . .	14,000 kr.
2.o.	Enligt d:o den 14 februari 1896, $\frac{1}{4}$ mantal Sund Nedregården och $\frac{2}{3}$ mantal Sund Öfregården, i Torestorps socken . . . . .	14,900 »
3.o.	Enligt d:o den 11 december 1896, $\frac{2}{3}$ mantal Ulfvastorp Östergården, i Alboga socken . . . . .	12,340 »
4.o.	Enligt d:o den 5 juni 1896, lägenheten Gräsbacken, afsöndrad från $\frac{1}{4}$ mantal Bögared Lillegården, i Norska Skogsbygdens socken . . . . .	1,000 »
5.o.	Enligt d:o den 19 februari 1897, $\frac{29}{128}$ mantal Kattunga Backa, i Kattunga socken . . . . .	7,300 »

6.o.	Enligt kungl. brefvet den 30 april 1897, $\frac{1}{4}$ mantal Sölfarp Sörgården, i Murums socken . . . . .	8,550 kr.
7.o.	Enligt d:o den 1 juli 1897, $\frac{1}{4}$ mantal Korsgården, i Jerns socken . . . . .	5,500 »
8.o.	Enligt d:o den 6 augusti 1897, $\frac{1}{10}$ mantal Måhult, i Bergjums socken . . . . .	1,400 »
9.o.	Enligt d:o den 6 augusti 1897, $\frac{1}{4}$ mantal Skogsboh1, i Holms socken . . . . .	8,400 »
10.o.	Enligt d:o den 6 augusti 1897, $\frac{1}{10}$ mantal Tåstebyn, i Örs socken . . . . .	2,500 »
11.o.	Enligt d:o den 1 oktober 1897, $\frac{2}{32}$ mantal Bögared Lillegården, i Norska Skogsbygdens socken . . . . .	5,055 »
12.o.	Enligt d:o den 5 november 1897, $\frac{67}{174}$ mantal Kättersered, i Brunns socken . . . . .	8,800 »
13.o.	Enligt d:o den 12 november 1897, $\frac{2}{8}$ mantal Ekoslunda Hallagården, i Södra Vings socken . . . . .	8,300 »
14.o.	Enligt d:o den 22 januari 1898, $\frac{2}{16}$ mantal Tobräckan, i Örs socken . . . . .	10,600 »
15.o.	Enligt d:o den 29 juli 1898, $\frac{1}{2}$ mantal Bredared Östergården, i Gällstads socken . . . . .	8,110 »
16.o.	Enligt d:o den 2 september 1898, $\frac{1}{2}$ mantal Hede, i Färgelanda socken . . . . .	21,040 »
17.o.	Enligt d:o den 5 november 1898, lägenheten Nybygget, afsöndrad från $\frac{1}{2}$ mantal Kättersered, i Brunns socken . . . . .	4,470 »
18.o.	Enligt d:o den 16 juni 1899, $\frac{1}{8}$ mantal Öxnabäck, i Fillereds socken . . . . .	9,660 »
19.o.	Enligt d:o den 10 november 1899, $\frac{1}{2}$ mantal Ånarp, i Ullasjö socken . . . . .	20,100 »
20.o.	Enligt d:o den 19 november 1899, $\frac{1}{8}$ mantal Hulåckra Mellomgården, $\frac{1}{4}$ mantal ibm Storegården och $\frac{1}{8}$ mantal ibm Sjögården, alla i Ullasjö socken . . . . .	18,800 »
21.o.	Enligt d:o den 28 september 1900, lägenheten Johannesfält, afsöndrad från $\frac{2}{8}$ mantal Ramnäs, i Örby socken . . . . .	800 »
22.o.	Enligt d:o den 28 september 1900, lägenheten Eneberg, afsöndrad från $\frac{2}{8}$ mantal Ramnäs, i Örby socken . . . . .	500 »
23.o.	Enligt d:o den 19 oktober 1900, $\frac{1}{2}$ mantal Lilla Uleberg, i Gestads socken . . . . .	13,750 »
		Summa 205,875 kr.

Vid 1900 års utgång voro för statsverkets räkning utarrenderade 219 kronoegendomar inom länet, däraf 25 lägenheter och

194 hemman med ett sammanlagdt taxeringsvärde af 2,575,300 kr. Hemmanens sammanlagda mantal uppgick till 110<sup>47/600</sup>.

För år 1900 debiterade arrendeafigifter till statsverket utgjorde för jord 91,801·22 kr. samt för skog 664 kr., eller tillsammans 92,465·22 kr. Under öfriga delen af perioden utgjorde ifrågasvarande arrendebelopp: år 1896 100,050·34 kr., år 1897 97,266·43 kr., år 1898 91,516·88 kr. samt år 1899 92,254·22 kr.

Följande försålda kronohemman, hvilka förut varit dels extra roterade, dels ock roterade, hafva genom särskilda Konungens Befallningshafvandes utslag blifvit under perioden *roterade*, nämligen: den 18 januari 1896  $\frac{1}{8}$  mantal Lågan eller Busken i Erikstads socken, den 29 mars 1896  $\frac{3}{8}$  mantal Unnebo i Grimmareds socken, den 20 juni 1896  $\frac{3}{8}$  mantal Långjum Storegården i Fristads socken, den 20 juni 1896  $\frac{1}{2}$  mantal Liagärde i Hysna socken, den 15 juli 1896  $\frac{3}{8}$  mantal Amundetorp Stora i Ullasjö socken, den 15 juli 1896  $\frac{1}{4}$  mantal Grytås i Elfsreds socken, den 15 juli 1896  $\frac{1}{8}$  mantal Gryttered Tomten i Hulareds socken, den 18 juli 1896  $\frac{1}{4}$  mantal Killingen i Edsleskogs socken, den 24 juli 1896  $\frac{1}{4}$  mantal Klypan i Sundals-Ryrs socken, den 3 augusti 1896  $\frac{7}{8}$  mantal Vatunga Vestergården i Espereds socken, den 3 augusti 1896  $\frac{1}{2}$  mantal Solberga i Eriksbergs socken, den 3 augusti 1896  $\frac{3}{8}$  mantal Hägdene Vestergården i Hof's socken, den 3 augusti 1896  $\frac{3}{4}$  mantal Getared i Södra Vings socken, den 23 september 1896  $\frac{1}{2}$  mantal Björlanda Vestergården i Sätilla socken, den 23 september 1896  $\frac{1}{8}$  mantal Brunshult i Hemsjö socken, den 23 september 1896  $\frac{1}{4}$  mantal Simmenäs i Alingsås socken, den 31 oktober 1896  $\frac{3}{8}$  mantal Årred Persgården i Fiffareds socken, den 31 oktober 1896  $\frac{1}{2}$  mantal Hult i Månstads socken, den 31 oktober 1896  $\frac{1}{4}$  mantal Fagerås i Sjötofta socken, den 31 oktober 1896  $\frac{1}{4}$  mantal Ekebacken i Väne-Åsaka socken, den 31 oktober 1896  $\frac{1}{4}$  mantal Björnäs i Väne-Åsaka socken, den 10 augusti 1897  $\frac{1}{2}$  mantal Smula Björsagården i Smula socken, den 10 augusti 1897  $\frac{29}{128}$  mantal Kattunga Backa i Kattunga socken, den 10 augusti 1897  $\frac{1}{4}$  mantal Sund Nodregården i Örby socken, den 10 augusti 1897  $\frac{3}{8}$  mantal Sund Öfregården i Örby socken, den 7 september 1897  $\frac{3}{8}$  mantal Eriksberg Kampagården i Eriksbergs socken, den 19 augusti 1898  $\frac{1}{2}$  mantal Kättersered i Brunns socken, den 19 augusti 1898  $\frac{3}{8}$  mantal Torpet i Brunns socken, den 23 augusti 1898  $\frac{3}{8}$  mantal Ullvastorp Östergården i Alboga socken, den 23 augusti 1898  $\frac{3}{8}$  mantal Ekelslunda Hallagården i Södra Vings socken, den 23 augusti 1898  $\frac{1}{4}$  mantal Sölfarp Sörgården i Murums socken, den 23 augusti 1898  $\frac{1}{4}$  mantal Bögared Lillegården i Norska Skogsbygdens socken, den 27 augusti 1898  $\frac{1}{4}$  mantal Korsgården i Jerns socken, den 26 augusti 1899  $\frac{3}{16}$  mantal Tobräckan i Örs socken, den 26 augusti 1899  $\frac{1}{2}$  mantal Bredared Östergården i Gällstads socken, den 14 oktober 1899  $\frac{1}{16}$  mantal Tåstebyn i Örs socken.

Under år 1900 meddelades af Konungens Befallningshafvande intet beslut angående rotering.

Under femårsperioden hafva blifvit till *skatte lösta* 5 kronohemman om tillsammans  $\frac{3}{4}$  mantal och 14 kronolägenheter.

Någon inlösning af *skattefrälseräntor* på grund af kungl. kungörelserna den 29 maj 1891 och den 8 mars 1895 har under perioden icke egt rum. På grund af bestämmelserna i kungl. kungörelsen den 3 februari 1888 angående ersättning af statsmedel till egare af skattefrälsehemman, hvars ränta icke blifvit af statsverket inlöst, hafva af statsmedel under perioden utbetalts 2,120 kr. 80 öre.

För *egendomar af fideikommissnatur* redogöres i bilagda tabell 4.

*Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag* och *egendomar tillhörande främmande maktors undersåtar* under år 1900 finnas upptagna i bilagda tabeller 5 och 6.

För bedömning af allmänna *skiftesverkets* i länet ställning den 31 december 1900 må nämnas, att, enligt Landtmäteristyrelsens berättelse samma år, följande antal mantal undergått fastställt enskifte eller laga skifte eller ock storskifte, som troligen icke rubbas, nämligen: 3,031 mantal å alla egorna, 93 å endast inegorna och 91 mantal å endast utegorna. Vid samma tid voro föremål för laga skifte 39 mantal å alla egorna, 2 å endast inegorna samt 8 mantal å endast utegorna. Enligt samma berättelse skulle laga skiften sannolikt framdeles ega rum å alla egorna till 143 mantal, för 4 mantal å endast inegorna och beträffande 10 mantal å endast utegorna, under det däremot 866 mantal icke skulle komma att undergå laga skifte.

Antalet sökta och avslutade laga skiften har utgjort:

År.	Sökta laga skiften.	Afslutade laga skiften.
1896 . . . . .	14	14
1897 . . . . .	6	14
1898 . . . . .	21	8
1899 . . . . .	14	11
1900 . . . . .	9	12
	Summa 64	59
Medeltal för åren 1896—1900 . . . . .	13	12
» » » 1891—1895 . . . . .	36	15
» » » 1886—1890 . . . . .	16	18
» » » 1881—1885 . . . . .	26	23

Förenämnda avslutade laga skiften under femårsperioden 1896—1900 hafva omfattat följande förmedlade mantal och egovidd af olika slag, nämligen:

År.	Mantal.	Åker. Hektar.	Äng. Hektar.	Odlingsmark. Hektar.	Afrösningsjord. Hektar.	Impedimenter. Hektar.	Summa. Hektar.
1896 . . . . .	5 780	270	170	—	1,466	10	1,916
1897 . . . . .	8 505	269	112	14	1,330	8	1,733
1898 . . . . .	4 250	68	35	17	429	21	570
1899 . . . . .	5 000	75	110	—	1,467	42	1,694
1900 . . . . .	6 220	188	132	4	1,064	45	1,433
Summa	29 755	870	559	35	5,756	126	7,346

Medeltalet för år af skiftade mantal och skiftad egovidd såväl under den senaste som under närmast föregående femårsperioder inhämtas af följande tabell:

Femårsperiod.	Mantal.	Egovidd i hektar.
1881—1885 . . . . .	13 301	3,475
1886—1890 . . . . .	13 297	3,995
1891—1895 . . . . .	6 263	1,834
1896—1900 . . . . .	5 951	1,469

För de under sista femårsperioden avslutade laga skiften hafva omkostnaderna uppgått till belopp, som framgå af denna tabell:

År.	Till landtmätare och gode män.	I öfrigt.	Summa. Kronor.
1896 . . . . .	9,020·80	2,125·66	11,146·46
1897 . . . . .	11,295·19	2,652·05	13,947·24
1898 . . . . .	3,858·36	541·87	4,400·23
1899 . . . . .	8,943·24	2,344·63	11,287·87
1900 . . . . .	9,322·34	5,018·34	14,370·68
Summa	42,439·93	12,712·55	55,152·48
Medeltal för åren 1896—1900 . . . . .	8,487·98	2,542·51	11,030·49
» » » 1891—1895 . . . . .	10,585·03	2,931·29	13,516·32
» » » 1886—1890 . . . . .	17,590·25	4,978·34	22,568·59
» » » 1881—1885 . . . . .	18,357·62	6,792·53	25,150·15

Till understöd af allmänna medel i följd af laga skiften under de fem år, denna utredning omfattar, hafva från länets landskontor utanordnats: år 1896 300 kr., år 1897 1,200 kr., år 1898 337·50 kr., år 1899 487·50 kr. och år 1900 262·50 kr., eller tillsammans 2,587·50 kr. I medeltal belöpa sig således på hvarje år 517·50 kr.

De dylika understöd, som under de tre föregående femårsperioderna utanordnades, inhämtas af följande öfversikt:

	Kronor.	Per år. Kronor.
1881—1885 . . . . .	12,112·50	2,422·50
1886—1890 . . . . .	12,562·50	2,512·50
1891—1895 . . . . .	3,637·50	727·50

Utom ofvan omförmälda egentliga laga skiften har länets landtmäteripersonal, som i medeltal utgjort 8 på eget ansvar arbetande landtmätare och 2 medhjälpare, under sista femårsperioden tillhandagått allmänheten med åtskilliga andra förrättningar, såsom hemmansklyfningar af laga skiftes egenskap, arealmätningar, gränsutstakningar, egoutbyten, vägdeltningar, hägnadsdelningar med mera dylikt. Af sådana förrättningar avslutades 123 år 1896, 117 år 1897, 90 år 1898, 86 år 1899 samt 87 år 1900, eller tillsammans under alla fem åren 503.

Förrättningar af nyss omförmälda beskaffenhet hafva avslutats under perioden 1881—1885 till ett antal af 732, under perioden 1886—1890 till ett antal af 619 samt under perioden 1891—1895 till ett antal af 530.

Beträffande särskildt sådana förrättningar, som föranledts af föreskrifterna i lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20 juni 1879, må anmärkas, att följande antal förordnanden under nedannämnda år blifvit utfärdade: 12 år 1896, 9 år 1897, 4 år 1898, 7 år 1899 och 6 år 1900, tillsammans 38, mot 45 under perioden 1886—1890 och 67 under perioden 1891—1895.

Af dylika förordnanden under nu ifrågavarande period hafva 33 utfärdats för statens landtbruksingenjör och 5 för annan person.

## 6. Politi.

Hvad angår försäkringsväsendet inom länet, finnas sammanlagdt öfver 50 s. k. ömsesidiga brandstodsbolag, som bedriva försäkringsverksamhet i större eller mindre delar af länets landsbygd. Af dessa bolag omfattar ett hela länet, nämligen Brandstodsbolaget för landet inom Elfsborgs län och Dalsland, som under perioden utbetalt brandskadeersättningar till belopp af 161,712 kr. 89 öre. Bolagets reserv- och dispositionsfonder utgjorde vid 1900 års utgång 62,694 kr. 72 öre och dess ansvarighetssumma 32,099,925 kr., fördelade på 9,052 försäkringshandlingar.

För djurförsäkring har under perioden endast funnits en försäkringsinrättning för länet, nämligen Elfsborgs, Bohus och Hallands läns gemensamma hästförsäkringsbolag, hvars styrelse har sitt säte i Venersborg. Med ett ansvarighetsbelopp vid periodens slut af 2,774,910 kr. och en reservfond uppgående till omkring 27,081 kr., har nämnda bolag under perioden utbetalt ersättning för 678 hästar med 138,214 kr. År 1900 voro 9,002 hästar försäkrade i bolaget. I anledning af under perioden utbrutna mjältbrandsepidemier bland husdjuren hafva åtgärder vidtagits för bildande af ett bolag för försäkring mot mjältbrand, men erhöll ifrågavarande bolag sitt reglemente fastställt först under år 1901 och var således icke i verksamhet under perioden.

Däremot blefvo den 11 maj 1900 af Kungl. Maj:ts stadgar fastställda för Elfsborgs m. fl. läns hagelskadeförsäkringsförening, hvilken, med tillämpning af ömsesidighetsprincipen, afser att bereda sina delegare ersättning för förlust, som genom hagel-

skada kan vållas å växande gröda. Föreningen skall med sin verksamhet omfatta, förutom Elfsborgs län, Skaraborgs, Göteborgs och Bohus samt Vermlands län. Med hänsyn till de hagelskador, som tid efter annan inträffat, och den ofta ruinerande verkan, desamma kunna medföra, måste föreningens bildande anses hafva varit af stort behof påkalladt.

Till upplysning om de *fromma stiftelser*, som finnas inom länet, meddelas bilagda, enligt fastställt formulär upprättade, **tabell 7.**

Till de förnämsta af dessa stiftelser äro att räkna Östads barnhus, Drottning Lovisas skyddsförening, Prins Gustafs förening och Fryxell-Langensköldska stiftelsen, hvilkas ändamål och verksamhetsområden äro utförligt omförmälda i en föregående femårsberättelse och af hvilka de tre förstnämnda, genom att lemna hem och vård åt ett stort antal värnlösa eller vanartiga barn, bereda samhällena en fördel, som icke kan nog högt uppskattas.

En under perioden tillkommen donation, som förtjenar att särskildt omnämnas, är *August Abrahamsons stiftelse*. Under en längre följd af år har å egendomen Nääs i Skallsjö socken af godsegaren August Abrahamson varit anordnad en läroanstalt för undervisning i slöjd, kallad Nääs slöjdläroareseminarium, där lärare och lärarinnor vid folkskolan eller andra vid slöjdundervisning anställda personer fått genomgå kortare lärokurser för att erhålla kännedom om grunderna för den pedagogiska slöjdundervisningen och därigenom blifva lämpliga att i sin ordning leda undervisning i slöjd. Enligt metoden vid denna undervisning



eger slöjden såsom ett formellt bildningsmedel hufvudsakligen en uppfostrande betydelse genom att främja det uppväxande släktets allsidiga utveckling; och åsyftas med slöjden att hos ungdomen inplanta kärlek och aktning för det kroppsliga arbetet samt stärka kroppskrafterna, att vänja eleverna vid ordning, noggrannhet, uppmärksamhet, arbetsamhet och ihärdighet, samt att såmedelst och genom öfning i det kroppsliga arbetet utveckla elevernas sinne och handlag till duglighet för själfständig verksamhet å det praktiska livets olika områden. Under år 1898 afled godsägaren Abrahamson, efter att hafva i testamente af den 7 april 1891 med därefter gjorda tillägg förordnat, att Nääs slöjd-lärareseminarium skulle under namn af »August Abrahamsons stiftelse» i all framtid å egendomen Nääs uppehållas samt hafva till ändamål att genom fortsatt utbildning af lärare och lärarinnor, som redan egnat sig åt undervisning, verka för uppfostran i allmänhet och särskildt för användande därvid af den pedagogiska slöjden. Till stiftelsen hade donator af sin kvarlåtenskap anslagit dels vissa uppräknade jordbruksfastigheter om tillhopa 9 mantal jämte frälseräntor med ett sammanlagdt taxeringsvärde af 184,400 kronor, dels å de skänkta egendomarna befintliga lösören med vissa angifna undantag, dels ock kontanta penningar till belopp af 380,000 kr., hvaraf skulle bildas två fonder, den ena under namn af underhållsfonden å 355,000 och den andra eller utvidgningsfonden å 25,000 kr., hvilka fonder aldrig skulle få till kapitalet förminskas. Stiftelsen med alla dess tillgångar ställdes under svenska statens öfverinseende och kontroll och skulle, med undantag af fonderna, om hvilkas förvaltning staten hade att draga omedelbar försorg, ställas under förvaltning af en utaf tre eller fem personer bestående styrelse jämte en under styrelsen lydande, på sex månaders uppsägning tillsatt föreståndare. Såväl styrelseledamöterna, hvilkas antal genom det af Kungl. Maj:t den 31 maj 1901 fastställda reglemente för stiftelsen blifvit bestämdt till 5, som föreståndaren skulle tillsättas af Kungl. Maj:t, dock att donators systerson Otto Salomon, hvilken förestått läroanstalten, allt sedan den bildades, skulle ega rättighet att under sin återstående lifstid själf eller genom annan, som af honom därtill förordnades, uppehålla föreståndarebefattningen och ensam utgöra stiftelsens styrelse. Nääs slöjd-lärareseminarium, där det funnits kursdeltagare från snart sagdt hela den civiliserade världen, har genom denna storartade donation fått sin tillvaro för all framtid betryggad och kommer således fortfarande att göra svenska namnet känt i alla närmare och fjärrare länder, dit vår tids kultur vunnit någon spridning.

Med afseende på fattigvården inom länet må meddelas, att vid periodens slut hade följande kommuner inom länet inrättat *fattiggårdar*, nämligen staden Venersborg samt Vestra Tunhems, Väne-Åsaka, Väne-Ryrs, Fors, Skallsjö, Angereds, Frisla, Örby, Kinna, Horreds, Sättila, Bollebygds, Björketorps, Torpa, Trollhättans, Ljushults, Holms och Ödeborgs socknar, hvarjämte Surteby, Kattunga och Berghems socknar gemensamt anordnat en fattiggård. Ej mindre än halfva antalet af dessa fattiggårdar har tillkommit under de senaste 10 åren.

I fråga om allmänna *hälso- och sjukvården* har perioden att framvisa ett stadigt framåtskridande. Dräneringen har förbättrats i länets samtliga städer, om ock mycket återstår att härutinnan önska; staden Alingsås har skaffat sig en vattenledning, som i alla hänseenden befunnits fullt tillfredsställande, hvarjämte vattenledningen i Borås blifvit utvidgad. Epidemisjukhus funnos

vid periodens slut i länets 5 städer samt i Trollhättans, Frisla och Nödinge socknar, af hvilka Frisla och Nödinge epidemisjukhus under perioden tillkommit, Venersborgs utvidgats och Åmåls ombyggt å annan plats med ett större antal rum och sängar.

Å landsbygden har endast ett fåtal kommuner vidtagit några åtgärder för att i händelse af utbrytande farsoter underlätta försöken att hämma desamma, men torde denna uraktlåtenhet i de flesta fall bero mera på bristande förmåga i förening med okunnighet än på saknaden af god vilja. För att emellertid i någon mån afhjälpa denna olägenhet har länets landsting år 1900 beviljat ett anslag å 8,400 kr. för anställande af 14 *epidemisjuksköterskor* å landsbygden, hvilka skulle stationeras, 1 i hvarje af länets 8 provinsialläkaredistrikt och 1 i hvardera af Eds, Högåseters, Herrljunga och Kinna extra provinsialläkaredistrikt, samt af 2 s. k. länssköterskor, den ena i Venersborg och den andra i Borås. Fråga har jämväl varit väckt därom, att Landstinget skulle bevilja medel för uppförande af epidemisjukhus å landsbygden, men på grund af de dryga kostnader, som däraf skulle uppstå, har förslaget hittills icke vunnit Landstingets bifall.

Af stor betydelse för hygienens befrämjande varder utan tvifvel den af Konungens Befallningshafvande den 2 november 1900 fastställda *ordningsstadga för slakterier*, charkuterier samt försäljningslokaler för kött och charkuterivaror. Genom nämnda stadga, som tillkommit på förslag af förste provinsialläkaren i länet och sedan yttranden infordrats från stadsfullmäktige och hälsovårdsnämnderna i städerna samt kommunalstämmorna och kommunalnämnderna å landsbygden, hafva personer, som idka slakt till afsalu såsom yrke, vid bötesansvar blifvit förpliktade att beträffande slaktboden och hvad därtill hörer iakttaga vissa bestämmelser angående lokalens beskaffenhet, snygghet och renlighet m. m., allt afsedt att förebygga, att bakterier eller smittoförande ämnen må kunna vid eller efter slakten tillföras de födoämnen, som af det slaktade djuret beredas. Stadgan gäller visserligen endast för de kommuner, som förklarat sig godkänna eller lemnat utan anmärkning däri meddelade föreskrifter, men hafva samtliga städer och det stora flertalet af landskommunerna i länet gillat densamma.

Några *epidemier* af svårare beskaffenhet hafva, såsom förut anmärkts, icke förekommit under perioden, undantagandes difteri under år 1899. För hämmande af smittosamma sjukdomar hafva af vederbörande läkare under perioden företagits 665 tjänstesor, af hvilka 159 föränleddes af scharlakansfeber, 66 af tarmtyfus samt 361 af difteri och strypsjuka.

Länet är, såsom förut nämnts, deladt i två sjukvårdsdistrikt, hvardera med sitt *lasarett* och kurhus, det ena för norra distriktet i Venersborg och det andra för södra distriktet i Borås. Därjämte finnas, med bidrag af Landstinget, sjukstugor anordnade inom båda distrikten, nämligen vid Billingsfors och Åmål i det norra samt vid Ulricehamn och Svenljunga i det södra distriktet. Sjukstugan i Åmål, nybyggd under år 1896, är uppförd af sten med plats för 18 sängar i tre större och två mindre rum. Dessutom finnas rum för läkaren, förenadt bad- och operationsrum, sköterskans rum jämte kök; i källaren tvättstuga samt nödiga ekonomirum. Denna sjukstuga, som är den största i länet och inrättad i enlighet med nutidens fordringar, var af stort behof påkallad och har år från år blifvit mera an-

litad. Angående antalet vårdade å lasarett och sjukstugor samt sjukvårdskostnaden hänvisas till nedanstående *tabeller E* och *F*.

Å lasarettet i Venersborg funnos under år 1896 80 sjuksängar och under de öfriga åren 86 samt å kurhuset därstädes under hela perioden 20 sjuksängar. I Borås var antalet sjuksängar å lasarettet 120 och å kurhuset 10 under periodens alla år.

De civila *läkarebefattningarna* hafva under perioden icke undergått annan förändring, än att provinsialläkaren i Venersborgs distrikt öfvertagit befattningen såsom förste provinsialläkare i länet, hvarjämte i nämnda distrikt anstälts en biträdande provinsialläkare. Länets läkarepersonal utgjordes sålunda vid 1900 års slut af 1 förste provinsialläkare, 7 provinsialläkare, 1 biträdande provinsialläkare, 7 extra provinsialläkare, 5 stadsläkare och 2 lasarettsläkare, hvarjämte funnos 12 enskildt praktiserande läkare, sammanlagdt således 35 läkare. Läkarevården vid sjukstugorna bestrides i Billingsfors och Svenljunga af vederbörande provinsialläkare, i Ulricehamn af stadsläkaren och i Åmål af en praktiserande läkare.

*Barnmorskornas* antal inom länet uppgick år 1900 till 120, däraf 24 i städerna och 96 å landsbygden. De instrumentexaminerades antal utgjorde 109. Vid periodens början funnos sammanlagdt 109 barnmorskor, af hvilka blott 89 voro instrument-examinerade.

Inom länet funnos vid 1895 års utgång 10 *apotek*, nämligen ett i hvardera af städerna samt i Lilla Edet, Trollhättan, Skene, Svenljunga och Mellerud, äfvensom medikamentsförråd i Billingsfors och Tångelanda. Härtill hafva under perioden kommit 2 nya medikamentsförråd, ett i Ed år 1897 och ett i Herrljunga år 1899.

Af *hälsobrunnar* och *badanstalter* finnas inom länet tvenne, vid hvilka legitimerade läkare äro af Medicinalstyrelsen förordnade att bestrida läkarevården, nämligen Ulricehamns sanatorium och Rostocks brunns- och badanstalt i Gunnarsnäs socken; hvar-

**Tab. E.** *Antal sjuka och sjukvårdskostnaden vid lasarett och kurhusen i Elfsborgs län åren 1896—1900.*

Lasarett och kurhus.	Lasarett.			Kurhusen.			Totalkostnaden för den egentliga sjukvården, i kronor.	
	Antal vårdade.	Underhållsdagar.		Antal vårdade.	Underhållsdagar.			
		För hela sjukantalet.	För hvarje sjuk.		För hela sjukantalet.	För hvarje sjuk.	För hela sjukantalet.	För hvarje sjuk pr dag.
<i>Venersborg.</i>								
År 1896 . . .	704	18,837	26.8	9	231	25.7	33,093.65	1.74
» 1897 . . .	875	26,500	30.3	22	525	23.9	36,275.96	1.34
» 1898 . . .	837	28,340	33.8	36	1,000	27.8	44,062.22	1.50
» 1899 . . .	862	28,099	32.6	25	1,115	44.6	49,012.90	1.68
» 1900 . . .	900	28,916	32.1	22	955	43.4	56,471.84	1.90
<i>Borås.</i>								
År 1896 . . .	762	30,995	40.6	25	800	32.0	45,150.69	1.42
» 1897 . . .	823	30,808	37.4	13	220	16.9	48,159.58	1.55
» 1898 . . .	905	32,679	36.1	28	854	30.5	49,889.93	1.49
» 1899 . . .	887	35,519	40.0	21	1,200	57.1	54,915.32	1.50
» 1900 . . .	905	34,719	38.4	16	389	24.3	62,227.93	1.77

jämte vid Helsjöns gyttjebad och kuranstalt i Horreds socken samt vid Torhults brunns- och badanstalt i Strengsreds socken för läkarevårdens upprätthållande funnits behörigen förordnade läkare. Främst bland dessa kurorter står sanatoriet i Ulricehamn, som genom sitt höga och sunda läge i en storslagen natur, afsides från större industri, år från år vunnit allt större beaktande och jämväl bör med framgång kunna upptaga täflan med hvilket sanatorium som helst i de södra delarne af riket. Kurgästernas antal vid ofvannämnda badanstalter utgjorde år 1900 vid Ulricehamn 359, vid Rostock 214, vid Helsjön 300 samt vid Torhult 220.

Såsom rekreations- och sommarvistelseort är staden Alingsås med omnejd mycket omtyckt, och finnes i staden uppförd en rymlig och tidsenlig badinrättning. Af kringboende befolkningen rätt mycket använda s. k. hälsokällor finnas dessutom vid, bland annat, Tegen i Dalskogs socken och Torpa i Fors socken.

I huru ringa grad befintliga hospital och asyler m. m. tillgodose *vården af sinnessjuka* och idioter inom länet, framgår af följande *tabell G* (sid. 31).

Under perioden hafva 141 *rättsmedicinska undersökningar* förekommit inom länet. Af dessa hafva 132 afsett undersök-

**Tab. F.** *Antal sjuka och sjukvårdskostnaden vid sjukstugorna i Elfsborgs län åren 1896—1900.*

Sjukstuga.	Antal vårdade.	Underhållsdagar.		Totalkostnaden för den egentliga sjukvården, i kronor.		Antal sjuksängar.
		För hela sjukantalet.	För hvarje sjuk.	För hela sjukantalet.	För hvarje sjuk.	
<i>Billingsfors.</i>						
År 1896 . . . . .	45	995	22.1	1,987.33	2.00	12
» 1897 . . . . .	35	1,098	31.4	2,407.87	2.19	12
» 1898 . . . . .	25	696	27.8	1,868.36	2.68	10
» 1899 . . . . .	37	797	21.5	2,515.17	3.16	10
» 1900 . . . . .	32	711	22.2	2,691.38	3.33	10
<i>Svenljunga.</i>						
År 1896 . . . . .	83	1,888	22.7	1,978.27	1.05	15
» 1897 . . . . .	65	1,490	22.9	1,522.81	1.02	12
» 1898 . . . . .	88	1,726	19.6	1,904.38	1.01	10
» 1899 . . . . .	82	1,844	22.5	2,173.44	1.18	13
» 1900 . . . . .	85	1,654	19.5	2,425.79	1.46	12
<i>Ulricehamn.</i>						
År 1896 . . . . .	104	1,931	18.5	2,600.05	1.35	7
» 1897 . . . . .	128	2,065	16.1	2,656.67	1.49	5
» 1898 . . . . .	148	2,372	16.0	3,722.13	1.39	5
» 1899 . . . . .	142	2,477	17.5	3,541.70	1.43	8
» 1900 . . . . .	149	2,786	18.7	4,039.63	1.34	5
<i>Åmål.</i>						
År 1896 . . . . .	21	503	24.0	866.93	1.72	23
» 1897 . . . . .	113	3,512	31.1	6,076.38	1.73	18
» 1898 . . . . .	139	2,782	20.0	5,558.96	1.84	18
» 1899 . . . . .	143	3,486	24.4	4,520.32	1.30	25
» 1900 . . . . .	147	3,644	24.8	7,708.86	1.35	18

ningar å lik, 7 besiktningar å lefvande personer och 2 undersökningar af lemningar efter döda personer.

För veterinärväsendet inom länet är förut i berättelsen redogjort.

*Tandläkare* funnos vid periodens slut 7, nämligen 3 i Borås, 1 i hvardera af städerna Venersborg, Alingsås och Åmål samt 1 i Trollhättan.

Hvad angår undervisningsväsendet, finnas inom länet förlagda ett högre *allmänt läroverk* i Venersborg samt ett lägre sådant i hvar och en af städerna Borås, Alingsås och Åmål. Vid högre läroverket i Venersborg, som är fullständigt å såväl latin- som reallinien, hafva under perioden tienstgjort: 1 rektor, 5 lektorer, 10 adjunkter, 1 extra lärare samt 3 öfningslärare, tillhopa 20. Lärjungeantalet uppgick vårterminen 1900 till 213, och i mogenhetspröfningen vid terminens slut godkändes 18, däraf 13 voro läroverkets egna lärjungar.

Borås lägre läroverk är femklassigt med både latin- och realinie; och har undervisningen därstädes uppehållits af 7 ämneslärare och 3 öfningslärare. Under vårterminen 1900 var lärjungearnes antal 145.

Vid läroverken i Alingsås och Åmål finnas enligt stat endast tre klasser, men på de respektive städernas eller enskildes bekostnad är undervisningen utsträckt att omfatta jämväl fjärde och femte klasserna, med latin- och reallinie å båda ställena. Vid hvardera läroverket äro anställda 5 ämneslärare och 3 öfningslärare, och lärjungeantalet utgjorde under vårterminen 1900 i Alingsås 85 och i Åmål 93.

För den *högre undervisningen för flickor* finnas elementarläroverk inrättade i Venersborg, Borås, Alingsås och Åmål. Läroverken, för hvilka kostnaderna bestridas hufvudsakligen genom terminsafgifter samt anslag af sparbankerna å respektive orter, hafva åtnjutit årligt statsbidrag till följande belopp: Venersborgs 2,500 kr., Borås 2,200 kr., Alingsås 1,300 kr. och Åmåls 2,000 kr.

Ulricehamns pedagogi har ombildats till *högre folkskola*, där samundervisning med gossar och flickor eger rum. Undervisningen har bestridits af en ordinarie lärare intill 1900 års början,

då en tredje årsklass anordnades samt en biträdande lärarinna tillika anställdes.

I fråga om *folkskoleväsendet* finnas uppgifter icke tillgängliga för senare år än 1899. Länet var nämnda år deladt i 201 skoldistrikt med 244 fasta och 45 flyttande folkskolor, 33 fasta och 4 flyttande mindre folkskolor samt 218 fasta och 136 flyttande småskolor. I folkskolorna voro anställda tillhopa 349 lärare och lärarinnor, vid de mindre folkskolorna 37 och i småskolorna 391. Antalet barn, som deltog uti ifrågavarande undervisning, utgjorde 41,498. Vid jämförelse med de föregående åren visar sig en fortgående ökning af skolornas antal, dock så att ökningen kommer endast på de fasta skolorna, under det de flyttande årligen minskas, till fromma för undervisningen. Sålunda funnos år 1896 223 fasta och 53 flyttande folkskolor, 30 fasta och 3 flyttande mindre folkskolor samt 177 fasta och 161 flyttande småskolor, hvadan de fasta skolorna från 1896 till 1899 ökats med 65 och de flyttande minskats med 32. Kostnaden för folkskoleundervisningens bestridande uppgick år 1899 till 839,974 kr.

I 166 af folkskolorna meddelades år 1900 *undervisning i träslöjd* efter den så kallade Nääs-metoden, för hvilken här ofvan lemnats en kortfattad redogörelse. Undervisningen lär af barnen omfattas med stort intresse och har, såsom folkskoleinspektörerna vitsordat, verkat välgörande genom däraf framkallad större påpasslighet och ordning i det egentliga skolarbetet. Äfven undervisning i kvinnlig slöjd har börjat vinna insteg vid folkskolorna, så att under år 1900 sådan undervisning meddelats flickorna i 115 skolor. Slöjdinspektisen vid Stockholms folkskolor Hulda Lundin har utarbetat en modellserie, som följes vid den kvinnliga slöjdundervisningen och är afsedd att verka ungefär på enahanda sätt som träslöjden enligt Nääs-metoden. För såväl den manliga som den kvinnliga slöjden åtnjuta skoldistriktens statsbidrag, dels understöd af länets slöjdföreningar.

Förutom nu nämnda slöjdskolor och slöjdseminariet å Nääs, som afse meddelande af handledning i pedagogisk slöjd, finnas i länet åtskilliga andra läroanstalter med ändamål att lemna undervisning i de för industriell verksamhet och särskilda yrken nödiga tekniska kunskaper samt främja yrkesduglighet eller skicklighet i yrkesmässigt bedrifven slöjd.

I fråga om dessa läroanstalter bör i första rummet erinras, att en af rikets *tekniska elementarskolor* är förlagd till Borås. Enligt de för berörda skolor den 15 juni 1877 utfärdade stadgar har skolan till uppgift att meddela elementära tekniska kunskaper åt ynglingar, som vilja bilda sig för utöfvande af industriell verksamhet. Lärokursen är treårig och omfattar de ämnen, hvilka närmare angifvas i nämnda författning med däri sedermera gjorda ändringar. Undervisningen bestrides af fyra ordinarie lektorer, däraf en tillika är rektor, en verkmästare samt i öfrigt af flere extra och biträdande lärare. Skolan, hvars årliga stat uppgår till 22,600 kronor, står under särskild styrelse, sammansatt i enlighet med föreskrifterna i kungl. kungörelsen den 10 december 1886. Elevernas antal utgjorde under 1900 års hösttermin 76.

Bland skolor af ifrågavarande slag märkes vidare *slöjd- och tekniska skolan i Venersborg*, hvilken, såsom namnet angifver, omfattar två afdelningar, den ena för undervisning i tekniska ämnen och den andra för handledning i slöjd. I den förra afdelningen af skolan hafva varit anställda 5 å 6 lärare, hvilka under två terminer om året lemnat undervisning dels under minst

Tab. G. Vården af sinnessjuka och idioter i Elfsborgs län åren 1896—1900.

	Vårdade inom:					Summa.
	Enskildt hus.	Enskild anstalt.	Fattighus.	Läns-lasarett.	Hospital eller asyl.	
<i>Sinnessjuka.</i>						
År 1896 . . . . .	404	—	60	2	157	623
» 1897 . . . . .	396	4	50	11	171	632
» 1898 . . . . .	387	11	63	11	164	636
» 1899 . . . . .	407	5	61	8	173	654
» 1900 . . . . .	404	2	63	10	179	658
<i>Idioter.</i>						
År 1896 . . . . .	399	8	33	—	3	443
» 1897 . . . . .	406	9	35	—	3	453
» 1898 . . . . .	442	11	31	—	2	486
» 1899 . . . . .	422	8	37	—	3	470
» 1900 . . . . .	436	21	38	—	3	498

22 timmar i veckan åt manliga lärjungar i uppsats- och rättskrifning, räknelära, frihandsteckning, linearritning och croquis-teckning, mekanik och fysik samt bokföring och dels omkring 5 timmar i veckan åt kvinnliga lärjungar i räkning, frihandsteckning och bokföring. I den senare afdelningen, eller slöjdskolan, hvilken hufvudsakligen afser att åt ynglingar, som i folkskolan visat anlag för slöjd, bereda fortsatt undervisning i alla för den praktiske landtmannen och jordbruksarbetaren behöfliga slöjdgrenar, har af två lärare, likaledes under två terminer årligen, meddelats handledning i snickeri och smide under 8½ timmar hvarje söckendag. Medeltalet af de manlige lärjungarne har i den tekniska afdelningen, hvori slöjdskolans lärjungar jämväl erhålla undervisning, uppgått till 74 och i slöjdskolan till 21. De kvinnliga elevernas antal har varit mycket växlande och utgjort högst 55 och lägst 18. Till bestridande af kostnaden för skolans verksamhet hafva under perioden utgått följande anslag, nämligen af statsmedel 1,000 kr. årligen, af norra slöjdföreningen 2,000 kr. under år 1896 och 1,000 kr. hvar och ett af de öfriga fyra åren, af Landstinget 1,000 kr. årligen från och med år 1897 samt af Venersborgs stad 520 kr. årligen intill år 1900, då anslaget höjdes till 620 kr.

Ungefär likställd med sistnämnda skolas tekniska afdelning i afseende å såväl läroämnen som undervisningstid är *lägre tekniska yrkesskolan i Borås*, hvilken från och med höstterminen 1898 fått en ny undervisningsplan med ett betydligt ökad antal lärotimmar, eller omkring 24 timmar i veckan. Undervisningen har under de båda senare åren uppehållits af 6 hufvudlärare jämte flere biträdande lärare, och elevantalet har i medeltal uppgått å manliga afdelningen till 66 och å den kvinnliga till 33, med stegring dock under de senare åren. Skolan, som bekostas hufvudsakligen af staden Borås, har åtnjutit bidrag med dels 500 kr. från södra slöjdföreningen och dels 700 kr. af statsmedel.

Af öfriga inom länet varande yrkesskolor äro redan förut i denna berättelse omnämnda de lägre landbruksskolorna vid Kilanda och Önnarp, skogsskolan å Hunneberg och väfskolan i Borås, hvadan desamma här förbigås.

För att bereda tillfälle åt personer, som genomgått den vanliga folkskolekursen, att vid något mognare ålder få förkofra sina kunskaper i de allmänna läro- och öfningsämnena har inom samtliga län i riket en sträfvan gjort sig gällande att inrätta s. k. *folkhögskolor*. En folkhögskola för Elfsborgs län kom också till stånd redan år 1879, men af flere samverkande orsaker rönste den föga tillslutning och uppmuntran samt måste år 1887 nedläggas. Tanken på att få en folkhögskolas verksamhet förlagd inom länet blef emellertid härigenom icke öfvergifven, utan redan år 1893 utfärdade för saken intresserade personer ett uppdrag till kommuner och enskilde att teckna bidrag till skolans återupprättande. Denna vädjan till allmänheten utföll sålunda, att ett belopp af omkring 500 kr. tecknades att utgå under fem års tid samt dessutom 300 kr. ytterligare för första året, hvaremot under samma och följande år vid Landstinget väckta motioner om anslag till skolan afslogos. I början af år 1895 konstituerade sig bidragsgifvarne till en »förening för främjande af Elfsborgs läns folkhögskola» och samtidigt utsågs en styrelse samt lemnades uppdrag åt läraren vid Vermlands läns folkhögskola Sanfrid Welin att med de tecknade medlen sätta en skola i gång och förestå densamma. Redan

under hösten samma år började den nya folkhögskolans första årskurs i förhyrd lokal å länderiet Torpa, beläget 2 kilometer från Venersborg. Å Torpa fortgick skolan under tre år till hösten 1898, då den flyttades till Herrljunga stationssamhälle, där en lokal förhyrdes, som fortfarande användes för skolans räkning. Förutom ofvan omförmälda bidrag af kommuner och enskilde hade skolan redan från början åtnjutit statsanslag, som så småningom ökats, och sedan på framställning af skolans styrelse Konungens Befallningshafvande till 1898 års landsting framlagt förslag, att Landstinget skulle för en tid af 5 år lemna skolan ett årligt understöd af 1,800 kr., blef nämnda summa af Landstinget beviljad, att utgå från och med år 1899. Härigenom torde folkhögskolan, hvars ställning i början var mycket bekymmersam och som utan föreståndarens stora energi och intresse för företaget icke torde kunnat upprätthållas, få anses ekonomiskt tryggad. Skolan, hvars styrelse består af föreståndaren och nio andra ledamöter, af hvilka Landstinget numera utser fem och bidragstecknarne de öfriga, är delad på en manlig och en kvinnlig afdelning och har för sista räkenskapsåret under perioden åtnjutit följande anslag:

	Manliga afdelningen.	Kvinnliga afdelningen.
Statens anslag till skolan . . . . .	kr. 2,000	1,760
Do: till mindre bemedlade lärjungar . . . . .	» 307	784
Landstingets anslag . . . . .	» 1,000	300
Bidrag af kommuner och enskilde . . . . .	» 954.95	—
	<b>Summa kr. 4,261.95</b>	<b>2,844</b>

Lärokurserna, som under perioden för båda afdelningarna varit ettåriga, hafva fortgått, för den manliga afdelningen under sex månader med början i oktober och för den kvinnliga afdelningen under tre månader med början i april. Undervisningen, som omfattat de vid folkhögskolor vanliga ämnena, har meddelats å manliga afdelningen af föreståndaren och en andre lärare samt å kvinnliga afdelningen af föreståndaren, en föreståndarinna och en andre lärare jämte flere biträdande lärare. Elevantalet har under perioden utgjort:

	Manliga afdelningen.	Kvinnliga afdelningen.
Läsåret 1895—1896 . . . . .	23	Läsåret 1897 . . . . . 35
» 1896—1897 . . . . .	21	» 1898 . . . . . 41
» 1897—1898 . . . . .	27	» 1899 . . . . . 59
» 1898—1899 . . . . .	27	» 1900 . . . . . 33
» 1899—1900 . . . . .	24	

En byggnadsfond för uppförande af egna lokaler för skolan har börjat bildas, men uppgick vid femårsperiodens slut allenast till några hundra kronor.

I närmast föregående berättelse finnes omförmäldt, hurusom *döfstumskolan* för rikets fjärde distrikt, omfattande Göteborgs och Bohus län, Göteborgs stad, Hallands län, Elfsborgs län och Skaraborgs län, blifvit förlagd till staden Venersborg samt att nya byggnader för nämnda skola under åren 1894—1896 uppförts därstädes för en kostnad af 520,000 kronor. Vid uppgörande af planen till dessa byggnader har man utgått från den grundsatsen, att skolan borde hafva formen af inter-externat, internat för de små barnen under deras första skoltid samt för de svagare barnen, de s. k. C-barnen, under hela skoltiden och

externat för de bättre begåfvade barnen, de s. k. A- och B-barnen, sedan de lemnat förskolans internat. För den händelse att ren talmetod för C-barnen icke skulle kunna med framgång användas samt i sådant fall det icke vore gagneligt att hafva dessa tillsammans med barn, hvilka undervisades efter ren talmetod, har man ansett sig böra anordna C-afdelningen såsom en särskild skola, förlagd å område, som är helt och hållet skildt från den definitiva talskolan. I anledning af ofvan anmärkta omständigheter äro skolans byggnader fördelade i trenne grupper, nämligen intagningsklassens eller förskolans, externatets och C-skolans byggnader. Förskolans och C-skolans byggnader äro hvaradera två, nämligen dels en för ekonomien, innehållande kök, matrum m. m., och dels en för barnens undervisning och vård, i hvilken inrymmas skolrum och sofrum m. m. Enär de till externat-afdelningen hörande barnen äro inackorderade uti hem i staden, finnes för denna afdelning endast en byggnad, afsedd för undervisningen. Vid början af höstterminen 1896 voro de nya byggnaderna färdiga och togos i besittning för skolans räkning; och anses desamma i fråga om anordning och inredning vara för sitt ändamål synnerligen lämpliga.

Högsta ledning och tillsyn af skolan utfövas af skolstyrelsen, som består af nio ledamöter, utsedde af vederbörande landsting och stadsfullmäktige i Göteborg, på sätt lagen angående döfstumundervisningen den 31 maj 1889 föreskrifver. För den intellektuella undervisningen hafva varit anställda jümte föreståndaren 17—20 lärare och lärarinnor, hvarförutom funnits sär-

skilde lärare och lärarinnor i handaslöjd. Nya lärjungar intagas i skolan hvartannat år, och elevantalet har utgjort:

Läsåret 1896—1897 . . . . .	170,	däraf 48 från Elfsborgs län
› 1897—1898 . . . . .	169,	› 48 › › ›
› 1898—1899 . . . . .	193,	› 55 › › ›
› 1899—1900 . . . . .	163,	› 37 › › ›
Höstterminen 1900 . . . . .	169,	› 32 › › ›

Som emellertid under perioden all undervisning vid skolan skett efter talmetoden, men några af barnen på grund af sinnesslöhet icke kunnat på sådant sätt undervisas, hafva dessa öfversändts till döfstuminstitutet i Hjorted, där de undervisats medelst åtbörder, skrift- och handalfabet. För dessa barn, som uppgått till ett 10-tal årligen, har döfstumskolan erlagt en årsafgift af 335 kr., kostnaden för beklädnaden däri inbegripen.

Döfstumskolans utgifter hafva under perioden i medeltal uppgått till något öfver 95,000 kr. årligen, till bestridande hvaraf skoldistriktet åtnjutit i statsbidrag under periodens fem år sammanlagt 203,250 kr.

Skolans hushåll skötes af en särskild husmoder med biträde af nödig betjening. Penningmedlen utbetalas och räkenskaperna föras af en särskild kamrerare.

I detta sammanhang torde jämväl böra omnämnas *skolhemmet för blinda döfstumma*, hvilket under år 1892 flyttats från Skara till Venersborg. Skolan, som står under ledning af fru Anrep-Nordin och varit förlagd i början af perioden å lände-

Tab. H.

Af folkbankerna i Elfsborgs län vid 1900 års slut förvaltade medel.

	F o n d e r.			S k u l d e r å				Summa förval- tade medel. Kronor.
	Grundfond.	Reservfond.	Disposi- tionsmedel.	sparkasse- räkning.	upp- och af- skrifnings- räkning.	depositions- räkning.	andra räk- ningar.	
Valbo härads folkbank . . . . .	51,338 37	48,347 39	6,002 87	387,989 09	—	42,932 46	13,826 44	550,436 62
Norra Kinds › . . . . .	33,200 00	16,967 75	34,168 69	660,656 66	—	—	84,881 44	829,874 54
Svenljunga › . . . . .	27,300 00	82,717 78	—	759,937 70	—	—	25,057 64	895,013 12
Östra Kullings › . . . . .	13,172 89	3,187 94	3,261 10	390,768 20	6,533 79	9,065 00	12,459 39	438,448 31
Vedbo › . . . . .	11,200 00	716 60	1,213 36	178,067 05	—	—	—	191,197 01
Summa kronor	136,211 26	151,937 46	44,646 02	2,377,418 70	6,533 79	51,997 46	136,224 91	2,904,969 60

Tab. I.

Sparbankernas i Elfsborgs län ställning vid 1900 års slut.

	Insättarnes antal.	Reservfond. Kronor.	Insättarnes medel. Kronor.	Skuld för lån och ä kreditiv. Kronor.	Skuld å annan räkning. Kronor.	Summa förval- tade medel. Kronor.	Kassareserv. Kronor.
Sparbanken i Venersborg . . . . .	10,277	340,678 61	2,822,260 57	—	5,993 83	3,168,933 01	405,044 44
Borås sparbank . . . . .	11,754	363,623 12	3,402,974 08	—	—	3,766,597 20	272,600 00
Alingsås › . . . . .	6,326	274,563 57	2,600,451 28	—	24,983 72	2,899,998 57	—
Åmåls › . . . . .	3,126	172,683 40	1,143,480 03	—	29,835 49	1,345,998 92	150,000 00
Lilla Edets sparbank . . . . .	2,129	75,560 36	579,990 92	—	5,200 00	660,751 28	41,215 00
Nordals härads sparbank . . . . .	2,756	87,649 06	939,365 32	20,804 76	—	1,047,819 14	87,649 06
Trollhättans › . . . . .	2,650	68,534 69	600,514 57	—	—	669,049 26	88,950 00
Ulrichehamns stads och Redvägs härads sparbank . . . . .	3,751	68,870 18	1,200,860 06	—	—	1,269,730 24	153,363 21
Summa	42,769	1,452,162 99	13,289,896 83	20,804 76	66,013 04	14,828,877 62	1,198,821 71

riet Fredriksberg, därefter å länderiet Mariero, båda strax invid Venersborg, samt under höstterminen 1900 i förhyrd lokal i själfva staden, har till ändamål att bibringa undervisning åt sådana barn från hela riket, hvilka äro både blinda och döfstumma, men emottager jämväl blinda sinnesslöa barn. Anstalten, hvars syftemål, såsom af ofvanstående framgår, är i hög grad behjärtansvärdt, står under god ledning och är inom landet den enda i sitt slag, där barn, behäftade med sådana dubbla lyten, kunna erhålla undervisning.

Under höstterminen 1900 meddelades undervisning åt 14 elever, af hvilka 6 voro blinda döfstumma och de öfriga blinda sinnesslöa. Såväl eleverna som en del af lärarepersonalen, hvilken består af 4 lärarinnor förutom föreståndarinnan, bo inom skolan, som alltså har formen af internat. Skolhemmet har åtnjutit ett årligt statsanslag af 5,000 kr., som utgått af det utaf Riksdagen beviljade ordinarie anslag till undervisning åt döfstumma. Årsafgiften är 400 kr. för hvarje elev, som därför erhåller vård och undervisning, föda, kläder och sjukvård m. m. De landsting, från hvilkas områden barn finnas intagna i hemmet, lemna i allmänhet till årsafgiften ett bidrag af 200 kr. för hvarje barn, hvarjämte Malmö barnhusfond och andra dylika fonder med större eller mindre belopp understödja medellösa, i hemmet intagna barn. Då skolhemmet förhyr lokal, men en sådan i många hänseenden måste befinnas olämplig och, såsom det visat sig under perioden, ofta måst ombytas, har behovet af egen lokal för skolhemmet blifvit allt mera kännbart, på grund hvaraf en insamling till byggnadsfond under perioden satts i gång med det lyckliga resultat, att vid periodens utgång de härtill skänkta medlen uppgingo till öfver 40,000 kr., hvadan sträfvan efter eget hem för skolan synes snart nog kunna krönas med framgång. Skolhemmets utgifter belöpte sig för år 1900 till 11,145 kr. 86 öre.

Vidkommande slutligen *penninginrättningarna* inom länet och bland dessa först sådana, som uteslutande afse fastighetskrediten, tillgodoses i detta hänseende städerna af Venersborgs stadshypoteksförening och landsbygden af Hypoteksföreningen mellan jordegare i Elfsborgs län med Dalsland samt Göteborgs och Bohus län samt af Vermlands hypoteksförening.

Allmän lånerörelse utöfvas i öfrigt af Sveriges riksbank genom afdelningskontoren i Göteborg och Jönköping; af Enskilda banken i Venersborg genom hufvudkontor i Venersborg, afdelningskontor i Alingsås och Ulricehamn, kommissionskontor i Trollhättan samt så kallade växelkontor i Lilla Edet och Mellerud; af Borås enskilda bank genom kontor i Borås; af Vermlands enskilda bank genom kommissionskontor i Åmål;

samt af Göteborgs handelsbank genom två nyinrättade kontor, i Borås år 1897 och i Kinna år 1898.

Vid slutet af föregående femårsperiod funnos inom länet tre solidariska *folkbanks*, nämligen Valbo härads folkbank med kontor i Färgelanda, Norra Kinds folkbank med kontor i Gällstad och Svenljunga folkbank med kontor i Svenljunga. Härtill hafva under perioden kommit två nybildade folkbanks, nämligen Östra Kullings folkbank med kontor i Vårgårda och Vedbo folkbank med kontor i Ed, hvilka båda började sin verksamhet under år 1896. Grundfonden för den förra utgjorde 15,000 kr., för den senare 10,000 kr. Vid 1900 års utgång uppgingo de af folkbankerna i länet förvaltade medel till de i *tabell H* (sid. 33) angifna belopp.

*Sparbankerna* i länet hafva under perioden icke undergått någon förändring, utan äro fortfarande åtta, nämligen Venersborgs, Borås, Alingsås, Åmåls, Lilla Edets, Nordals härads och Trollhättans sparbanker äfvensom Ulricehamns stads och Redvägs härads sparbank. De under sparbankernas förvaltning vid periodens slut stående medel framgå af *tabell I* (sid. 33).

Vid periodens början utgjorde insättarnes antal 37,740, reservfonden 1,039,789 kr. 60 öre, insättarnes medel 10,278,422 kr. 99 öre och sparbankernas skulder 398,728 kr. 8 öre, hvadan dessa banker under perioden tagit ett betydligt uppsving. De årliga inspektioner af sparbankerna, om hvilka Konungens Befallningshafvande författningsenligt föranstaltat, hafva icke gifvit anledning till några anmärkningar mot förvaltningen.

Bland penningverk med syftemål att uppsamla mindre besparingar och göra dem räntebärande hade *Sveriges postsparbank* vid periodens slut anordnat kontor i 184 af länets 186 fasta postanstalter samt försäljningsställen för sparmärken dels å 181 af dessa kontor och dels hos 45 enskilda personer. Samtidigt voro 20,272 af länets invånare delegare i postsparbanken och deras sammanlagda behållning uppgick till 3,704,026 kr. 83 öre.

I ändamål att, i förhållande till emottagen penningeinsats, tillförsäkra enhvar, för hvilken sådan insats eger rum, antingen ett samladt kapital vid någon öfverenskommen tidpunkt eller en årlig lifränta vid 55 års ålder, är i Venersborg inrättad en *ränte- och kapitalförsäkringsanstalt*, för hvilken reglemente blifvit enligt kungl. resolutionen den 25 oktober 1872 fastställt. Under femårsperioden hafva anstaltens delegare ökats från 3,789 till 4,021 och dess fonder från 303,610 kr. 72 öre till 352,045 kr. 62 öre. Af sistnämnda belopp utgjorde 275,677 kr. 49 öre besparingsfond, 20,115 kr. 79 öre lifräntefond och 53,263 kr. 33 öre reservfond. I besparingsfonden voro 106,690 kr. 94 öre innestående för bildande af kapital och 168,986 kr. 55 öre för beredande af lifränta.

Venersborg, i landskansliet och landskontoret, den 31 december 1902.

L. W. LOTHIGIUS.

Tab. 1.

## FOLKMÄNGDEN I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1896—1900.

1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	
		Kyrkoskrifna folkmängden (enligt prästerskapets uppgifter den 31 december).			Mantalskrifna folkmängden (enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år).											
					Hela mantalskrifna folkmängden.			Däraf fria från mantalspenningar.								
								Värfvadtmanskap.		Af särskilda orsaker befriade.		Underåriga.		Summa (fria från mantalspenningar).		
		Mankön.	Kvinnkøn.	Summa.	Mankön.	Kvinnkøn.	Summa.	Mankön.	Mankøn.	Kvinnkøn.	Mankøn.	Kvinnkøn.	Mankøn.	Kvinnkøn.	Summa.	
Landsbygden	år 1896 . . .	121,772	129,638	251,410	121,570	129,668	251,238	210	8,772	15,729	48,760	46,697	57,742	62,426	120,168	
	1897 . . .	121,754	129,200	250,954	121,450	129,239	250,689	216	8,855	15,458	48,583	46,402	57,654	61,860	119,514	
	1898 . . .	121,925	129,120	251,045	121,711	129,090	250,801	196	8,731	15,115	48,285	46,267	57,212	61,682	118,894	
	1899 . . .	121,225	128,007	249,232	121,758	128,749	250,507	185	8,447	15,137	48,250	45,957	56,882	61,094	117,976	
	1900 . . .	121,178	128,071	249,249	120,936	127,907	248,843	184	8,309	14,767	47,689	45,683	56,182	60,450	116,632	
Venersborgs stad	år 1896 . . .	2,590	3,271	5,861	2,629	3,258	5,887	—	146	340	1,076	1,030	1,222	1,370	2,592	
	1897 . . .	2,699	3,391	6,090	2,706	3,374	6,080	—	145	381	1,136	1,071	1,281	1,452	2,733	
	1898 . . .	2,792	3,513	6,305	2,791	3,464	6,255	—	139	393	1,167	1,084	1,306	1,477	2,783	
	1899 . . .	2,811	3,609	6,420	2,842	3,600	6,442	—	181	439	1,152	1,129	1,336	1,568	2,904	
	1900 . . .	2,806	3,589	6,395	2,801	3,549	6,350	—	230	482	1,146	1,096	1,376	1,578	2,954	
Borås stad	år 1896 . . .	4,963	6,313	11,276	4,936	6,286	11,222	—	227	510	2,073	2,048	2,300	2,558	4,858	
	1897 . . .	5,449	6,922	12,371	5,460	7,010	12,500	—	258	656	2,282	2,264	2,540	2,920	5,460	
	1898 . . .	6,074	7,698	13,772	6,035	7,674	13,709	—	299	636	2,465	2,492	2,764	3,128	5,892	
	1899 . . .	6,748	8,377	15,125	6,715	8,341	15,056	—	327	686	2,743	2,777	3,070	3,463	6,533	
	1900 . . .	6,960	8,877	15,837	6,961	8,890	15,851	—	362	724	3,023	3,072	3,385	3,796	7,181	
Alingsås stad	år 1896 . . .	1,384	1,822	3,206	1,388	1,834	3,222	—	102	189	526	512	628	701	1,329	
	1897 . . .	1,363	1,824	3,187	1,374	1,853	3,227	—	103	201	510	529	613	730	1,343	
	1898 . . .	1,345	1,815	3,160	1,347	1,826	3,173	—	113	204	500	505	613	709	1,322	
	1899 . . .	1,363	1,847	3,210	1,362	1,857	3,219	—	113	195	510	554	623	749	1,372	
	1900 . . .	1,397	1,904	3,301	1,396	1,903	3,299	—	100	172	522	568	622	740	1,362	
Ulricehamns stad	år 1896 . . .	532	701	1,233	526	695	1,221	4	27	75	203	202	234	277	511	
	1897 . . .	551	708	1,259	542	704	1,246	4	19	64	215	202	238	266	504	
	1898 . . .	562	726	1,288	555	727	1,282	5	21	69	223	213	249	282	531	
	1899 . . .	572	759	1,331	565	756	1,321	4	25	74	226	230	255	304	559	
	1900 . . .	600	781	1,381	605	779	1,384	5	29	79	240	251	274	330	604	
Åmåls stad	år 1896 . . .	1,395	1,601	2,996	1,431	1,605	3,036	—	98	187	581	578	679	765	1,444	
	1897 . . .	1,450	1,658	3,108	1,496	1,668	3,164	—	101	204	602	581	703	785	1,488	
	1898 . . .	1,507	1,672	3,179	1,545	1,691	3,236	—	103	194	611	587	714	781	1,495	
	1899 . . .	1,566	1,705	3,271	1,551	1,671	3,225	—	75	178	610	679	685	857	1,542	
	1900 . . .	1,622	1,729	3,351	1,619	1,724	3,343	—	68	171	646	625	714	796	1,510	
Hela länet	år 1896 . . .	132,636	143,346	275,982	132,480	143,346	275,826	214	9,372	17,030	53,219	51,067	62,805	68,097	130,902	
	1897 . . .	133,266	143,703	276,969	133,028	143,878	276,906	220	9,481	16,964	53,328	51,049	63,029	68,013	131,042	
	1898 . . .	134,205	144,544	278,749	133,984	144,472	278,456	201	9,406	16,911	53,251	51,148	62,838	68,059	130,917	
	1899 . . .	134,285	144,304	278,589	134,796	144,974	279,770	189	9,171	16,709	53,491	51,326	62,851	68,035	130,886	
	1900 . . .	134,563	144,951	279,514	134,318	144,752	279,070	189	9,098	16,395	53,266	51,295	62,553	67,690	130,243	

## Tab. 2.

## ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1896—1900.

## a) Längd af allmänna vägar och kostnad för deras underhåll år 1900.

1.	2.		3.				4.			8.	9.		10.			11.			12.			16.	17.
	Väglängd.		Vägfyrkar.				Uppskattad kostnad för vägunderhåll in natura (den tid mark är bar).	Vägs katt pr vägfyrk.			Väggkassans inkomster.			Väggkassans utgifter.			Väggkassans behållning vid årets slut.						
	Väghållningsdistrikt.	Landsväg (med broar.)	Bygdeväg (med broar.)	Å jordbruksfastighet		Å allmänningsskogar, frälseränta samt annan fastighet.		Å inkomst.	Å vägfyrkar enligt kol. 4.		Å vägfyrkar enligt kol. 5—7.	Vägs katt. 1)	Af statsmedel. 2)	Öfriga inkomster.	Förvaltningskostnader.	Ersättning till snöploglagen.		Öfriga utgifter. 2)					
med vägunderhåll in natura.				ej ännu till vägunderhåll in delad.	Öre.		Öre.			Kronor.							Kronor.		Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	
Väne härads . . . . .	79 000	50 500	71,778	—	600	53,073	6,471 00	3	12	8,561 00	—	—	347 00	3,605 00	871 00	3,738 00							
Flundre » . . . . .	36 778	17 448	31,282	595	6,024	10,223	5,887 67	3	20	4,307 00	—	763 00	340 00	1,125 00	6,864 00	16,769 00							
Bjerke » . . . . .	46 469	31 395	28,423	51	237	457	4,920 00	2	27	769 00	—	62 00	160 00	—	959 00	2,630 00							
Åle » . . . . .	104 309	40 310	61,851	—	2,463	3,030	10,180 00	6	21	5,972 00	—	150 00	310 00	3,825 00	1,294 00	692 00							
Vätö » . . . . .	30 010	45 787	46,754	1,130	4,281	10,528	3,953 00	4	8	1,030 00	—	128 00	298 00	1,417 00	1,120 00	1,877 00							
Kullings » . . . . .	117 000	187 000	82,000	—	—	11,575	11,970 00	5	18	2,810 86	—	552 57	696 94	1,744 00	3,923 25	812 38							
Ås » . . . . .	100 000	106 000	48,257	659	964	1,984	10,161 68	7	26	3,480 50	—	162 97	170 72	3,902 08	486 02	1,400 81							
Gäsnene » . . . . .	79 900	158 980	42,493	569	1,986	1,449	29,466 90	—	62	2,511 51	—	333 67	439 11	2,100 00	310 52	3,000 00							
Marks » . . . . .	44 515	82 270	98,115	991	5,147	34,141	21,369 20	6	26	11,408 84	5,500	5,253 13	1,107 48	2,555 75	5,945 88	12,553 36							
Bollebygds » . . . . .	63 884	—	14,820	421	303	658	4,696 10	7	34	1,394 13	1,000	1,960 52	142 03	529 00	1,544 00	2,139 62							
Vedens » . . . . .	62 700	86 800	26,049	711	537	962	6,714 00	5	26	1,879 00	—	700 00	100 00	1,250 00	1,229 00	822 00							
Redvägs » . . . . .	92 312	92 092	57,970	642	748	925	10,727 12	9	27	5,738 66	—	86 31	696 54	3,353 50	1,002 64	1,445 30							
Kinds » . . . . .	113 000	741 000	85,465	729	1,668	7,135	26,753 71	18	43	18,899 02	—	208 13	1,557 41	4,560 75	8,967 51	4,021 48							
Sundals » . . . . .	67 000	179 150	81,655	2,746	712	670	21,323 98	5	28	4,787 16	—	15 00	362 52	3,775 00	584 68	79 96							
Nordals » . . . . .	42 400	82 190	43,026	101	2,430	3,660	8,187 68	10	17	5,756 98	—	—	427 53	3,738 82	620 90	650 66							
Valbo » . . . . .	47 929	222 750	61,257	71	748	826	25,189 02	4	46	3,069 53	—	64 59	753 57	—	3,002 25	1,897 20							
Tösbo » . . . . .	40 000	125 000	48,058	—	1,366	2,394	5,141 75	9	20	5,077 22	—	—	425 00	3,103 00	1,549 22	1,990 69							
Vedbo » norra	—	86 229	28,221	43	1,415	2,665	4,349 27	8	22	3,164 74	—	111 53	190 81	1,229 09	374 68	2,064 14							
Vedbo » östra	97 892	76 416	29,098	—	3,045	1,717	9,612 30	6	30	3,217 20	—	72 36	100 00	8,778 00	280 00	1,101 27							
Vedbo » vestra	65 430	89 150	36,297	—	—	1,272	9,089 00	15	37	3,817 65	—	518 00	416 66	2,692 60	4,327 59	1,592 35							
Summa å landet	1,330 528	2,500 467	1,022,869	9,462	31,674	149,344	236,163 38	—	—	97,652 00	6,500	11,141 78	9,041 32	52,683 59	45,255 64	56,791 28							
I städerna	4 005	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—							

## b) Väganläggningar och kostnad därfor under åren 1896—1900.

18.	19.		20.		21.		22.		23.		24.		25.		26.		27.		28.	
	Längd af under åren 1896—1900				Kostnad för under åren 1896—1900															
	Allmänna vägar.	fulländade och afsynade nya vägar.	omlagda eller betydligt förbättrade vägar.	omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.	fulländade och afsynade nya vägar.				omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.											
Af statsmedel.					Af väggkassors medel.	Af andra medel.	Summa.	Af statsmedel.	Af väggkassors medel.	Af andra medel.	Summa.									
	Kilometer.	Kilometer.	Kilometer.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.	
Landsvägar . . . . .	41 160	8 185	—	8,300	8,133 00	—	16,433 00	1,000	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,400	
Bygdevägar . . . . .	220 057	144 940	—	222,550	9,318 12	171,625 09	403,493 21	24,100	40,000	6,890	—	—	—	—	—	—	—	—	70,990	
Summa	261 217	153 125	—	230,850	17,451 12	171,625 09	419,926 21	25,100	40,400	6,890	—	—	—	—	—	—	—	—	72,390	

## c) Skjutsanstalter och skjutslega vid 1900 års slut.

29.	30.		31.		32.		33.	
	Gästgifverier				Skjutsstationer			
	med entreprenad.		utan entreprenad.		med entreprenad.		utan entreprenad.	
Skjutslega pr nymil.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	
Utan entreprenadbidrag 1 50 kr. . . . .	46	—	9	—	—	—	—	
» » » 1 12 » . . . . .	—	26	—	23	—	—	—	
Summa skjutsanstalter	46	26	9	23	—	—	—	
däraf: vid landsvägar	39	23	6	22	—	—	—	
vid bygdevägar	3	2	3	1	—	—	—	
i städer . . . . .	4	1	—	—	—	—	—	
Anstalter för endast sjöskjuts . . . . .	—	—	—	—	—	—	—	

## d) Vid skjutsning utgångna hästar under åren 1896—1900.

34.	35.		36.		37.		38.		39.	
	År.	I kungs- och krono-skjuts.	Vid gästgifverier		Vid skjutsstationer					
			med entreprenad.	utan entreprenad.	med entreprenad.	utan entreprenad.				
	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.	Antal.				
1896 . . . . .	—	3,823	491	154	130	—				
1897 . . . . .	—	3,559	468	136	138	—				
1898 . . . . .	—	4,423	556	94	173	—				
1899 . . . . .	1	4,641	505	91	143	—				
1900 . . . . .	—	5,137	611	127	90	—				
Summa hästar	1	21,583	2,631	602	679	—				

Ann. 1) Häri ingår äfven bidrag af vägfyrkar enligt kol. 5. — 2) Häri ingår icke statsbidraget till vägunderhållet in natura. — 3) Brist.



Tab. 3.

HEMMAN OCH LÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I ELFSBORGS LÄN ÅR 1900.

I. Landsbygden.

1.	2.		3.		4.		5.		6.		7.		8.		9.		10.		11.	
	Kronoegendomar.										Skatteegendomar.		Frälseegendomar.		Summa.					
	Under allmän disposition.					Under enskild disposition.														
Hemman och lägenheter upptagna i jordeboken.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.	Antal.	Mantal.		
	Kungs- och kungsladugårdar samt säterier . . . . .	34	25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34	25	—	—	
Boställen: hemman . . . . .	224	144 <sup>99</sup> <sub>750</sub>	—	—	—	—	4	17 <sup>1</sup> <sub>24</sub>	2	1	—	—	—	—	230	145 <sup>1021</sup> <sub>3000</sub>	—	—		
lägenheter . . . . .	40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	—	—	—	—		
Säterier och ladugårdar . . . . .	—	—	—	—	—	—	22	17 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	225	227 <sup>11</sup> <sub>16</sub>	—	—	—	—	247	245 <sup>5</sup> <sub>10</sub>	—	—		
Rå- och rörs (insockne) hemman . . . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	202	55 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	—	—	—	202	55 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	—	—	—		
Hemman . . . . .	153	79 <sup>333333</sup> <sub>559776</sub>	17	33 <sup>7</sup> <sub>48</sub>	5,069	2,486 <sup>17333571</sup> <sub>69972000</sub>	2,490	1,136 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	2,490	1,136 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	—	—	—	7,729	3,706 <sup>35411</sup> <sub>102000</sub>	—	—			
Jordlägenheter . . . . .	51	—	219	—	390	—	—	—	143	—	—	—	—	803	—	—	—	—		
Fiskerier . . . . .	—	—	9	—	18	—	—	—	13	—	—	—	—	40	—	—	—	—		
Verk och inrättningar . . . . .	1	—	47	—	131	—	—	—	47	—	—	—	—	226	—	—	—	—		
Summa antal och nuvarande mantal	503	248 <sup>8409429</sup> <sub>69972000</sub>	292	33 <sup>7</sup> <sub>48</sub>	5,634	2,504 <sup>10717571</sup> <sub>69972000</sub>	3,122	1,420 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	9,551	4,177 <sup>1</sup> <sub>2</sub>	—	—	—	—	—	—	—	—		
Oförmedlat mantal . . . . .	—	361 <sup>8396679</sup> <sub>69972000</sub>	—	51 <sup>3</sup> <sub>24</sub>	—	3,704 <sup>3993321</sup> <sub>69972000</sub>	—	2,202 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	—	6,273 <sup>3</sup> <sub>8</sub>	—	—	—	—	—	—	—	—		

12.	Antal.	13.		14.		15.	
		Taxeringsvärde (i kronor) hvarför bevillning					
		erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.		
<i>Brukningssdelar och i jordeboken ej upptagna torp.</i>							
Brukningssdelar, hvari hemman äro fördelade . . . . .	24,658	—	—	—	—	—	—
Jordtorp, ej upptagna i jordeboken . . . . .	9,619	—	—	—	—	—	—
Ryttare-, soldat- och båtsmanstorp, d:o . . . . .	2,411	—	—	—	—	—	—
<i>Jordbruksfastighet och annan fastighet.</i>							
Jordbruksfastighet . . . . .	—	101,881,500	3,502,800	—	—	—	—
<i>Annan fastighet:</i>							
Hus och tomter i köpingar och därmed jämförliga orter: i stationssamhällen m. m. . . . .	—	6,118,600	—	—	—	—	—
Lägenheter i öfrigt, hvilkas hufvudsakliga värde utgöres af åbyggnaden . . . . .	—	16,026,100	85,600	—	—	—	—
Kyrkor och bönehus . . . . .	—	—	3,327,220	—	—	—	—
Andra offentliga byggnader . . . . .	—	—	2,431,770	—	—	—	—
Frälseräntor . . . . .	103	118,800	—	—	—	—	—
Summa annan fastighet (än jordbruksfastighet)	—	22,263,500	5,834,590	—	—	—	—

II. Städerna.

16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.																
																Taxeringsvärde (i kronor).															
																Tomter.		Länderier, jordlotter eller andra brukningsdelar.	Boningshus.		Jordar										
																Bebyggda.	Obebyggda.		Nybyggda 1896-1900.	Befintliga 1900.	Hvarför bevillning				Hus och tomter		Kyrkor och bönehus		Andra offentliga byggnader		Summa (annan fastighet)
																		erlägges.			icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.	erlägges.	icke erlägges.
Venersborg . . . . .	423	125	58	31	307	756,100	—	5,182,800	175,000	—	18,700	—	1,616,600	5,182,800	1,810,300																
Borås . . . . .	430	87	741	227	1,296	801,300	—	6,597,200	—	15,100	79,000	—	874,900	6,612,300	953,900																
Alingsås . . . . .	193	4	155	30	292	461,600	11,700	2,790,500	80,000	—	60,000	—	96,600	2,790,500	236,600																
Ulricehamn . . . . .	90	49	148	13	155	385,000	1,000	1,023,200	20,000	1,500	33,000	14,000	97,000	1,038,700	150,000																
Åmål . . . . .	134	67	172	105	317	345,000	—	1,923,600	—	—	126,000	—	584,200	1,923,600	710,200																
Summa	1,270	332	1,274	406	2,367	2,749,000	12,700	17,517,300	275,000	16,600	316,700	14,000	3,269,300	17,547,900	3,861,000																
						2,761,700		17,792,300		333,300			3,283,300		21,408,900																

Tab. 4.

EGENDOMAR AF FIDEIKOMMISSNATUR I ELFSBORGS LÄN ÅR 1900.

1. Fideikommissinnehafvarens namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. T a x e r i n g s v ä r d e t (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	Frälse.		Summa.			å jordbruksfastighet.	å annan fastighet (utom frälseränta).	å frälseränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Löjtnanten frih. O. B. A. Silfverschiöld	Koberg . . . . .	Lagmansered. Stora Mellby. Skepplanda. Väne-Åsaka. Hälända.	—	—	5 <sup>3</sup> / <sub>8</sub>	5 <sup>5</sup> / <sub>8</sub>	1	1	444,700	5,000	—	1,174,700	
			—	—	1	6 <sup>1</sup> / <sub>4</sub>	—	—	237,000	—	1,900		
			—	2 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	1	2	1	3	171,100	21,600	—		
			—	—	1 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	4 <sup>5</sup> / <sub>2</sub>	1	2	128,100	16,500	700		
			—	—	2 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	4 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	—	2	145,100	3,000	—		
Friherre E. Haij . . . . .	Onsjö . . . . .	{ Vassända- Naglum. Vestra Tunhem.	—	—	2 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	1 <sup>1</sup> / <sub>8</sub>	—	—	120,300	—	1,800	157,600	
			—	—	—	1	2	—	35,500	—	—		
Fru Anna Sandberg . . . . .	Lunden . . . . .	Fors.	—	—	—	1	—	—	27,100	—	—		27,100
Amanuensen E. K. Treffenberg och fröken Elin Treffenberg . . . . .	Åsbräcka . . . . .	Åsbräcka. Väne-Ryr.	—	1	—	—	—	2	34,300	5,000	—	39,800	
			—	—	—	—	—	1	—	500	—		
F. S. Adlerstierna-Adelsköld . . . . .	Öjared med underlydande . . . . .	Stora Lundby. Skallsjö. Hemsjö.	—	—	4 <sup>3</sup> / <sub>8</sub>	2 <sup>1</sup> / <sub>8</sub>	—	—	142,500	—	2,700	223,900	
			—	—	—	5 <sup>3</sup> / <sub>4</sub>	—	—	60,100	—	—		
			—	—	—	—	—	2	13,100	5,000	500		
Kammarjunkare H. Fock . . . . .	Vimle Vestergård . . . . . Plogskog . . . . . Glömme Östergård . . . . .	Skölvvene. Eriksberg. Mjeldrunga.	—	—	—	1 <sup>1</sup> / <sub>4</sub>	—	1	7,500	—	—	25,000	
			—	—	—	—	—	—	4,200	—	—		
			—	—	—	1	—	—	13,300	—	—		
Grefve C. Cronhielm . . . . .	Broby eller Kransbo . . . . . Preke . . . . .	Istorp. Öxnevalla.	—	—	6 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	—	—	—	169,700	—	—	180,900	
			—	—	—	—	7	—	11,200	—	—		
C. J. F. von Wachenfeldt . . . . .	Apelnäs, Stora . . . . .	Roasjö.	—	—	1	—	—	—	12,500	2,300	—	14,800	
Änkefru Sofia von Wachenfeldt . . . . .	Karstorp . . . . .	»	—	—	—	1 <sup>1</sup> / <sub>8</sub>	—	—	1,400	—	—	1,400	
D. O. von Schedvin . . . . .	Gälared . . . . .	Hällared.	2 <sup>3</sup> / <sub>8</sub>	—	2	1 <sup>9</sup> / <sub>16</sub>	—	1	42,500	—	—	42,500	
L. R. Silfversvan . . . . .	Ekarebol . . . . .	Bolstad.	—	2 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	—	—	—	1	44,000	—	—	44,000	
C. G. von Qvanten . . . . .	Qvantensburg . . . . .	»	—	—	4 <sup>7</sup> / <sub>8</sub>	1 <sup>5</sup> / <sub>8</sub>	—	1	200,000	—	4,200	204,200	
		Summa	2 <sup>3</sup> / <sub>8</sub>	6	32 <sup>3</sup> / <sub>8</sub>	39 <sup>2</sup> / <sub>4</sub>	78 <sup>1</sup> / <sub>4</sub>	11	2,065,200	58,900	11,800	2,135,900	

Tab. 5.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I ELFSBORGS LÄN ÅR 1900.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. T a x e r i n g s v ä r d e t (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	Frälse.		Summa.			å jordbruksfastighet.	å annan fastighet (utom frälseränta).	å frälseränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Vargöns aktiebolag . . . . .	Vargönan . . . . .	Vestra Tunhem.	—	1	—	—	1	4	38,700	1,000,000	—	1,038,700	
Trollhätte oljeslageriaktiebolag . . . . .	Trollhätte oljeslageri . . . . .	Trollhättan.	—	—	—	—	—	1	—	70,000	—	70,000	
Önans aktiebolag . . . . .	Önans kurbidfabrik . . . . .	»	—	—	—	—	—	2	—	425,000	—	425,000	

Trollhätte pappersbruks aktiebolag . . . . .	Trollhätte pappersbruk . . . . .	Trollhattan.	—	—	—	—	—	—	4	—	243,500	—	243,500
Trollhättans kakelugns- och lerkärls-fabriks aktiebolag . . . . .	Verkstad i kv. Rödjan nr 3 . . . . .	»	—	—	—	—	—	—	1	—	50,000	—	50,000
Nya Trollhätte kanalbolag . . . . .	Håjum, Lilla och Stora . . . . .	»	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—	300,000	—	—
	Bäcken eller Hulan . . . . .	Vassända-Naglun.	—	—	—	—	—	—	—	—	3,000	—	303,000
			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Holmens aktiebolag . . . . .	Holmens tegelbruk . . . . .	Gerdhem.	—	—	—	—	—	—	1	—	—	70,000	70,000
Gräfsnäs aktiebolag . . . . .	Gräfsnäs . . . . .	Erska.	—	—	3 $\frac{1}{2}$	4	—	—	—	—	358,000	—	358,000
Sjuntorps aktiebolag . . . . .	Sjuntorps bomullspinneri . . . . .	Fors.	—	—	—	1	—	—	2	7	47,600	509,000	556,600
Alafors aktiebolag . . . . .	Alafors spinneri . . . . .	Starrkärr.	—	—	—	—	—	—	2	6	30,900	416,700	447,600
Aktiebolaget Göteborgs glasbruk . . . . .	Nols glasbruk . . . . .	»	—	1	—	—	—	—	—	3	55,000	121,000	176,000
Surte aktiebolag . . . . .	Norra Surte glasbruk . . . . .	Nödinge.	—	—	—	—	—	—	4	3	109,000	485,800	594,800
Näs fabriks aktiebolag . . . . .	Näs fabrik . . . . .	Skallsjö.	—	—	—	—	—	—	—	6	156,900	359,500	516,400
Hedefors väfveriaktiebolag . . . . .	Hedefors fabrik . . . . .	Lerum.	—	—	—	—	—	—	1	1	13,500	295,500	309,000
Stekens tegelbruksaktiebolag . . . . .	Stekens tegelbruk . . . . .	Angered.	—	—	—	—	—	—	1	1	67,600	100,000	167,600
Dorch, Bäcksin & C:os aktiebolag . . . . .	Fernissfabrik . . . . .	»	—	—	—	—	—	—	—	1	—	150,000	150,000
Vestergötlands torfströaktiebolag . . . . .	Vestergötlandstorfströfabrik . . . . .	Bergstena och Fullestad.	—	—	—	—	—	—	1	1	3,500	18,000	21,500
Herrljunga svinslakteri-aktiebolag . . . . .	Herrljunga svinslakteri . . . . .	Herrljunga.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	20,000	20,000
Ods mejeriaktiebolag . . . . .	Ods mejeri . . . . .	Od.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2,000	2,000
Örnberg och Anderssons aktiebolag i Göteborg . . . . .	Lindspång med glasbruk . . . . .	Hudene.	—	—	—	—	—	—	—	1	4,000	100,000	—
	Björso, en lägenhet . . . . .	Herrljunga.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3,000	107,000
			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aktiebolaget A. Heyman . . . . .	Vårgårda Vestergården m. fl. . . . .	Siene.	—	—	—	—	—	—	—	—	87,000	—	—
	» kvarn och benstamp . . . . .	»	—	—	—	—	—	—	—	2	—	18,000	—
	Hoberg Fogdegården m. fl. . . . .	»	—	—	—	—	—	—	—	—	81,800	—	—
	Hjultorps kvarn och Hoberg, Kallegårdens tegelbruk o. torfmosse . . . . .	»	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			—	—	—	—	—	—	—	2	—	38,700	225,500
Haneströms aktiebolag . . . . .	Haneström . . . . .	Fuxerna.	—	—	—	—	—	—	—	5	151,200	46,000	197,200
Rydals spinneriaktiebolag . . . . .	Rydal . . . . .	Seglora.	—	—	—	—	—	—	—	3	73,700	122,800	—
		Kinna.	—	—	—	—	—	—	—	1	10,000	100,000	306,500
Rydboholms fabriksaktiebolag . . . . .	Rydboholm och Viskafors . . . . .	Kinnaramma.	—	—	—	—	—	—	—	7	75,700	306,700	—
		Seglora.	—	—	—	—	—	—	—	—	53,600	—	—
		Torpa.	—	—	—	—	—	—	—	—	18,000	—	454,000
Svaneholms gummiaktiebolag . . . . .	Svaneholm . . . . .	Seglora.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	100,000	100,000
Kinnaströms aktiebolag . . . . .	Kinnaström . . . . .	Kinna.	—	—	—	—	—	—	1	1	10,000	60,000	70,000
Kongsfors spinneriaktiebolag . . . . .	Kongsfors . . . . .	Örby.	—	—	—	—	—	—	—	1	17,300	264,000	281,300
Johannesdals fabriks aktiebolag . . . . .	Johannesdal . . . . .	»	—	—	—	—	—	—	—	1	—	28,000	28,000
Hulta tegelbruksaktiebolag . . . . .	Hulta . . . . .	»	—	—	—	—	—	—	—	1	26,300	125,200	151,500
Mölneby aktiebolag . . . . .	Arindstorp m. fl. . . . .	Kalf.	—	—	—	—	—	—	—	—	11,700	—	—
	Boda m. fl. . . . .	Märdaklef.	—	—	—	—	—	—	—	1	24,100	100	—
	Grafsegårde m. fl. . . . .	Håksvik.	—	—	—	—	—	—	—	—	13,000	—	—
	Mölneby Vestergården m. fl. . . . .	Östra Frölunda.	—	—	—	—	—	—	—	2	126,200	17,500	—
	Torstorp . . . . .	Svenljunga.	—	—	—	—	—	—	—	3	32,000	19,000	—
	Amundtorp Skattegården . . . . .	Ullasjö.	—	—	—	—	—	—	—	2	11,900	1,300	—
	Bullsäng, Tomten m. fl. . . . .	Örsås.	—	—	—	—	—	—	—	—	39,000	—	—
	Ryfors . . . . .	Nittorp.	—	—	—	—	—	—	—	2	—	1,600	—
	Åsen . . . . .	Ambjörnarp.	—	—	—	—	—	—	—	—	3,000	—	—
	Tokared eller Ekedal . . . . .	Sjötofta.	—	—	—	—	—	—	—	2	20,000	500	320,900
Vestgöta väfnadsaktiebolag . . . . .	Manhem . . . . .	Elfsered.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2,000	2,000
Axfors fabriksaktiebolag . . . . .	Englarp Landbogården . . . . .	Svenljunga.	—	—	—	—	—	—	—	—	4,000	—	—
	Örsås Östergården . . . . .	Örsås.	—	—	—	—	—	—	—	1	4,000	15,000	—
	Axfors m. fl. . . . .	Refvesjö.	—	—	—	—	—	—	—	2	24,000	2,000	49,000

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I ELFSBORGS LÄN ÅR 1900.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i man- tal satt jord.	10. Antal verk och inrättning- ar (fa- stigheter i städer).	11. 12. 13. 14. T a x e r i n g s v ä r d e t (i kronor)			
			4. Krono.	5. Skatte.	6. 7. F r ä l s e.					11. å jord- bruks- fastighet.	12. å annan fastighet (utom frälseränta).	13. å frälse- ränta.	14. Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Håfreströms aktiebolag . . . . .	Hofverud . . . . .	Skällerud.	—	$\frac{5}{12}$	—	—	$\frac{5}{12}$	—	1	60,000	174,000	—	234,000
Aktiebolaget Upperuds pappersmasse- fabrik . . . . .	Upperud . . . . .	"	—	—	—	—	—	—	1	—	43,000	—	43,000
Nya aktiebolaget Upperuds valskvarn	Do . . . . .	"	—	—	—	—	—	—	1	—	100,000	—	100,000
Tingstads aktiebolag . . . . .	Sunnanå ängsåg . . . . .	Holm.	—	—	—	—	—	—	1	—	13,000	—	13,000
Aktiebolaget Brattefors tegelbruk . .	Brattefors . . . . .	Ödeborg.	—	$\frac{1}{2}$	—	$\frac{17}{32}$	—	—	1	24,800	60,000	—	93,000
	Dyrtorp . . . . .	Färgelanda.	—	$\frac{1}{2}$	—	—	—	—	1	2,200	6,000	—	
Ödeborgs bruks aktiebolag . . . . .	Brattefors . . . . .	Ödeborg.	—	—	—	$\frac{7}{32}$	—	—	1	5,200	360,000	—	365,200
Stigens aktiebolag . . . . .	Stigen . . . . .	Färgelanda.	—	$\frac{43}{80}$	—	$\frac{23}{80}$	—	—	4	25,000	77,000	—	102,000
Munkedals aktiebolag . . . . .	Öxnäs . . . . .	Högsäter.	—	$\frac{211}{25}$	—	—	—	—	2	48,300	9,000	—	321,100
	Jonstorp . . . . .	Torp.	—	$\frac{1}{8}$	—	$\frac{1}{3}$	—	—	—	18,000	—	—	
	Vågsäter . . . . .	Valbo-Ryr.	—	$\frac{1}{8}$	—	$\frac{21}{3}$	—	—	3	177,000	15,500	—	
	Mellområdan . . . . .	Ödeborg.	—	$\frac{1}{4}$	—	$\frac{1}{3}$	—	—	—	49,300	—	—	
	Ulfpasbo . . . . .	Råggård.	—	$\frac{1}{8}$	—	—	—	—	—	4,000	—	—	
Billingsfors aktiebolag . . . . .	—	Laxarby.	—	$\frac{1167}{1000}$	—	$\frac{625}{1000}$	—	—	3	30,100	30,000	—	493,100
	—	Steneby.	—	$\frac{125}{1000}$	$\frac{1204}{1000}$	$\frac{1250}{1000}$	—	—	3	83,000	350,000	—	
Gustafsfors fabrikers aktiebolag . . .	—	Värvik.	—	$\frac{354}{1000}$	—	—	—	—	2	19,800	23,500	—	436,100
	—	Torrskog.	—	$\frac{452}{1000}$	—	—	—	—	1	46,300	150,000	—	
	—	Laxarby.	—	$\frac{232}{1000}$	—	$\frac{1288}{1000}$	—	—	3	43,600	144,000	—	
	—	Årtemark.	—	—	—	$\frac{21}{1000}$	—	—	1	5,900	3,000	—	
Långeds aktiebolag . . . . .	—	Steneby.	—	—	—	—	—	—	1	30,500	413,500	—	444,000
Forsbacka och Hanefors aktiebolag . .	—	Edsleskog.	—	$\frac{250}{1000}$	—	—	—	—	—	36,200	—	300	319,800
	—	Mo.	—	$\frac{2502}{1000}$	—	—	—	—	4	87,800	126,500	—	
	—	Åmåls landsf. Årtemark.	—	$\frac{1627}{1000}$	—	—	—	—	—	68,600	—	400	
Hanebols trämassfabriks aktiebolag .	—	Tössö.	—	$\frac{250}{1000}$	—	—	—	—	2	13,600	120,000	—	133,600
A. O. Anderssons fabriksaktiebolag .	Venersborgs tändsticksfabrik	Venersborg.	—	—	—	—	—	—	1	—	140,100	—	140,100
Margarinaktiebolaget Union . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	85,000	—	85,000
Venersborgs läderindustriaktiebolag .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	174,700	—	174,700
Borås mekaniska verkstads aktiebolag	—	Borås.	—	—	—	—	—	—	1	—	121,200	—	121,200
Borås spinneriaktiebolag . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	195,800	—	195,800
Borås väfveriaktiebolag . . . . .	Viskaholm . . . . .	"	—	—	—	—	—	—	1	—	142,600	—	142,600
Drufvefors väfveriaktiebolag . . . . .	Drufvefors . . . . .	"	—	—	—	—	—	—	1	21,900	462,300	—	484,200
Kamgarvspinneriaktiebolaget Göta .	Kila . . . . .	"	—	—	—	—	—	—	1	8,000	144,500	—	152,500
Norrby aktiebolag . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	184,000	—	184,000
Ridhusaktiebolaget i Borås . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	8,000	—	8,000
Teateraktiebolaget i Borås . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	20,800	—	20,800
Aktiebolaget Merinos . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	102,000	—	102,000
Borås trikåfabriks aktiebolag . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	127,000	—	127,000
Sjödals manufakturaktiebolag . . . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	48,300	—	48,300
Appreteringsaktiebolaget Norden . . .	—	"	—	—	—	—	—	—	1	—	138,000	—	138,000

J. F. Vennerstens fabriks aktiebolag . . . . .	---	Borås.	---	---	---	---	1	13,000	249,200	---	262,200		
Aktiebolaget Borås mekaniska gummi- väfveri . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	102,000	---	102,000		
Göteborg—Borås järnvägsaktiebolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	19,000	4,200	---	23,200		
Kilsunds aktiebolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	175,000	---	175,000		
Borås varmbadhus aktiebolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	95,000	---	95,000		
Nornans symaskinsverkstads aktiebolag	Tomten 314, 315, 317½ .	>	---	---	---	---	1	---	25,000	---	25,000		
Väfveriaktiebolaget Viktoria . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	188,000	---	188,000		
Aktiebolaget Nya snickerifabriken . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	130,900	---	130,900		
Aktiebolaget Petersen & Dekkes trikkå- fabrik . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	204,000	---	204,000		
Borås band- och hängslefabriks aktie- bolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	180,000	---	180,000		
Aktiebolaget Borås klädningstygfabrik	---	>	---	---	---	---	1	---	225,200	---	225,200		
Borås broderiaktiebolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	15,200	---	15,200		
Aktiebolaget Göteborgs handelsbank . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	300	30,900	---	31,200		
Aktiebolaget Nya bryggeriet . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	50,500	---	50,500		
Aktiebolaget Borås tidning . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	40,700	---	40,700		
Katrinedals väfveriaktiebolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	50,500	---	50,500		
Åkerlunds aktiebolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	---	433,500	---	433,500		
Viskastrands väfveriaktiebolag . . . . .	---	>	---	---	---	---	1	10,000	181,000	---	191,000		
Alingsås badhusaktiebolag . . . . .	Tomten n:r 146 . . . . .	Alingsås.	---	---	---	---	1	---	15,000	---	15,000		
Alingsås bomullsväfveriaktiebolag . . . . .	Tomterna n:r 180—193 samt stadsjord n:r XXIX . . . . .	>	---	---	---	---	15	2,000	308,400	---	310,400		
Alingsås bryggeriaktiebolag . . . . .	Stadsjord n:r XV . . . . .	>	---	---	---	---	1	9,500	117,500	---	127,000		
Alingsås snickeriaktiebolag . . . . .	Stadsjord n:r XV . . . . .	>	---	---	---	---	1	3,000	20,000	---	23,000		
Alingsås hotellaktiebolag . . . . .	Stadsjord n:r IX . . . . .	>	---	---	---	---	1	5,000	40,000	---	45,000		
Alingsås fröklänngningsaktiebolag . . . . .	Stadsjord n:r XXVIII . . . . .	>	---	---	---	---	1	200	3,000	---	3,200		
Aktiebolaget Ulricehamns sanatorium	Ulricehamns sanatorium . . . . .	Ulricehamn.	---	---	---	---	2	12,400	63,500	---	75,900		
Aktiebolaget Åsunden . . . . .	Ulricehamns ångsåg . . . . .	>	---	---	---	---	1	---	25,000	---	25,000		
Bergslagerens järnvägsaktiebolag . . . . .	Stadsjord å Vestra Grund . . . . .	Åmål.	---	---	---	---	1	24,000	---	---	---		
Aktiebolaget Etna gjuteri . . . . .	Tomt n:r 113 kv. Ugglan . . . . .	>	---	---	---	---	1	---	2,000	---	26,000		
Aktiebolaget Etna gjuteri . . . . .	Elfbacken . . . . .	>	---	---	---	---	1	---	5,800	---	5,800		
Åmåls bryggeriaktiebolag . . . . .	Åmåls bryggeri . . . . .	>	---	---	---	---	2	---	110,000	---	110,000		
Summa			1	33 203 085 8	13 88	34 343 107	82 827 823	19	187	3,112,700	13,110,700	700	16,224,100
			4	11894400	125	378000	178418000						

Tab. 6.

## EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAKTERS UNDERSÅTAR, I ELFSBORGS LÄN ÅR 1900.

1. Främmande maktens och undersåtens namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. M a n t a l.				8. Summa.	9. Antal utjordar, ångar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)				
			Krono.	Skatte.	F r ä l s e.					Summa.	å jordbruksfastighet.	å annan fastighet (utom frälseränta).	å frälseränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.								
Ellbo norska lerkärlsfabriks aktiebolag, Norge	Ellbo . . . . .	Fuxerna.	—	—	—	—	1	2	2,500	19,000	—	—	527,400	
Anders Ellingsen . . . . .	Mellerud . . . . .	Holm.	—	—	—	—	—	1	—	3,000	—	—		
Harald Stang i Fredrikshald . . . . .	—	Laxarby.	—	83 1000	—	375 1000	—	—	40,300	—	—	—		
Paul Th. Grenager i d:o . . . . .	Ångsåg å Bålnäs m. m. . . . .	Dals-Ed.	—	—	—	—	—	1	—	7,500	—	—		
Christian Bothner & C:o i d:o . . . . .	D:o d:o	—	—	—	—	—	—	1	—	14,800	—	—		
Fredrikshalds Saugbrugsforening . . . . .	—	—	—	—	—	—	—	1	103,500	800	—	—		
		Nössemark.	—	722 1000	—	703 1000	—	—	61,400	—	—	—		
		Håbol.	—	700 1000	—	400 1000	—	—	18,500	—	—	—		
		Torrskog.	—	874 1000	—	1	—	1	201,800	8,000	—	—		
		Laxarby.	—	—	—	132 1000	—	—	17,500	—	—	—		
		Steneby.	—	—	—	833 1000	—	—	28,800	—	—	—		
		Summa	—	3171 2000	—	3509 1000	—	7729 2000	4	12	557,700	154,100	—	711,800
Jens Jensen . . . . . Danmark	Hyndarp Lilla . . . . .	Mårdaklef.	—	3 16	—	—	—	—	3,000	—	—	—	13,000	
Herrljunga milk company . . . . .	Herrljunga mejeri . . . . .	Herrljunga.	—	—	—	—	—	1	—	10,000	—	—		
F. C. Colsman . . . . . England	Stenkullens britanniafabrik	Lerum.	—	—	—	—	—	1	8,000	60,000	—	—		
T. W. Stoddard . . . . .	Bryngenäs . . . . .	Alingsås.	—	1 2	—	—	—	2	72,400	6,000	—	—	171,400	
R. F. Reid . . . . .	Draglyckan . . . . .	Mjööbäck.	—	—	—	—	—	1	—	25,000	—	—		

Tab. 7.

## FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER, SJUKKASSOR OCH DÄRMED JÄMFÖRLIGA INRÄTTNINGAR I ELFSBORGS LÄN ÅR 1900.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1900	6. till nedanstående antal personer.	7. af nedanstående hela belopp. Kronor.	8. Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	9. Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	10. Stiftelsen förvaltas af:	11. Anmärkingar.
<b>A. Å landsbygden.</b>										
a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres hontoux och dylikt.										
Doktor C. Rinmans donationsfond.	Till pauvres hontoux inom Trollhättan.	Doktor C. Rinman.	1879 <sup>23</sup> / <sub>8</sub>	4	450	10,282	—	—	Kommunalnämnden.	
Öfverste Ericsons d:o.	Att understödja arbetare.	Öfverste N. Ericson.	1867 <sup>5</sup> / <sub>0</sub>	10	50	1,000	—	—	Fattigvårdsstyrelsen i Trollhättan.	
Fattigkassans fond.	Till fattiga inom Trollhättan.	Nya Trollhätte kanalbolag.	1859 <sup>10</sup> / <sub>11</sub>	73	150	3,000	—	—	D:o.	
Anna Maria Olssons donationsfond.	D:o d:o	Anna Maria Olsson.	1888 <sup>7</sup> / <sub>2</sub>	8	30	600	—	—	D:o.	

Gustafva Melins donationsfond.	Till fattiga kvinnor, företrädesvis behöfvande änkor, i Trollhättan.	Charlotte Melin.	1900 <sup>6</sup> / <sub>6</sub>	4	50	1,000	—	Kommunalnämnden.
Forsbergiska donationen.	Till fattige inom Bergjums socken.	Komminister G. Forsberg.	1837 <sup>6</sup> / <sub>6</sub>	3	155	3,154	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Trollhätte bergsmäns kassa.	D:o inom Tunhems d:o.	Kamrer G. Sandberg m. fl.	1809	1	13	381	—	Pastor och kyrkovårdar.
Ekmanska donationsmedel.	D:o inom Kilanda d:o.	Arfvingarne efter P. P. Ekman.	1807 <sup>21</sup> / <sub>9</sub>	—	56	—	—	Kilanda församlings fattigvård. <sup>1)</sup>
Kullmanska donationen.	D:o inom Algutstorps pastorat.	Kyrkoh. S. Kullman.	1806 <sup>29</sup> / <sub>10</sub>	6	<sup>2)</sup> 68	<sup>2)</sup> c:a 2,000	—	Kyrkoherden. <sup>2)</sup>
Hvarfueriska d:o.	D:o d:o.	Prostinnan G. M. Hvarfner, f. Brissman.	1791 <sup>1</sup> / <sub>4</sub>	3	<sup>3)</sup> —	—	—	D:o. <sup>3)</sup>
Nellsonska d:o.	D:o inom Toarps socken.	Handl. Hans Nellson.	1855 <sup>6</sup> / <sub>3</sub>	8	500	10,000	—	D:o och fattigvårdsstyrelsen.
D:o d:o.	D:o inom Södra Vings socken.	Densamme.	,	28	480	10,000	—	D:o d:o.
Sven Jakobssons i Askanäs donation.	D:o inom Espereds d:o.	Handl. Sven Jakobsson.	1870 <sup>21</sup> / <sub>1</sub>	13	65	1,500	—	Kommunalstyrelsen.
Syen Perssons d:o.	D:o inom Tärby d:o.	Hemmanseg. Sven Persson.	Omkr. 1832	2	9	150	—	Fattigvårdsstyrelsen i Tärby.
Karl Petterssons donationsfond.	D:o inom Gingri d:o.	Tullvaktmäst. K. Pettersson.	Utän datum.	8	50	1,000	—	Gingri sockens kyrkoråd.
Rabeska donationsfonden.	Understöd till behöfvande, af fattigvården ej understödda personer i Sättila socken.	Reinh. Rabe, prost.	1865 <sup>27</sup> / <sub>6</sub>	10	25	500	—	Kommunalstämmans ordförande.
A. Jonssons donationsfond.	D:o åt fattiga inom Väne-Åsaka socken.	A. Jonsson, f. d. fanjunkare.	1852 <sup>2</sup> / <sub>3</sub>	—	—	1,458	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Östads julkassa.	D:o åt d:o i Östads socken.	Kyrkoh. L. Ljungström.	1889 <sup>19</sup> / <sub>9</sub>	73	178	3,877	—	Kyrkorådet och kommunalstämmans ordförande.
Henrik Johanssons i Viared donationsfond.	Förplägning till fattighjon i Torpa sockens fattiggård vid jul, påsk och pingst.	Henrik Johansson, hemmansegare.	1891 <sup>8</sup> / <sub>12</sub>	26	27	500	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Johannes Israelssons i Flimmeshult d:o.	D:o till d:o vid midsommar och den 30 november.	J. Israelsson, hemmansegare.	1892 <sup>20</sup> / <sub>8</sub>	24	20	500	—	D:o.
Kullgrafiska donationsfonden.	Hjälpl till ålderstigna i Torpa socken.	Johannes Olofsson i Kullgraf, hemmansegare.	1862 <sup>16</sup> / <sub>1</sub>	10	110	2,000	—	D:o.
Rabeska d:o.	Hjälpl åt fattiga i Gällstads pastorat.	Kontraktsprest R. Rabe.	1864 <sup>1</sup> / <sub>12</sub>	39	97	2,000	—	Kommunalstämman.
Josef Iaakssons donationsfond.	Hjälpl åt fattiga inhysheshjon, backstugusittare m. fl.	Handl. Svante Gustafsson.	1892 <sup>7</sup> / <sub>7</sub>	56	260	7,118	—	Kyrkorådet i Grönahög.
Stina Jansdotter d:o.	Hjälpl åt fattiga inom Knätte socken.	Stina Jansdotter.	1891 <sup>29</sup> / <sub>5</sub>	10	167	3,800	—	Pastor och kyrkovårdar.
von Braunska donationsfonden.	Understöd åt fattiga i Liareds socken.	Major D. B. J. von Braun.	1868 <sup>22</sup> / <sub>6</sub>	9	25	500	—	D:o.
Holmbladiska d:o.	Hjälpl åt Norra Åsarps pastorats fattiga samt premier åt skolbarn.	Kyrkoherde H. Holmblad.	1873 <sup>19</sup> / <sub>5</sub>	71	55	1,016	—	Kyrko- och skolråd.
Kylingareds sockens nödhjälpskassa.	Understöd åt nödställda personer.	Kylingareds kommun.	1881 <sup>29</sup> / <sub>12</sub>	4	53	1,384	—	Kommunalnämnden.
Vinbomska donationsfonden.	D:o åt fattiga inom Vists socken.	Domprosten Joh. Winbom.	1817 <sup>1</sup> / <sub>6</sub>	5	25	500	—	Kyrkoh. i Ulricehamn och Vists sockens kyrkovårdar.
Eva Jonsdotter donationsfond.	D:o d:o.	Änkan Eva Jonsdotter.	1860 <sup>17</sup> / <sub>12</sub>	3	6	133	—	Kommunalnämnden i Vist.
Brundinska donationen.	D:o d:o.	Änkan Kristina Brundin.	1874 <sup>5</sup> / <sub>10</sub>	6	12	250	—	D:o d:o.
Sahlbergska donationsfonden.	D:o d:o.	Mamsell M. B. Sahlberg.	1851 <sup>4</sup> / <sub>9</sub>	2	8	200	—	D:o d:o.
Brovallska d:o.	D:o d:o.	Godsegaren Aron Brovall.	1861 <sup>2</sup> / <sub>4</sub>	6	15	300	—	Pastor och Vists kyrkovårdar.
von Braunska fonden.	Understöd åt fattiga.	Major D. B. J. von Braun.	1868 <sup>22</sup> / <sub>6</sub>	8	40	1,000	—	Kyrkorådet i Höсна.
Svenssonska donationsfonden.	D:o till de allra fattigaste i Tvärred.	Åbon Sven Svensson.	1824 <sup>1</sup> / <sub>1</sub>	8	8	166	—	Kyrkorådet.
von Braunska d:o.	D:o åt fattiga inom Kylingareds socken.	Major D. B. J. von Braun.	1868 <sup>22</sup> / <sub>6</sub>	5	25	500	—	Pastor och kyrkovårdar.
Mossaryds donationsfond.	D:o d:o.	Hemmanseg. Johannes Larsson o. h. h.	1887 <sup>14</sup> / <sub>2</sub>	2	5	100	—	Kommunalnämnden.
Märta Segerstens d:o.	D:o d:o.	Änkan Märta Segersten.	1895 <sup>30</sup> / <sub>12</sub>	1	2	50	—	D:o.
Nilssonska donationsfonden.	Årlig utdelning till behöfvande själfvårdsörjande personer i Södra Säm.	Landtbrukaren G. Nilsson, Säm.	1897 <sup>15</sup> / <sub>3</sub>	4	25	1,025	—	D:o.
Hedrénska donationen för Högsätters pastorat.	Att understödja behöfvande, som ej åtnjuta fattigvård.	Prostinnan Maria Kajsa Hedrén.	1843 <sup>20</sup> / <sub>9</sub>	8	19	1,832	—	D:o.
Renströmska donationsfonden.	Någon välgörande och nyttig inrättning samt till behöfvande inom Bolstads socken.	Grosshandl. Sven Renström i Göteborg.	1867 <sup>27</sup> / <sub>6</sub>	1	20	14,470	—	Pastor och tre inom socknen bosatta personer.
Engelckeska donationen n:r 1 i Gestads socken.	Låns utlämnande till sådana jordbrukare, som däråf äro i behof. Räntan utdelas till nödlidande.	Godsegaren C. J. Engelcke.	1844 <sup>29</sup> / <sub>2</sub>	Fattigkassan.	13	277	—	Kommunalnämnden. <sup>4)</sup>
D:o d:o n:r 2 i d:o.	D:o d:o.	Densamme.	,	14	38	280	—	Tre styrelseledamöter. <sup>5)</sup>
Helldinska donationsfonden i Gunnarsnäs s:n.	Att vid jultiden utdela den årliga räntan till socknens mest behöfvande fattige.	Komministeren L. Helldin.	1859 <sup>28</sup> / <sub>1</sub>	9	36	1,000	—	Kommunalnämnden.
Södra Bäckeboles donationsfond i d:o.	Till tio änkor och till sex fattiga, men flitiga skolbarn.	Hemmansegaren Johs Andersson.	1878 <sup>2</sup> / <sub>7</sub>	22	42	1,000	—	D:o.
Fru Svenskes gåfva.	Julgåfva åt Torps sockens fattiga.	Elisabet Svenske, född von Proschwitz.	1844 <sup>18</sup> / <sub>1</sub>	6	6	100	—	D:o.
Kung Carl Johans gåfva.	Till de fattiga i Torps socken.	Konung Carl XIV Johan.	1841 <sup>25</sup> / <sub>2</sub>	Fattigkassan.	43	720	—	D:o.
Eva Persdotter donation i Jerbo s:n.	Räntan utbetalas till en i Jerbo bösatt arbetsam fattig familj, som ej åtnjuter fattigvård.	Hustrun Eva Persdotter.	1892 <sup>2</sup> / <sub>5</sub>	1	5	100	—	Jerbo sockens kommunalstämma.
Risbergiska fonden i Gunnarsnäs s:n.	Att vid jultiden utdela halfva räntan till socknens mest behöfvande fattiga.	Desideria Risberg.	1892 <sup>25</sup> / <sub>4</sub>	—	—	1,112	—	Kommunalnämnden.
Kommissionslandtmätaren C. Lindeblads fond i Dalskogs s:n.	Räntan utdelas till fattiga i Dalskogs socken med företräde för dem, som äro behäftade med svår sjukdom och ej åtnjuta annat understöd.	F. d. kommissionslandtmätaren C. Lindeblad.	1899 <sup>2</sup> / <sub>7</sub>	6	40	1,000	—	Kyrko- och skolråd.

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1900		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
C. M. Svinhufvuds donationsfond.	Räntan utdelas årligen, hälften till en fattig familj med många barn och andra hälften till fattiga personer af allmogen, kända för dygd och arbetsamhet (inom Steneby och Årtemarks pastorat).	C. M. Svinhufvud, kapten.	1818 <sup>18/3</sup>	4	150	3,000	—	Direktionen för Svinhufvudska donationen.	
Änkefru Anna Maria Åbergs d:o.	Hjälp åt fattiga personer, som varit fru Åbergs underhafvande, och deras barn.	Änkefru Anna Maria Åberg.	1839 <sup>14/8</sup>	12	106	3,000	—	Kommunalnämnden i Åmåls socken.	
Bågenholmska fonden.	Åt blygsamma fattiga inom Dals-Ed.	Fru Rosa Carlén, f. Bågenholm.	1875 <sup>17/5</sup>	37	271	5,500	—	Pastor och kommunalnämnden.	
Carlingska donationen.	Understöd till Torpa sockens fattiga och sjuka.	Fru Bernhardina Carling, Osdal.	1869 <sup>27/12</sup>	2	600	9,514	—	Torpa sockens kommunalnämud.	
Flegeska d:o.	Understöd till namngifven person under dennes lifstid, hvarefter kapitalet tillfaller Torpa sockens fattigkassa.	Majorsänkan Flege i Borås.	Troligen år 1860.	—	—	1,100	—	D:o.	
b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.									
Östads barnhus.	Fattiga barns uppfostran.	Direktören N. Sahlgren.	1774 <sup>10/1</sup>	70	11,021	366,700	341,700	Disponent frih. J. Alströmer.	
Bergqvistska premiifonden.	Premier till flitiga skolbarn i Angereds socken.	Landtbrukaren P. H. A. Bergqvist.	1874 <sup>19/8</sup>	7	20	400	—	Skolrådet.	
Lindströmska donationsfonden.	Till fattiga och flitiga skolbarns bespisande och beklädnad inom d:o.	Handl. Gustaf Lindström.	1850 <sup>19/10</sup>	23	229	10,000	—	Kyrkorådet.	
Gerdhems skolkassa eller Olssonska donationsfonden.	Till understöd åt fattiga och flitiga skolbarn.	Gästgifvaren S. E. Olsson.	1872	30	130	2,430	—	Skolrådet.	
C. F. Ugglas donationsfond.	Fattiga skolbarns bespisning inom Ödskölds socken.	Carl Fredrik Uggle, bruksegare.	1826 <sup>11/11</sup>	10	90	1,500	—	Fattigvårdsstyrelsen och skolrådet.	
D:o d:o.	D:o i Steneby socken.	Densamme.	>	36	180	3,000	—	D:o d:o.	
D:o d:o.	D:o i Bäcke d:o.	D:o.	>	15	90	1,500	—	D:o d:o.	
D:o d:o.	Kostnadsfri undervisning åt fattiga barn.	D:o.	>	28	180	3,000	—	Skolrådet i Laxarby.	
Nya Trollhätte kanalbolags donationsfond.	Till premier för flitiga skolbarn i Trollhättan.	Nya Trollhätte kanalbolag.	1861 <sup>19/6</sup>	—	200	4,000	—	Skolrådet.	
Sällskapet P. B:s stipendiifond.	Till uppmantran åt skolbarnen i d:o.	Sällskapet P. B.	Okändt.	—	5	100	—	D:o.	
Sällskapet N. N:s d:o.	Till premier åt fattiga, men flitiga och välartade skolbarn i d:o.	Sällskapet N. N.	1875 <sup>1/11</sup>	—	5	100	—	D:o.	
C. O. Holms donation till förstärkande af öfverste Ericsons stipendiifond.	Till premier för fattiga, men välartade skolbarn i d:o.	Fabriksiddkaren C. O. Holm.	1866 <sup>5/6</sup>	—	50	1,000	—	D:o.	
Skolfonden.	Till böcker åt fattiga skolbarn i Vassända-Naglums socken.	Okänd.	Okändt.	—	15	250	—	D:o.	
Hajiska donationen.	D:o d:o.	D:o.	—	—	6	100	—	D:o.	
Lexénska donationsfonden.	Premier till skolbarn i Herrljunga socken.	Skolläraren P. J. Lexén.	1877 <sup>22/12</sup>	16	12	250	—	D:o.	
Ridderbjelkska d:o.	D:o i Kullings-Sköfde socken.	Komminister O. F. Ridderbjelke.	Okändt.	29	14	230	—	D:o.	
Kinbergska d:o.	Understöd till skolbarn i Algotstorps och Kullings-Sköfde socknar.	Landtbrukaren G. Kinberg.	1869 <sup>1/4</sup>	11	30	600	—	Skolråden.	
Horla sockens bibelkassa.	Inköp af biblar åt nattvardsbarn i Horla socken.	Martina, Josefina och Anna Hall.	1900 <sup>8/8</sup>	—	—	51	—	Kyrkorådet.	6)
Alingsås landsförsamlings premiifond.	Premier till skolbarn i Alingsås landsförsamling.	Häradshöfd. B. W. Hessle.	1872	60	20	1,305	—	Skolrådet.	7)
Andreas Bengtssons fond.	Bespisning af skolbarn i Hemsjö socken.	A. Bengtsson i Edsås.	1835 <sup>29/12</sup>	55	192	3,189	—	D:o.	
Göta artilleris premiifond.	Premier till skolbarn i Gällby socken.	>Göta artilleri>.	1900 <sup>6/8</sup>	—	—	100	—	Kyrkorådet.	8)
Frimanska fonderna.	Kyrkans försköning och till en folkskola i Rölanda församlings östra område.	Magnus Friman, hemmansegare.	1870 <sup>19/12</sup>	—	—	5,057	—	Kyrkorådet, ordförandena i kommunalstämma o. kommunalnämnd samt fattigvårdsstyrelsen.	
Bryngelssonska donationsfonden.	Inköp af biblar åt nattvardsbarn i Hudene.	Olaus Bryngelsson i Ölanda.	1863 <sup>21/5</sup>	7	10	200	—	Kyrkorådet.	
Skölvne pastorats bibelkassa.	D:o d:o i Skölvne pastorat.	Kyrkoh. A. Arvidsson.	1885 <sup>25/4</sup>	24	38	420	—	Kyrkoherden o. kyrkovårdar.	
Molla skolns premiifond.	Premier till skolbarn i Molla socken.	Anders Larsson i Hejdene.	1848	—	—	214	—	Skolrådet.	9)
Alboga sockens slöjdskole donationsfond.	Till underhåll af slöjdskola i Alboga socken.	Rektor P. G. Alander.	1873 <sup>8/7</sup>	—	21	6,163	—	Präster och skolråd.	10)



Lilleshöökiska donationsfonden.	Beklädnad och premier till skolbarn i Asklanda.	Generalmajor E. G. Lilliehöök.	1879 <sup>25</sup> / <sub>6</sub>	9	82	2,000	—	Kommunalstyrelsen.	
Ehrenqvistska fouden.	Premier till skolbarn i Toarps socken.	Länsmän A. P. Ehrenqvist.	1863 <sup>2</sup> / <sub>6</sub>	5	25	500	—	Skolrådet.	
D:o d:o.	D:o i Södra Vings socken.	Densamme.	—	—	25	500	—	D:o.	
D:o d:o.	D:o i Hällstads socken.	D:o.	—	20	25	500	—	D:o.	
Anders Liljas donation.	D:o i Espered.	Hemmansegaren A. Lilja.	1846 <sup>13</sup> / <sub>3</sub>	6	12	650	650	D:o.	
Lara Larssons d:o.	D:o i d:o.	Handl. L. Larsson.	1886 <sup>16</sup> / <sub>7</sub>	10	50	1,000	—	D:o.	
Gingri sockens premiifond.	D:o i Gingri socken.	J. Johansson, J. A. Setterblad och Inga Olofsdotter.	1870—74	15	12	300	—	D:o.	11)
Ekelundska fonden.	Till Södra Vings skola.	Handl. S. W. Ekelund.	1874 <sup>26</sup> / <sub>6</sub>	—	100	2,000	—	D:o.	
J. Petterssons donationsfond.	Beklädnad till skolbarn i Södra Ving.	Häradsdom. J. Pettersson.	—	—	50	1,000	—	D:o.	
Jönssonska donationsfonden.	Till flitiga och fattiga skolbarns beklädnad i Öxabäcks socken.	A. Jönsson, väfnadsförläggare.	Uppgift saknas.	12	50	1,000	—	D:o.	
Nils Sjöbloms donationsfond.	Till fattiga, flitiga och välartade skolbarn i Torestorp s.m.	Nils Sjöblom i Torestorp.	1885 <sup>10</sup> / <sub>2</sub>	9	25	500	—	Skolrådets ordförande.	12)
Ellekulla skolkassas offer- och gåvofond.	Bidrag till skollärarens i Ellekulla socken aflönning.	Abraham Johansson, skollärare.	1867 <sup>21</sup> / <sub>5</sub>	—	125	2,670	—	D:o.	
Frölichska donationsfonden.	Dels uppehållandet af en skola i Istorps by och dels understöd till fattiga skolbarn.	G. A. Frölich, häradskrifvare.	1827 <sup>21</sup> / <sub>6</sub>	—	1,172	26,803	5,000	Särskild direktion.	
Paulssonska d:o.	Dels löneförbättring åt folkskolelärare i Istorps pastorat, dels till inköp af skolmaterieell.	Nils Paulsson, prost.	1870 <sup>13</sup> / <sub>13</sub>	—	350	15,500	8,000	Skolråden i Istorps pastorat.	
Setheliska d:o.	Barn- och skolhusinrättning i Sätilla pastorat.	Prostinnan Petronella Sethelius och sonen borgmästaren J. H. Sethelius.	1777 <sup>6</sup> / <sub>5</sub>	—	1,521	60,187	47,700	Skolråden i Sätilla o. Hysna.	
Torellska d:o.	Bidrag till aflönande af skollärare i Sätilla församling.	O. M. Torell, prost.	1845 <sup>16</sup> / <sub>5</sub>	—	53	1,060	—	Skolrådet.	
Hultmanska d:o.	Underhåll och lärdom åt fattiga skolbarn i Bollebygds socken under skoltiden.	Johan Hultman, lektor.	1822 <sup>11</sup> / <sub>11</sub>	121	1,050	18,831	—	Kyrkoherden och skolrådet.	
Mobergska d:o.	För skolväsendet.	Komminister C. J. Moberg.	1855 nov.	—	—	3,000	—	Skolråden i Höсна, Gullered och Strengsered.	13)
Wolfska d:o.	D:o.	Förvaltaren Wolf.	Okändt.	—	—	257	—	Skolrådet i Gullered.	
Björnbergiska d:o.	Hjälps åt f. d. tjenstehjon och fattiga skolbarn.	Ånkan Christina Björnberg.	1873 <sup>24</sup> / <sub>5</sub>	4	20	400	—	Kyrkorådet i Gällstad.	
Danbergiska d:o.	Hjälps åt fattiga barn.	Handlanden And. Danberg.	1791 <sup>29</sup> / <sub>5</sub>	8	12	251	—	D:o i Tvärred.	
Carl Perssonska d:o.	Till kläder och böcker åt fattiga skolbarn.	Åbon Carl Persson.	1877 <sup>26</sup> / <sub>1</sub>	10	50	1,000	—	Skolrådet i d:o.	
Pfeiff-Stedtska d:o.	Beklädnadshjälps åt fattiga, välartade nattvardsbarn.	Friherrinnorna Pfeiff och Stedt.	1832 <sup>14</sup> / <sub>5</sub>	3	9	525	—	Kommunalnämnden i Kyllingared.	
Andreas Anderssonska d:o.	D:o d:o skolbarn.	Hemmanseg. A. Andersson.	1877 <sup>1</sup> / <sub>10</sub>	16	50	1,000	—	Skolrådet i Brunn.	
Isakssonska d:o.	D:o till fattiga nattvardsbarn.	Handl. Josef Isaksson.	1887 <sup>13</sup> / <sub>6</sub>	9	108	3,057	—	Kyrkorådet i Grönahög.	
Perssonska d:o.	D:o d:o skolbarn.	Kyrkovärden Nils Persson.	1859 <sup>23</sup> / <sub>13</sub>	16	50	1,000	—	Skolrådet i Tvärred.	
Bergendahlsska d:o.	Att lemna hjälps åt Bergendahliska släkten samt till kläder och föda åt fattiga skolbarn inom Långhems, Månstads och Södra Åsarps sockuar.	Fanjunkaren Gabriel Bergendahl.	1881 <sup>24</sup> / <sub>8</sub>	92	1,600	46,260	—	En direktion.	
Josef Johanssons och Liareds arbetsförenings donationsfond.	Till mat och beklädnad åt fattiga skolbarn inom Liareds socken.	Hemmanseg. Josef Johansson o. Liareds arbetsförening.	1891 <sup>17</sup> / <sub>12</sub> och 1898 <sup>29</sup> / <sub>10</sub>	12	75	1,500	—	Skolrådet.	
Särnamarkiska donationsfonden.	Böcker åt fattiga, dygdiga skolbarn.	Kyrkoherden And. Särnamark.	1810 <sup>18</sup> / <sub>4</sub>	30	50	1,000	—	Pastor och kyrkovårdar i Böne pastorat.	
Makarne Johanssons understödsfond.	Hjälps till fattiga skolbarn i Höсна socken.	Hemmanseg. Josef Johansson i Brumsered.	1894 <sup>25</sup> / <sub>7</sub>	2	10	200	—	Skolrådet.	
Dahlborgska fonden i Grinstads socken.	Att bereda boställe till socknens skollärare och befrämja fattiga och föräldralösa barns kristendomsundervisning.	Landtbrukaren J. Dahlborg.	1848 <sup>7</sup> / <sub>1</sub>	10	55	4,928	4,000	Socknens och kyrkans myndigheter.	
Holmdorffska donationen i Rennelanda socken.	Att användas till inköp och spridning bland skolbarnen af katekeser och nya testamenten.	Kaptenen G. Holmdorff o. h. h.	1834 <sup>30</sup> / <sub>8</sub>	31	16	232	—	Pastor i Rennelanda.	
Dallöfska stipendiifonden i Örs socken.	Räntan utdelas till fattiga skolbarn.	Skolläraren Sv. Dallöf.	1872 <sup>2</sup> / <sub>12</sub>	—	—	368	—	Örs sockens kassaförvaltare.	
Dalskogs sockens middagsspisningsfond.	Till fattiga skolbarn.	Prosten J. Jacobi och Dalskogs församling.	—	38	65	2,127	—	Församlingens skolråd och kommunalstyrelse.	
O. G. Nymans donationsfond.	Fattiga barns vård och uppfostran inom Steneby socken.	C. G. Nyman, bruksförvaltare.	1876 <sup>30</sup> / <sub>3</sub>	7	70	1,000	—	Kommunalnämnden.	
Maria Cajsa Jakobsdotters d:o.	Fattiga skolbarns underhåll inom Ödskölds socken.	Maria Cajsa Jakobsdotter, hemmansegare.	1879 <sup>10</sup> / <sub>7</sub>	6	67	1,500	—	Pastor och skolrådet.	
J. Rönbergs donationsfond.	Till underhåll af den af P. V. Berg stiftade skolan i Skallsjö socken.	Handl. J. Rönberg.	1830 <sup>22</sup> / <sub>6</sub>	—	650	13,000	—	Skolrådet.	
Berggrenska fonden.	Till utgifter för skolväsendet i Bergjums socken.	Okänd.	Okändt.	—	37	750	—	D:o.	
J. Vennerbergs donationsfond.	Till Norra Björke skolas behof.	J. Vennerberg i Uddevalla.	1801	—	154	14) 2,000	—	D:o.	14)
Dahlöfska stiftelsen.	Att, sedan 150 år förflutit efter år 1870, inom Vassända-Naglum inköpa egendom och därå inrätta skola.	Landtbrukaren J. F. Dahlöf.	1865 <sup>10</sup> / <sub>11</sub>	—	—	2,846	—	Styrelse af 3 personer.	
Ekmanska folkskole donationen.	Att bidraga till aflönning åt folkskolläraren i Kilanda församling.	Gustaf, Carl och J. J. Ekman.	1865 <sup>15</sup> / <sub>8</sub>	1	225	3,750	—	Skolrådet.	
c) Stipendiifonder och andra stiftelser för undervisning.									
Aug. Abrahamsons stiftelse.	Undervisning åt lärare och lärarinnor i pedagogisk slöjd å egendomen Nääs i Skallsjö socken.	Godsegaren Aug. Abrahamson.	1891 <sup>7</sup> / <sub>4</sub> med senare tillägg.	—	—	564,400	184,400	Direktör O. Salomon å Nääs (efter hans afgang af en styrelse af 5 personer).	

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1900		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
<i>d) Stiftelser för sjukvård.</i>									
Skallsjö sjuk- och fattigfond.	Till sjuka och behöfvande i Skallsjö socken.	Änkefru J. G. Berg.	1856 <sup>13</sup> / <sub>5</sub>	—	200	4,000	—	Näas fabriks aktiebolag.	
Näas fabriks d.o.	Till d:o i Näas fabriks tjänst.	Densamma.	—	—	500	10,000	—	D:o.	
Sjuntorps olycksfalls-kassa.	Till understöd vid olycksfall inom Sjuntorps fabriker.	Firman Johansson & Carl-lander i Göteborg.	1894 <sup>29</sup> / <sub>3</sub>	2	20	2,000	—	Styrelse af 4 personer.	
Maria Alberts stiftelse.	Till uppförande af sjukhus i Trollhättan.	Ingeniören E. L. Albert.	1892 <sup>28</sup> / <sub>3</sub>	—	—	34,711	—	D:o af 5 d:o.	15)
Sällskapet N. N:s grundfond.	D:o d:o.	Sällskapet N. N.	1888 <sup>2</sup> / <sub>7</sub>	—	—	2,790	—	Kommunalnämuden.	16)
Säteriet Hede i Kinna socken med kapital.	Underhåll åt Örby och Kinna socknars fattiga.	El. Agnes von Alten Broc-kum, fröken.	1717 <sup>27</sup> / <sub>11</sub>	3	—	27,000	27,000	Svenska staten.	
Svenljunga sjukstuga.	Att bereda sjuk- och läkarevård åt sjuka inom Svenljunga provinsialläkaredistrikt.	A. Jönsson, A. Hansson och K. Almqvist m. fl.	1864 <sup>4</sup> / <sub>11</sub>	85	2,996	33,270	10,000	En styrelse af 6 personer.	
J. T. Bergs understödsfond.	Sjukhjälp åt Näas fabriks arbetare.	J. T. Bergs sterbhus.	1895 <sup>19</sup> / <sub>5</sub>	18	1,483	39,584	—	Näas fabriks aktiebolag.	
Hilma Carlings understödsfond för obotligt sjuka.	Understöd den 18 september till 6 obotligt sjuka, sedan några stiftarinnans fattiga släktingar afidit.	Fröken Hilma Carling, Osdal.	1878 <sup>26</sup> / <sub>3</sub>	5	300	10,373	—	Torpa sockens kommunal-nämnd.	
<i>e) Sjuk- och begravningskassor.</i>									
Vargöns aktiebolags arbets-personals sjuk- och be-grafningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Vargöns disponent och ar-betare.	1876	167	2,124	4,202	—	Vald styrelse.	17)
Goodtemplars i Väne-Ryrd:o.	D:o.	Logemedlemmarne.	1892 <sup>9</sup> / <sub>10</sub>	4	35	688	—	D:o.	18)
Sjuntorps fabriksarbetares sjuk-kassa.	D:o.	Bolagets styrelse.	1886	26	490	5,500	—	D:o.	19)
Lilla Edets sjuk- och be-grafningskassa.	D:o.	Okänd.	1874 <sup>20</sup> / <sub>9</sub>	49	1,118	4,027	—	D:o af 7 personer.	20)
Pappersarbetarnes d:o.	D:o.	Broksegaren C. Emil Hæger.	—	96	1,350	2,442	—	D:o af 6 d:o.	21)
Ingeniören E. Stridsbergs arbetares d:o.	D:o.	Ingeniör E. Stridsberg.	1892 <sup>9</sup> / <sub>6</sub>	115	2,534	3,355	—	D:o af 5 d:o.	22)
Goodtemplars i Trollhättan d:o.	D:o.	Kyrkoherde P. M. Åberg.	1883 <sup>1</sup> / <sub>1</sub>	20	331	1,160	—	D:o d:o.	23)
Trollhätte verkstadsarbetares d:o.	D:o.	Verkstadsens arbetare.	1871	160	3,730	2,354	—	Firman Nydqvist & Holm.	24)
Skallsjö d:o.	D:o (inom Skallsjö socken).	Folkskoll. A. G. Johansson.	1897 <sup>24</sup> / <sub>10</sub>	26	999	583	—	Vald styrelse.	25)
Näas fabriks d:o.	D:o.	Näas fabriks aktiebolag.	1890	150	1,170	6,662	—	Näas fabriks aktiebolag.	26)
Arbetarnes begravningskassa.	Begravningshjälp (område: Näas fabrik med omnejd).	Folkskoll. L. W. Larsson.	1871 <sup>7</sup> / <sub>1</sub>	10	350	1,654	—	Vald styrelse.	27)
Skallsjö själfhjälpsförening.	Sjuk- och begravningshjälp (inom Skallsjö socken och omnejd).	Okänd.	1889 <sup>14</sup> / <sub>4</sub>	12	180	708	—	D:o.	28)
Foglaviks glasbruks sjuk-hjälps- o. begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp till arbetare vid Foglaviks glasbruk.	Förvaltare H. F. Schmidt.	1883 <sup>15</sup> / <sub>10</sub>	110	922	2,661	—	Förvaltare G. Boqvist.	29)
Värgårda sjuk- och begraf-ningskassa.	D:o (inom Kullings-Sköfde, Algutstorps o. Siene socknar).	Handlanden C. A. Tillner m. fl.	1895 <sup>23</sup> / <sub>11</sub>	4	113	683	—	Styrelsen.	30)
Hemsjö d:o.	Understöd till medlemmar (Hemsjö socken).	Skoll. S. Gustafsson m. fl.	1899 <sup>7</sup> / <sub>5</sub>	9	164	375	—	D:o.	31)
Kinnaströms arbetares d:o.	Sjuk- och begravningshjälp.	Arbetare vid Kinnaströms bruk.	1895 <sup>9</sup> / <sub>3</sub>	17	1,004	694	—	—	32)
Rydboholms och Viskafors sjuk-kassa.	D:o.	Rydboholms aktiebolag.	1897 <sup>23</sup> / <sub>1</sub>	78	3,232	11,210	—	En styrelse af 5 personer.	33)
Dalsjöfors arbetares sjuk- och begravningskassa.	D:o.	Fabriksegare.	1900	18	536	675	—	En styrelse.	34)
Uddebo fabriks sjuk-kassa.	D:o.	Fabriksarbetarne.	1900	7	120	1,435	—	D:o.	35)
Månstads sjukhjälpförening.	D:o.	—	1898 <sup>3</sup> / <sub>3</sub>	16	120	561	—	D:o.	36)
Hösna arbetares nykterhets- och sjukhjälpförening.	D:o.	—	1898	6	196	100	—	D:o.	37)
Södra Åsarps sjuk-kassa.	D:o.	—	1882	8	182	653	—	D:o.	38)
Elfsreds sjukhjälpförening.	D:o.	—	1898	8	136	243	—	—	39)
Svenljunga 100-mannaförening.	D:o.	Sadelmakare A. Andersson.	1887 <sup>9</sup> / <sub>2</sub>	361	361	1,401	—	D:o af 7 personer.	40)
Svenljunga 100-mannaförening nr 2.	D:o.	Baumästare A. Bengtsson.	1897 <sup>9</sup> / <sub>2</sub>	160	160	798	—	D:o d:o.	41)

Sexdräga 100-mannaförening.	Sjuk- och begrafningshjälp.	Lokomotivförare N. J. Ekelin.	1899 <sup>12</sup> / <sub>11</sub>	7	38	505	—	En styrelse af 7 personer.	42)
Fritsla mekaniska väfveris sjuk- o. begrafningskassa.	D:o.	Arbetare vid väfveriet.	1875	523	5,460	2,716	—	En styrelse.	43)
Stigens d:o.	D:o.	Fabrikör Hj. Andersson.	1884 <sup>12</sup> / <sub>1</sub>	12	247	2,279	—	D:o af 6 personer.	44)
Gustafsfors eller Skåpafors bruksarbetares sjuk-kassa.	D:o.	Gustafsfors bruksarbetare.	1881 <sup>1</sup> / <sub>1</sub>	28	1,769	3,686	—	Gustafsfors fabrikers aktiebolag.	45)

f) Pensionsfonder.

Sjuntorps pensionskassa.	Understöd åt ålderstigna arbetare vid Sjuntorps fabriker.	Firman Johansson & Carlander i Göteborg.	1894 <sup>29</sup> / <sub>3</sub>	1	150	4,951	—	Disponenten och 3 valda styrelseledamöter bland arbetarne.	
Trollhätte verkstads pensions- och understödsförening.	D:o vid Trollhätte verkstad.	Ingeniör A. Nydqvist.	1883 <sup>20</sup> / <sub>11</sub>	7	980	71,238	—	Firman Nydqvist & Holm.	
Bursellska donationsfonden.	Understöd till fattiga änkor och oförsörjda barn efter komministerar i Sätilla och Hysna socknar; i brist däraf till fattiga skolbarn i dessa socknar.	Katarina Bursell, komministeränka.	1850 <sup>10</sup> / <sub>4</sub>	1	150	3,000	—	Kommunalnämnderna.	
Fryxell-Langensköldska stiftelsen.	Hufvudsakligen pensioner till panvres hontoux inom Elfsborgs län och Vermland; återstoden till stipendier vid Vermlands nation i Uppsala, Kungl. Artilleri- och Ingeniörhögskolan samt Krigshögskolan.	Änkefru M. Fryxell, f. Langensköld.	1840 <sup>20</sup> / <sub>1</sub>	52	2,250	158,891	145,500	Direktion och kamrerare.	
Friedenreich-Warbergiska fonden.	Till understöd åt fattiga fruntimmer.	Öfverstelöjtnant C. A. Warberg o. h. h.	1848 <sup>9</sup> / <sub>11</sub>	17	1,420	35,800	—	Samma direktion.	
Anna von Wolckers lif- och kapitalräntefond.	Räntan utdelas till fattiga barn med 10 kronor för hvarje, som insätts i lif- och kapitalanstalt.	Anna V. K. von Wolcker.	1881 <sup>24</sup> / <sub>9</sub>	—	—	3,935	—	Kommunalnämnden i Gunnarsnäs.	46)
Häradshöfding Hessles ränte- och försäkringsfond.	Insättning åt 6 skolbarn i Alingsås socken af 5 kr. årligen till lifränta.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1876 <sup>5</sup> / <sub>12</sub>	6	30	620	—	Skolrådet.	
Ånkesätet Fridhem.	För kyrkoherdeänkor i Rölönda.	Kyrkoherden J. Norbäck.	1861 <sup>2</sup> / <sub>4</sub>	—	—	1,000	—	Kyrkoherden och kyrkovärden.	
Pensionskassan Sven Eriks-son.	Understöd åt ålderstigna, åt sjukliga, till arbete oförmögna personer i Rydboholms aktiebolags tjänst samt åt aflidne arbetares änkor och minderåriga barn.	Rydboholms aktiebolag.	1897 <sup>23</sup> / <sub>1</sub>	38	6,330	44,895	—	En styrelse.	47)
A. O. Ekelunds donationsfond.	Att insätta lifräntor åt arbetares vid Nääs fabrik nyfödda barn.	Kassör A. O. Ekelund.	1876 <sup>25</sup> / <sub>3</sub>	31	156	2,273	—	Nääs fabriks aktiebolag.	

h) Andra stiftelser och inrättningar.

C. O. Holms donationsfond.	Till något för Trollhättans kommun nyttigt och behöfligt ändamål.	Fabriksidkaren C. O. Holm.	1880 <sup>13</sup> / <sub>3</sub>	47	850	69,240	—	Styrelse af 4 personer.	
Niklassonska tornbyggnads-kassan.	Att i framtiden bygga nytt torn å Vestra Tunhems kyrka.	Hemmansegaren J. Niklasson i Hjerpstorp.	1877	—	—	3,225	—	Pastor och kyrkovårdar.	
Änkefru Sofia Fribergs graf-fond.	Vård af fru Fribergs graf; öfverskottet till andra nyttiga ändamål för kyrka och skola i Alingsås socken.	Sofia Friberg.	1875 <sup>9</sup> / <sub>3</sub>	—	—	1,935	—	Kyrkorådet.	48)
Vänga och Möne missionsförening.	För yttre och inre missionen.	Petter Magnusson.	1869 <sup>30</sup> / <sub>12</sub>	—	340	2,100	1,800	Z. Svensson i Sjöarp.	
Doktor Ahlbergers donationsfond.	Vård af prosten Ahlbergers i Torestorp familjegraf; öfverskottet tilldelas någon eller några behöfvande inom församlingen efter kyrkorådets beprövande.	Harald Ahlberger, teol. o. fil. d:r, Nyköping.	1900 <sup>23</sup> / <sub>3</sub>	8	40	1,000	—	Kyrkorådet.	
And. Abrahamssonska donationsfonden.	Låneunderstöd åt nödställda personer inom Kylingareds socken.	Hemmansegaren And. Abrahamsson.	1864 <sup>17</sup> / <sub>3</sub>	5	10	200	—	Kommunalnämnden.	
J. J. Hagstens donationsfond.	Räntan skall användas till allmännyttiga och välgörande ändamål inom socknen.	J. J. Hagsten.	—	—	41	1,055	—	Kyrkovärden i Skållerud.	
Anna Lisa Jonssons testamenteriska disposition.	Årliga räntan skall tillfalla församlingens organist.	Anna Lisa Jonsson.	—	1	50	974	—	D:o d:o.	
Summa			—	4,132	72,828	1,954,230	775,750		

B. I Venersborgs stad.

b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnaundervisning.

Gyllenheimska stiftelsen.	Att lemna premier och understöd åt fattiga barn, tillhörande Venersborgs stad.	E. G. Gyllenheim, generaldirektör.	1824 <sup>9</sup> / <sub>10</sub>	85	1,305	43,702	31,700	En styrelse.	
Venersborgs barnhem.	Att lemna föda, undervisning och vård åt minderåriga fattiga barn, hvilkas föräldrar om dagarna hafva sitt arbete utom hemmen.	Personer inom staden.	1874 <sup>4</sup> / <sub>9</sub>	40	1,930	26,300	7,800	D:o.	
Hedmanska donationsfonden.	Vård och underhåll åt minderåriga döttrar till obemedlade personer i Venersborg.	August Hedman, handlande.	1893 <sup>10</sup> / <sub>1</sub>	—	—	66,373	54,600	Handlanden A. J. Petersson under stadsfullmäktiges in-seende.	49)

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1900		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade vid årets slut. Kronor.	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
<i>c) Stipendiifonder och andra stiftelser för undervisning.</i>									
Salmeniuska donationsfonden.	Inköp af böcker till utlåning åt fattiga elever vid Venersborgs läroverk.	A. Salmenius, rektor.	1832 <sup>4</sup> / <sub>4</sub>	—	—	107	—	Allmänna läroverkets kollegium.	
Ekmaniska-Larssonskastipendiifonden.	Stipendier åt lärjungar vid d:o.	Obekant.	Obekant.	1	5	144	—	D:o.	
Subskriptionsstipendiifonden.	D:o d:o.	Åtskilliga personer.	1845 <sup>21</sup> / <sub>5</sub>	1	40	1,324	—	Rektor vid läroverket.	
Rektorstipendiet.	D:o d:o.	C. Hultström, rektor.	1846 <sup>5</sup> / <sub>9</sub>	1	10	242	—	D:o.	
Sällskapet P. B:s stipendiifond.	D:o d:o.	Sällskapet P. B.	1863 <sup>10</sup> / <sub>11</sub>	1	20	849	—	Läroverkskollegium.	
1865 års sällskapsfond.	D:o d:o.	10 personer i staden.	1865 <sup>20</sup> / <sub>3</sub>	1	35	1,075	—	D:o.	
Hultströmska stipendiifonden.	D:o d:o.	Subskriberade medel.	1869 <sup>24</sup> / <sub>3</sub>	1	75	2,544	—	D:o.	
G. S. Karströms stipendiifond.	D:o d:o.	G. S. Karström.	1868 <sup>9</sup> / <sub>11</sub>	1	40	1,240	—	D:o.	
Dahllöfska stipendiifonden.	D:o d:o.	J. J. Dahllöf.	1865 <sup>10</sup> / <sub>11</sub>	2	40	1,167	—	D:o.	
Rådberg-Castoricsska d:o.	D:o d:o.	K. P. Rådberg, lektor.	1872 <sup>16</sup> / <sub>13</sub>	1	20	892	—	D:o.	
Ryding-Liedzéniska d:o.	D:o d:o.	J. M. Ryding med fru, f. Liedzén.	1875 <sup>14</sup> / <sub>6</sub>	1	25	2,292	—	D:o.	
F. A. Zettergrens stipendiifond.	D:o d:o.	F. A. Zettergren.	1884 <sup>17</sup> / <sub>3</sub>	1	20	586	—	D:o.	
1871 års abiturienters fond.	D:o d:o.	1871 års abiturienter.	1891 <sup>14</sup> / <sub>13</sub>	1	35	1,099	—	D:o.	
Rektor C. S. Hultströms stipendiifond.	D:o d:o.	C. S. Hultström, f. d. rektor.	1882	2	90	2,140	—	D:o.	
Rådberg-Pyhllsonska stipendiifonden.	D:o d:o.	Amalia Rådberg.	1892 <sup>1</sup> / <sub>10</sub>	1	75	2,237	—	D:o.	
Helena Christina Wästbergs stipendiifond.	D:o d:o.	J. A. Wästberg.	1887 <sup>7</sup> / <sub>6</sub>	1	65	2,770	—	D:o.	
Stipendium Johannæum.	D:o d:o.	J. A. Nyberg.	1893 <sup>23</sup> / <sub>5</sub>	—	—	2,050	—	D:o.	49)
Småfoglarnes vänners stipendiifond.	D:o d:o.	Sällskapet Småfoglarnes vännere.	1898 <sup>23</sup> / <sub>5</sub>	1	40	1,045	—	D:o.	
1876 års föreläsningsförenings d:o.	D:o d:o.	Medlemmar af Venersborgs föreläsningsförening.	1899 <sup>21</sup> / <sub>4</sub>	1	20	637	—	D:o.	
<i>e) Sjuk- och begravningskassor.</i>									
Skofabrikens arbetares sjuk- och begravningskassaförening i Venersborg.	Sjuk- och begravningshjälp.	Skofabrikens arbetare.	1896 <sup>10</sup> / <sub>12</sub>	41	1,042	11,835	—	En styrelse.	50)
Independentorden af goodtemplars i Venersborg sjuk- och begravningskassa.	D:o.	Venersborgs goodtemplarloger.	1888 <sup>25</sup> / <sub>4</sub>	34	835	2,074	—	D:o.	51)
Goodtemplarbarnens spar- o. begravningskassa.	Att till delegares barn lemna understöd vid deras konfirmation eller därför inträffade död.	A. N. Berggren m. fl.	1886 <sup>8</sup> / <sub>5</sub>	10	242	516	—	D:o.	52)
National-goodtemplarlogen Nyblommans i Venersborg sjuk- o. begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Logemedlemmar.	1891	3	18	698	—	D:o.	53)
Venersborgs arbetarförenings sjukh. o. begravningskassa.	D:o.	Föreningsmedlemmar.	1892 <sup>27</sup> / <sub>6</sub>	44	1,316	3,229	—	D:o.	54)
Ömsesidig hjälp.	Begravningshjälp.	Arbetareföreningens styrelse.	1886 <sup>20</sup> / <sub>6</sub>	14	900	438	—	D:o.	55)
<i>f) Pensionsfonder.</i>									
C. J. Rybergska fonden.	Att bereda pensioner åt änkor efter handlande och handverkare i Venersborg.	C. J. Ryberg, värdshusidkare.	1875 <sup>16</sup> / <sub>10</sub>	12	450	10,400	—	Drätselkammaren.	
Fonden till pauvres honteux.	Pensioner till behöfvande fruntimmer.	Amalia Rådberg.	1892 <sup>1</sup> / <sub>10</sub>	8	500	10,000	—	Fattigvårdsstyrelsen.	
Rådbergiska stiftelsen.	Att lemna pension åt tvänne fattiga fruntimmer, tillhörande Venersborgs samhälle.	Hedda Rådbergs arvingar.	1874 <sup>21</sup> / <sub>9</sub>	2	47	1,000	—	En styrelse.	

b) Andra stiftelser och inrättningar.

Drottning Lovisas skydds-förening.	Vård och underhåll åt vanartiga yngre personer.	Personer i Venersborg.	1861 <sup>20</sup> / <sub>1</sub>	13	804	31,919	—	En styrelse.
Gudmund Sandmarkska stiftelsen.	Att bereda sunda och tjenliga bostäder åt åldriga personer af arbetsklassen i staden.	Gudmund Sandmark, f. d. regisläkare.	1850 <sup>20</sup> / <sub>4</sub>	—	—	67,470	67,470	Drätselkammaren.
Joh. Ad. Andersohns donationsfond.	Till för staden allmännyttiga ändamål.	Johan Adolf Andersohn, f. d. handlande.	1875 <sup>3</sup> / <sub>9</sub>	5	6,350	170,992	—	D:o.
		Summa	—	330	16,394	471,386	161,570	

C. I Borås stad.

a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.

Friherrinnan v. Strokirchs donation.	Räntan utdelas till behöfvande kvinna.	Maria v. Strokirch.	1865 <sup>5</sup> / <sub>5</sub>	1	48	1,000	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Hågenbils donation.	Räntan tillfaller 15 fattiga.	Kopparslagare H. Hågenbil.	1775 <sup>12</sup> / <sub>10</sub>	15	38	750	—	D:o.
G. Tollstorps d:o.	D:o 10 d:o.	Borgmästare G. Tollstorp.	1797 <sup>10</sup> / <sub>6</sub>	10	17	333	—	D:o.
H. Sijks d:o.	Räntan utdelas till fattiga.	Handl. H. Sijk.	1817 <sup>15</sup> / <sub>4</sub>	3	43	1,800	—	D:o.
P. Lindbergs d:o.	D:o d:o.	Handl. P. Lindberg.	1818 <sup>11</sup> / <sub>19</sub>	3	17	1,500	—	D:o.
Mällgrens d:o.	D:o till änkor eller ålderstigna flickor.	Sockerbagare A. Mällgren.	1835 <sup>22</sup> / <sub>10</sub>	4	102	2,150	—	D:o.
I. Wessmans d:o.	D:o till 2 fattiga.	Handl. I. Wessman.	1823 <sup>26</sup> / <sub>3</sub>	2	48	1,000	—	D:o.
Johan Lindberg Perssons d:o.	Till fri disposition af fattigvårdsstyrelsen.	Brakspatron J. Lindberg.	1815 <sup>28</sup> / <sub>1</sub>	—	—	3,000	3,000	D:o.
I. Petterssons d:o.	Räntan utdelas till 3 fattiga änkor.	Handl. O. Pettersson.	1847 <sup>30</sup> / <sub>12</sub>	3	48	1,000	—	D:o.
A. M. Salmenii d:o.	D:o till fattiga.	Handl. A. M. Salmenius.	1845 <sup>24</sup> / <sub>9</sub>	5	228	4,700	—	D:o.
L. M. o. J. Kjellmans d:o.	D:o till borgare eller borgareänkor.	Rådman J. Kjellman.	1848 <sup>14</sup> / <sub>6</sub>	4	200	4,211	—	D:o.
A. L. Carlings o. fru H. D. Carlings d:o.	D:o d:o.	Anna Lovisa o. H. Carling.	1849 <sup>10</sup> / <sub>3</sub>	5	238	5,000	—	D:o.
H. Nellsons d:o.	D:o till fattiga.	Handl. H. Nellson.	1855 <sup>8</sup> / <sub>3</sub>	6	360	7,500	—	D:o.
A. Calins d:o.	Understöd åt pauvres honteux.	Rådman A. Calin.	1869 <sup>19</sup> / <sub>6</sub>	6	238	5,000	—	D:o.
L. Jakobssons d:o.	Ränta utdelas till 8 personer.	Handl. L. Jakobsson.	1859 <sup>8</sup> / <sub>2</sub>	8	212	4,681	—	D:o.
B. Ammelins d:o.	D:o till fattiga.	Handl. B. Ammelin.	1873 <sup>12</sup> / <sub>5</sub>	26	475	10,000	—	D:o.
H. Carlings änkas d:o.	D:o till pauvres honteux.	A. L. Carling.	1872 <sup>4</sup> / <sub>5</sub>	9	831	17,500	—	D:o.
Ekegrens d:o.	D:o till en fattig.	Färgare C. Ekegren.	1837 <sup>5</sup> / <sub>6</sub>	1	24	500	—	D:o.
Margareta Wahlborgs d:o.	D:o till 2 fattiga.	Margareta Wahlborg.	1826 <sup>1</sup> / <sub>6</sub>	2	30	600	—	D:o.
Carl XIV Johans d:o.	D:o till 6 d:o.	Konung Carl XIV Johan.	1820—23	6	78	1,650	—	D:o.
Föreningen till understöd åt pauvres honteux i Borås.	Understöd åt pauvres honteux.	Härads höfding Hugo Hedenstierna.	1881 <sup>22</sup> / <sub>4</sub>	11	450	14,507	—	En styrelse af 5 personer.
Ehrenqvists donation.	Behållningen ingår till allmänna fattigvården.	Rådman A. P. Ehrenqvist.	1868	—	—	4,400	—	Fattigvårdsstyrelsen.
E. P. Åhgrens d:o.	Räntan utdelas till pauvres honteux.	Eva Åhgren.	1890 <sup>3</sup> / <sub>3</sub>	4	238	5,000	—	D:o.
E. Björks d:o.	D:o d:o.	Handl. C. Björk.	1895 <sup>21</sup> / <sub>11</sub>	4	200	5,000	—	D:o.
S. H. Petterssons d:o.	D:o till 4 fattiga.	S. H. Pettersson.	1885 <sup>21</sup> / <sub>7</sub>	6	204	4,117	—	D:o.
Borgerskapets subskription.	Understöd åt f. d. handlande och handverkare.	Borgare i Borås.	1814	2	71	1,500	—	D:o.
Axel Hallins donation.	Understöd åt en välfrejdad person.	Handl. Axel Hallin.	1812 <sup>13</sup> / <sub>5</sub>	1	15	300	—	D:o.

b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.

Mariastiftelsen i Borås.	Uppfostran och vård åt fattiga barn.	Kammarjunkare Stjernfelt.	1856 <sup>11</sup> / <sub>4</sub>	—	—	14,750	—	En styrelse af 12 personer.
H. K. H. Prins Gustafs förening för vanvårdade och vanartade barns räddning.	Vårdande af vanartiga barn.	Härads h. B. W. Hessle.	1846 <sup>12</sup> / <sub>3</sub>	31	2,254	47,501	—	En direktion af 9 d:o. <sup>56)</sup>
Sällskapet Jultomtarna.	Beklädnade af fattiga barn.	Verkin. C. J. Friberg.	1886 <sup>29</sup> / <sub>1</sub>	100	1,800	3,589	—	En styrelse af 7 d:o. <sup>57)</sup>
Borås söndagsskola.	Undervisning för dem, som lemnat andra skolor.	Rådman M. U. Hallborg.	1835 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	—	—	4,895	—	Skolrådet. <sup>58)</sup>
Maria Heigmans donation.	Understöd åt 4 fattiga barn.	Maria Heigman.	1817 <sup>15</sup> / <sub>4</sub>	1	30	634	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Major C. v. Utfalls d:o.	Premier till flitiga medellösa barn vid Borås folkskola.	Major C. v. Utfall.	1868 <sup>11</sup> / <sub>8</sub>	27	21	537	—	Skolrådet.
A. M. Salmenii d:o nr 3.	D:o d:o.	Handl. A. M. Salmenius.	1856 <sup>27</sup> / <sub>7</sub>	8	—	533	—	D:o.
D:o nr 2.	Resekostnad för inspektör vid folkskolan.	Densamme.	—	—	—	661	—	D:o.
Folkskolans premiifond eller Strömboms donation.	Ingen föreskrift lemnad.	O. W. Strömbom, folkskol-lärare.	1850 <sup>31</sup> / <sub>5</sub>	—	—	412	—	D:o. <sup>59)</sup>
A. P. Ehrenqvists donation.	Premier till flitiga och medellösa skolbarn.	Rådman A. P. Ehrenqvist.	1863 <sup>3</sup> / <sub>6</sub>	14	21	535	—	D:o.
Pehr Kjellmans d:o.	Undervisning för några fattiga barn.	Handl. Pehr Kjellman.	1792 <sup>20</sup> / <sub>5</sub>	7	22	535	—	D:o.
C. B. Björcks d:o.	Middagsspisning för fattiga skolbarn.	Handl. C. B. Björck.	—	100	244	5,250	—	D:o.
P. Hållings d:o.	Fattigunderstöd till skolbarn.	Handl. P. Hålling.	1816 <sup>10</sup> / <sub>19</sub>	8	62	1,300	—	Fattigvårdsstyrelsen.

c) Stipendiifonder och andra stiftelser för undervisning.

Nyströmska stipendiet.	Årliga behållningen utdelas åt studerande vid läroverket.	Joh. Nyström och Maria Nyström.	1863 <sup>17</sup> / <sub>1</sub>	—	—	19,340	12,300	Skolrådet. <sup>60)</sup>
Anna Rebecka Lindbergs donation.	Utdelas till mindre bemedlade studerande vid d:o.	Anna R. Lindberg.	1872 <sup>30</sup> / <sub>10</sub>	1	200	4,000	—	Läroverkskollegium. <sup>61)</sup>

K. Majors Befallningshufvandes femårsberättelser 1896—1900. Elfsborgs län.

Tab. 7.

Elfsborgs län.

49

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1900		Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade vid årets slut. Kronor.)	Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.				
Nellsonska uppfostringsanstalten.	Räntan användes till underhåll af ynglingar af fattiga föräldrar vid läroverket.	Handl. H. Nellson.	1855 <sup>8</sup> / <sub>5</sub>	9	3,850	100,000	—	En direktion af 6 personer.	
Norén-Salmeniuska stipendiet.	Hälften till stipendier åt lärjungar vid d:o, <sup>1</sup> / <sub>4</sub> till premier, <sup>1</sup> / <sub>4</sub> till lärjungebiblioteket.	Handl. P. Norén och A. M. Salmenius.	1832 <sup>28</sup> / <sub>3</sub> 1856 <sup>20</sup> / <sub>7</sub>	20	180	5,000	—	Läroverkskollegium.	
N. G. Sommelii donationsfond.	Inga föreskrifter.	Häradshöfding N. G. Sommelius.	1854 <sup>7</sup> / <sub>6</sub>	—	—	19,920	—	Styrelsen för tekniska elementarskolan.	69)
Joh. A. Nilssons d:o.	Understöd åt elever vid tekniska skolan.	Handl. J. A. Nilsson.	1870 <sup>6</sup> / <sub>4</sub>	6	105	6,440	—	D:o.	
B. Ammelins d:o.	Ärliga räntan tillfaller Borås väfskola.	Handl. B. Ammelin.	1873 <sup>12</sup> / <sub>5</sub>	—	—	5,222	—	D:o.	
d) Stiftelser för sjukvård.									
Lillichöökiska donationsfonden.	Att bereda plats å Borås lasarett åt en fattig sjuk från Asklanda, Ornunga eller Qvinnestads socknar.	E. G. Lillichöök, generalmajor.	1877 <sup>9</sup> / <sub>6</sub>	2	158	2,000	—	Lasarettsdirektionen.	
Hilma Carlings understödsfond.	Understöd åt 8 lifrätttagare under deras lifstid, därefter åt 12 fattiga sjuka.	Hilma Carling.	1878 <sup>26</sup> / <sub>3</sub>	7	1,320	23,000	—	Drätselkammaren.	
e) Sjuk- och begravningskassor.									
Handtverksborgarnes sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Skomakare C. J. Helin.	1858 <sup>10</sup> / <sub>5</sub>	4	35	1,787	—	En styrelse.	63)
Borås handtverks-, handels- och industriidkares d:o.	D:o.	Verkmästaren C. F. Svensson.	1879 <sup>9</sup> / <sub>4</sub>	23	415	6,196	—	D:o.	64)
Hundramannaföreningen nr 2.	D:o.	Arbetare i Borås.	1882 <sup>27</sup> / <sub>10</sub>	10	266	2,794	—	D:o.	65)
Goodtemplars i Borås sjuk- och begravningskassa.	D:o.	Logemedlemmar.	1882 <sup>1</sup> / <sub>9</sub>	14	404	1,688	—	D:o af 5 personer.	66)
Borås arbetareförenings d:o.	D:o.	Arbetare i Borås.	1854 <sup>23</sup> / <sub>9</sub>	106	3,161	6,658	—	En styrelse.	67)
Borås hundramannaförening.	D:o.	D:o.	1887 <sup>27</sup> / <sub>11</sub>	24	958	1,123	—	D:o.	68)
Föreningen Hemmets hjälp.	D:o.	D:o.	1895 <sup>5</sup> / <sub>10</sub>	24	444	1,022	—	D:o.	69)
Absolutisternas hundramannaförening.	D:o.	K. J. Bonander.	1899 <sup>21</sup> / <sub>4</sub>	4	17	—	—	D:o.	70)
Viskabergs fabrikers aktiebolags sjuk- och begravningskassa.	D:o.	Fabrikör D. Svensson.	1898	25	171	—	—	Viskabergs fabrikers aktiebolag.	71)
Viskastrands mekaniska väfveris d:o.	D:o.	Viskastrands mek. väfveri.	—	35	194	3,977	—	Verkmästare vid väfveriet.	72)
Sjukkassan vid Åkerlunds bomullsspinneri.	D:o.	Ingeniör Alb. Nordlund.	1900 <sup>20</sup> / <sub>8</sub>	4	24	665	—	En styrelse.	73)
Norrby aktiebolags sjuk- och begravningskassa.	D:o.	Arbetare vid fabriken.	1878 <sup>1</sup> / <sub>2</sub>	42	588	4,789	—	D:o.	74)
f) Pensionsfonder.									
Understödsinrättningen för äldriga och trogna tjänare.	Understöd åt äldriga tjänare.	Handl. J. A. Nilsson.	1870 <sup>6</sup> / <sub>4</sub>	4	58	1,000	—	En styrelse.	
J. A. Nilssons donation för trogna tjänare.	Understöd.	Densamme.	—	4	58	1,000	—	D:o.	
J. P. Holmströms donation.	D:o åt borgareänkor och -döttrar.	Urnakaren J. P. Holmström.	1853 <sup>22</sup> / <sub>11</sub>	5	833	71,650	22,648	Fattigvårdsstyrelsen.	
h) Andra stiftelser och invättningar.									
Sommeli donation.	Inga bestämmelser.	Häradsh. N. G. Sommelius.	1851 <sup>7</sup> / <sub>6</sub>	—	—	15,945	12,423	Fattigvårdsstyrelsen.	
Salmenii d:o till veterinärrättning.	Veterinärrättning i Borås.	Handl. A. M. Salmenin.	1835 <sup>6</sup> / <sub>10</sub>	—	—	2,999	2,000	Hushållningssällskapet.	
Amnelinska fonden.	Underhåll af kyrkan.	Handl. B. Ammelin.	1873 <sup>12</sup> / <sub>5</sub>	—	—	5,000	—	Kyrkorådet.	
H. Nellsons donation.	Gatuansättning.	Handl. H. Nellson.	1856 <sup>9</sup> / <sub>2</sub>	—	8,900	184,390	36,894	Drätselkammaren.	
				Summa	810	31,298	687,436	89,265	

D. I Alingsås stad.

a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.

Kristina Arsenius donationsfond.	Understöd åt 2 behöfvande äldre ogifta fruntimmer af obehäfläckt rykte, tillhörande borgerskapet.	Mamsell Kristina Arsenius.	1859 <sup>10</sup> / <sub>9</sub>	2	15	300	—	Magistraten.
Fonden af den 16 september 1884.	D:o till 4 fattiga s. k. bättre fruntimmer i Alingsås.	Okänd.	1884 <sup>16</sup> / <sub>9</sub>	4	100	2,000	—	D:o.
Kristina Bergströms donationsfond.	D:o åt redbara fattiga, som genom sjukdom eller annorledes råkat i armöd.	Jungfru Kristina Bergström.	1872 <sup>30</sup> / <sub>9</sub>	30	300	6,000	—	D:o och fattigvårdsstyrelsen.
Garfvarnes och kopparslagarnes d:o.	D:o åt 2 behöfvande garfvar och kopparslagare.	Garfvar- och kopparslagareföreningen.	1859 <sup>24</sup> / <sub>5</sub>	2	57	1,150	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Handels-, fabriks- och handverkareföreningens d:o.	D:o åt 2 behöfvande, företrädesvis näringsidkare.	Handels-, fabriks- och handverkareföreningen.	1870 <sup>1</sup> / <sub>10</sub>	2	60	1,000	—	D:o.
Sofia Fribergs d:o.	Utdelning till pauvres honteux.	Änkan Sofia Friberg.	1872 <sup>5</sup> / <sub>10</sub>	11	426	12,601	—	D:o.
Alma Hammarstrands minne.	D:o dagarna före jul årligen till fattiga i Alingsås stad.	Bryggaren C. Aug. Svensson.	1889 <sup>5</sup> / <sub>12</sub>	12	60	1,200	—	D:o och magistraten.
Alingsås nya sjuk- och begravningskassas räntemedel.	D:o till behöfvande handverkare.	Alingsås nya förenings sjukhjälp- och begravningskassa.	1892 <sup>6</sup> / <sub>3</sub>	1	20	500	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Gustaf Goebels fond.	D:o till i Alingsås boende behöfvande handverkare.	Kakelugnsmakaren Gustaf Goebel.	1895 <sup>31</sup> / <sub>10</sub>	7	65	1,000	—	D:o.

c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.

Lundahlska stipendiefonden.	Att bereda hjälp till skolgång åt 10 fattiga borgare eller handverkaresöner i Alingsås.	Bandfabrikören Sven Lundahl.	1783 <sup>2</sup> / <sub>5</sub>	10	500	21,484	17,700	Magistraten och kyrkorådet.
Hessles stipendiefond.	Till hjälp åt en välartad yngling, som vid högre läroverk fortsätter å klassiska linien.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1880 <sup>12</sup> / <sub>13</sub>	1	75	1,256	—	Läroverkskollegium.
Claes Adelskölds d:o.	Stipendium åt obemedlad skolyngling, som ämnar egna sig åt laudbruk eller annan näring.	Majoren Claes Adelsköld.	1890 <sup>7</sup> / <sub>9</sub>	1	35	1,256	—	D:o.
Elfte-februari-fonden.	Att användas till inköp af böcker såsom premier.	Fil. stud. Th. Nattsén.	1894 <sup>21</sup> / <sub>2</sub>	—	—	216	—	D:o.
Inspektorsfonden.	Premier till välartade ynglingar från Alingsås pastorat.	Densamme.	1895 <sup>30</sup> / <sub>11</sub>	—	—	248	—	D:o.

d) Stiftelser för sjukvård.

Hedda Grönvalls minne.	Till sjukvård och medicin åt sådana fattiga, som ej erhålla fattigunderstöd.	Grosshandl. J. D. Grönvall.	1888 <sup>28</sup> / <sub>12</sub>	6	106	4,338	—	Magistraten.
------------------------	--	-----------------------------	------------------------------------	---	-----	-------	---	--------------

e) Sjuk- och begravningskassor.

Arbetareföreningen Enighetens sjuk-kassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Stationsskrifvare J. A. Ljunggren.	1880 <sup>8</sup> / <sub>8</sub>	55	1,181	8,981	7,750	En styrelse af 9 personer. <sup>75)</sup>
Alingsås nationalgoodtemplars nya sjuk-kassa.	D:o.	Grådtemplet Afzelius.	1886 <sup>29</sup> / <sub>3</sub>	10	93	282	—	D:o af 5 d:o. <sup>76)</sup>
Nykterhetsföreningen Trofasts sjuk- o. begravningskassa.	D:o.	Nykterhetsföreningen Trofast.	1898 <sup>16</sup> / <sub>10</sub>	8	112	116	—	D:o d:o. <sup>77)</sup>
Alingsås bomullsväfveris d:o.	D:o.	Ch. Hill, fabriksegare.	1864 <sup>1</sup> / <sub>7</sub>	78	1,470	4,507	—	D:o d:o. <sup>78)</sup>
Alingsås nationalgoodtemplars gamla sjuk-kassa.	D:o.	Goodtemplarlogen 39 Jonas Alströmer.	1881	16	195	—	—	En styrelse. <sup>79)</sup>
Summa			—	256	4,870	68,435	25,450	

E. I Ulricehamns stad.

a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.

Karl Lundblads donation	Understöd åt behöfvande, som ej åtnjuta fattigvård.	K. Lundblad, f. d. komm-laudmätare.	1898 <sup>31</sup> / <sub>3</sub>	7	48	1,000	—	Borgmästaren och kyrkoherden.
-------------------------	---	-------------------------------------	-----------------------------------	---	----	-------	---	-------------------------------

b) Stiftelser och invättningar för barnavård och barnundervisning.

Ulricehamns folkskolas understödsfond.	Understöd åt välartade behöfvande skolbarn.	Onämnd.	1900 <sup>20</sup> / <sub>8</sub>	—	—	723	—	<sup>80)</sup>
--	---	---------	-----------------------------------	---	---	-----	---	----------------

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål (och verksamhetsområde).	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1900		6. af nedanstående hela belopp. Kronor.	7. Stiftelsens storlek (fastighetsvärden inräknade) vid årets slut. Kronor.	8. Värdet af fastigheter, tillhörande stiftelsen, vid årets slut. Kronor.	9. Stiftelsen förvaltas af:	10. Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.					
<b>d) Stiftelser för sjukvård.</b>										
Understödsfond för behövande kurgäster vid Ulricehamns sanatorium.	Att bereda bidrag för fattiga sjuklingar, som besöka sanatoriet.	Kurgäster vid sanatoriet.	1889 <sup>30</sup> / <sub>6</sub>	15	420	3,900	—	Intendenten och en af kurgästerna utsedd kassaförvaltare.	<sup>81)</sup>	
<b>e) Sjuk- och begravningskassor.</b>										
Ulricehamns arbetareförenings sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Arbetareföreningen.	1881 <sup>14</sup> / <sub>5</sub>	16	496	2,430	—	Arbetareföreningens styrelse.		
Ulricehamns enskilda nykterhetsvännars d:o.	D:o.	J. Hultzén m. fl.	1895 <sup>7</sup> / <sub>1</sub>	6	75	211	—	En styrelse om 5 personer.		
<b>f) Pensionsfonder.</b>										
Mamsell Anna Ödmans pensionsfond.	Pension åt en inom staden boende behöfvande kvinna af medelklassen.	Maria Rogh.	1866 <sup>11</sup> / <sub>6</sub>	1	20	655	—	Borgmästaren, postmästaren och pastor.		
				Summa	—	45	1,059	8,919	—	
<b>F. I Åmåls stad.</b>										
<b>a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</b>										
Lekbergiska donationsfonden.	Julgäfvor till burskapsegande handverkares änkor och efterkommande.	Rådmannen L. G. Lekberg.	1864 <sup>1</sup> / <sub>10</sub> 1866 <sup>1</sup> / <sub>8</sub> 1884 <sup>16</sup> / <sub>9</sub>	65	465	9,355	—	Drätselkammaren.		
Edgrenska d:o.	D:o till fattiga kvinnor och underhåll af en graf.	P. A. Edgren.	1884 <sup>16</sup> / <sub>9</sub>	6	60	1,000	—	Magistraten.		
<b>b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.</b>										
Reimanska donationsfonden.	Bidrag till folkskolan och fattigvården.	Apotekaren Reiman.	1815 <sup>2</sup> / <sub>2</sub>	—	—	8,352	8,352	Skolrådet och fattigvårdsstyrelsen.		
Askenstedtska d:o.	Nyttiga ändamål, i synnerhet friskola åt fattiga.	Handl. J. H. Askenstedt.	1838 <sup>21</sup> / <sub>1</sub>	—	—	3,500	3,500	Skolrådet.		
Eva von Helands donation.	Slöjdskola för flickor.	Eva von Heland.	1870 <sup>23</sup> / <sub>7</sub>	—	—	400	—	D:o.		
P. A. Peterssons d:o.	Premier inom folkskolan.	Bokh. P. A. Petersson.	1875 <sup>4</sup> / <sub>8</sub> 1895 <sup>5</sup> / <sub>8</sub>	20	65	2,000	—	D:o.		
Fru Johanna Peterssons minne.	D:o.	Densamme o. h. h.	1899 <sup>4</sup> / <sub>8</sub>	20	100	2,000	—	D:o.		
<b>c) Sjuk- och begravningskassor.</b>										
Sjuk- och begravningshjälpföreningen emellan Bergslagens järnvägars mekaniska verkstads arbetare.	Sjuk- och begravningshjälp.	Arbetare vid mekaniska verkstaden.	1890 <sup>22</sup> / <sub>13</sub>	101	1,458	2,634	—	Utsedd kassör.	<sup>82)</sup>	
Åmåls arbetareförenings sjuk- och begravningskassa.	D:o.	Arbetareföreningen.	1880 <sup>3</sup> / <sub>8</sub>	17	310	2,518	—	D:o.	<sup>83)</sup>	
<b>f) Pensionsfonder.</b>										
Anna v. Wolckers lif- och kapitalrentefond.	Gäfvor till fattiga barn och lifräntor.	Anna v. Wolcker.	1876 <sup>24</sup> / <sub>4</sub>	—	—	13,958	—	Drätselkammaren.		



h) Andra stiftelser och invrättningar.

Steckseniuska donationsfonden.	Arbetshus för fattiga.	Magister N. Stecksenius o. h. h. Anna.	1774 <sup>20</sup> / <sub>12</sub>	—	—	61,636	—	Skolrådet.	<sup>84)</sup>
Höglablska organistfonden.	Aflöning till organist och klockare i Åmål.	Fabrikör L. G. Högdahl.	1839 <sup>2</sup> / <sub>6</sub>	1	677	15,144	—	Kyrkorådet.	
Åbergiska donationsfonden.	Arbetsinrättning i Åmål.	Brukseg. J. Åberg.	1847 <sup>22</sup> / <sub>11</sub>	—	—	13,223	—	Fattigvårdsstyrelsen.	<sup>84)</sup>
Fonden till sparkassa för Åmåls stad.	Sparkassa.	Åmåls sparbank.	1848 <sup>22</sup> / <sub>3</sub>	—	707	6,118	—	Åmåls sparbank.	
Fonden till societetshus.	Uppförande af societetshus.	D:o.	1886 <sup>6</sup> / <sub>11</sub>	—	—	8,610	—	D:o.	
		Summa	—	230	3,842	150,448	11,852		

A n m ä r k n i n g a r.

<sup>1)</sup> Stiftelsen utgår med  $\frac{1}{8}$  af värdet af 26 hl. råg och 33 hl. korn. — <sup>2)</sup> Donationen utgöres af 2 frälseräntor, den ena från  $\frac{1}{2}$  mantal Sköfde Mellomgården, taxerad till 1,300 kr., och den andra från Åby Storegårdens kvarn; utdelningen utgjordes af resp. 38·30 kr. och 4 tunnor säd. — <sup>3)</sup> 3 skäppor råg, 3 skäppor korn och 3 skäppor blandsäd utgå från Åby Storegårdens kvarn. — <sup>4)</sup> Stiftelsen utgöres af 80 tunnor hafre. — <sup>5)</sup> Stiftelsen utgöres af 80 tunnor 29 kappar hafre. — <sup>6)</sup>  $\frac{1}{8}$  af räntan tillägges kapitalet. — <sup>7)</sup> Beloppet utdelas med 50 à 25 öre. — <sup>8)</sup> Gåfvan var 40 kr. Gällby socken har tillagt 60 kr. — <sup>9)</sup> Utdelning sker hvartannat år. — <sup>10)</sup> År 1899 utbetalades 1,250 kr. för skolans iordningsställande. — <sup>11)</sup> 100 kr. af hvarje donator. — <sup>12)</sup> Grundkapitalet, 343·69 kr., ökad genom gåfvor och kollekt. — <sup>13)</sup> Af kapitalet äro 1,500 kr. donerade till Hösna, 750 kr. till Gullered och 750 kr. till Strengsered. — <sup>14)</sup> Donationen utgår med 6 tunnor råg och 6 tunnor korn. — <sup>15)</sup> Ursprungliga donationen var 600 kr. Den 6 juli 1889 donerades änyo 600 kr. och den 10 november 1890 400 kr. Räntan har städse lagts till kapitalet. — <sup>16)</sup> Utarrenderad kronodomän. Göteborgs hospital bereder vård åt sjuksjuka från Örby pastorat. — <sup>17)</sup> Influtna delegareafgifter år 1900 2,150·14 kr. — <sup>18)</sup> D:o 72·75 kr. — <sup>19)</sup> D:o 1,635·60 kr. — <sup>20)</sup> D:o 1,246·15 kr. — <sup>21)</sup> D:o 1,905·57 kr. — <sup>22)</sup> D:o 2,184 kr. — <sup>23)</sup> D:o 364 kr. — <sup>24)</sup> D:o 3,471·50 kr. — <sup>25)</sup> D:o 662·15 kr. — <sup>26)</sup> D:o 837·22 kr. — <sup>27)</sup> D:o 191·67 kr. — <sup>28)</sup> D:o 392·14 kr. — <sup>29)</sup> D:o 890·42 kr. — <sup>30)</sup> D:o 161 kr. — <sup>31)</sup> D:o 234 kr. I kassans behållning äro inräknade 288·50 kr. garantimedel, som till medlemmar återbetalas vid deras afgang ur kassan. — <sup>32)</sup> Influtna delegareafgifter år 1900 539·75 kr. — <sup>33)</sup> D:o

2,681·24 kr. — <sup>34)</sup> D:o 550·70 kr. — <sup>35)</sup> D:o 335·17 kr. — <sup>36)</sup> D:o 95·60 kr. — <sup>37)</sup> D:o 71·20 kr. — <sup>38)</sup> D:o 127·50 kr. — <sup>39)</sup> D:o 146·10 kr. — <sup>40)</sup> D:o 668·96 kr. — <sup>41)</sup> D:o 536·50 kr. — <sup>42)</sup> D:o 554·78 kr. — <sup>43)</sup> D:o 6,806 kr. — <sup>44)</sup> D:o 312·50 kr. — <sup>45)</sup> D:o 1,585·04 kr. — <sup>46)</sup> Utdelning eger rum, först när kapitalet uppgått till 15,000 kr. — <sup>47)</sup> Inkomst af fabriks-handeln 9,739·31 kr. — <sup>48)</sup> Endast grafvens vård hittills bekostad. — <sup>49)</sup> Utdelning ännu ej börjad. — <sup>50)</sup> Influtna delegareafgifter år 1900 1,689·50 kr. — <sup>51)</sup> D:o 685·10 kr. — <sup>52)</sup> D:o 149·66 kr. — <sup>53)</sup> D:o 78·50 kr. — <sup>54)</sup> D:o 819·75 kr. — <sup>55)</sup> D:o 915·95 kr. — <sup>56)</sup> Till denna stiftelse hör äfven den Nilssonska donationen, 26,496·93 kr., hvaraf räntan tillsvidare uppbäres af en släkting till donatorn. — <sup>57)</sup> Influtna afgifter år 1900 1,854 kr. — <sup>58)</sup> Räntan användes till aflöning åt en lärare samt inköp af skrifmaterialier. — <sup>59)</sup> Räntan lägges till kapitalet. — <sup>60)</sup> Reparationer hafva hindrat utdelning sedan år 1896. — <sup>61)</sup> Räntan uppbäres af en släkting till stiftarinnan. — <sup>62)</sup> Räntan användes enligt styrelsens beslut. — <sup>63)</sup> Inga afgifter inbetalda. — <sup>64)</sup> Influtna delegareafgifter år 1900 621 kr. — <sup>65)</sup> D:o 432·75 kr. — <sup>66)</sup> D:o 406 kr. — <sup>67)</sup> D:o 2,977 kr. — <sup>68)</sup> D:o 1,233·82 kr. — <sup>69)</sup> D:o 972·20 kr. — <sup>70)</sup> D:o 32·32 kr. — <sup>71)</sup> D:o 632·25 kr. — <sup>72)</sup> D:o 261·12 kr. — <sup>73)</sup> D:o 371·75 kr. — <sup>74)</sup> D:o 867 kr. — <sup>75)</sup> D:o 1,211·95 kr. — <sup>76)</sup> D:o 214·70 kr. — <sup>77)</sup> D:o 193·19 kr. — <sup>78)</sup> D:o 861 kr. — <sup>79)</sup> D:o 306·40 kr. — <sup>80)</sup> Understöd ännu ej utdeladt. — <sup>81)</sup> Kurgästerna och läkaren utöfva tillsyn öfver fonden och besluta om utdelningen. — <sup>82)</sup> Influtna delegareafgifter år 1900 1,011 kr. — <sup>83)</sup> D:o 521·60 kr. — <sup>84)</sup> Räntan tillägges kapitalet, tills fonden vuxit till föreskrifvet belopp.

K. Majors Reflekteringsfonden för Åmål 1896—1900. Elfsborgs län.

Stockholm 1904. Kungl. Boktryckeriet.

